

ROČENKA
2016

© Ústavní soud České republiky

© Foto: Vlastimil Göttinger, Alexander Nagy, Aleš Ležatka, Jan Symon, Ústavní tribunál Polské republiky

ISBN 978-80-87687-11-6

„Každý je způsobilý mít práva.“

(čl. 5 Listiny základních práv a svobod)

OBSAH

2016

1.	ÚVODNÍ SLOVO	6	5.	PRÁVNÍ ÚPRAVA A VNITŘNÍ PŘEDPISY	58
2.	ÚSTAVNÍ SOUD – ORGANIZAČNÍ STRUKTURA A PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ	8		Ústavní pořádek a zákon o Ústavním soudu	59
3.	ROZHODOVACÍ ČINNOST ÚSTAVNÍHO SOUDU	16		Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu	59
	Základní ústavní principy	17		Sbírka zákonů	60
	Základní práva a svobody	26		Vnitřní předpisy	63
	Politická práva	33	6.	MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE A STYKY	64
	Hospodářská a sociální práva	35		Mezinárodní spolupráce	65
	Právo na soudní a jinou právní ochranu	40		Vztahy s jinými ústavními orgány a další aktivity	68
	Azyl, vydání, vyhoštění	48		Konference a semináře pořádané v Brně	69
4.	STATISTIKA ROZHODOVACÍ ČINNOSTI	52	7.	POSKYTOVÁNÍ INFORMACÍ A VZTAH K MÉDIÍM	70
	Statistika rozhodování Ústavního soudu v roce 2016	53	8.	ROZPOČET ÚSTAVNÍHO SOUDU	76
	Průměrná délka řízení u věcí skončených v letech 2006–2016	55	9.	PŘEDSTAVUJEME	80
	Průměrná délka řízení u věcí skončených v roce 2016	55		Konference evropských ústavních soudů	81
	Veřejná ústní jednání	56		Postup rekonstrukčních prací v budově Ústavního soudu	83
	Věcná struktura návrhů na zahájení řízení v roce 2016	56	PŘÍLOHA 1:	Příspěvky ze semináře	
	Statistika z pohledu návrhů na zahájení řízení a ostatních podání	57		„Omezování lidských práv a svobod v důsledku boje proti terorismu“	86
	Vývoj počtu podání v letech 1993–2016	57		Eli M. Salzberger: Protiteroristické zákony a právní stát za mimořádných okolností: Teoretické postřehy a izraelská zkušenost	87
				Miroslav Mareš: Hrozba terorismu pro Českou republiku a související vybrané právní výzvy v České republice	92
			PŘÍLOHA 2:	Fotografie z akcí	96

1. ÚVODNÍ SLOVO

2016

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

stalo se již tradicí, že Ústavní soud vždy na počátku roku předkládá veřejnosti shrnutí své činnosti a dění v minulém roce v podobě tzv. ročenky. Přijměte proto, prosím, i letos na následujících stránkách ohlédnutí za tím, co se událo v naší instituci v roce 2016.

Dlužno říci, že uplynulý rok 2016 byl pro Ústavní soud po několika letech prvním rokem personální stability, tj. obdobím již stálého obsazení soudcovských mandátů bez jakýchkoliv obměn. Soud je personálně naplněn a může se věnovat svému každodennímu poslání, jímž je ochrana ústavnosti. Zdůrazňuji tuto skutečnost s ohledem na to, že ve středoevropském prostředí se tato jinak celkem samozřejmá věc postupně stává vlastně výjimkou. V našich sousedních zemích se ústavní soudnictví potýká s mnohem zásadnějšími problémy, ať už jde o vyhrocenou, až krizovou situaci v Polsku, nebo nadále personálně neobsazený Ústavní soud na Slovensku. Ústavní soud České republiky dění v obou těchto zemích sleduje velmi pozorně a s jistými obavami o osud ústavního soudnictví v regionu, v němž typ koncentrovaného ústavního soudnictví vlastně vznikl.

Ostatně tyto úvahy byly i jedním z motivů, proč se Ústavní soud rozhodl kandidovat na předsednictví Konference evropských ústavních soudů v letech 2017–2020. Konference nepochybně představuje mezinárodní platformu, na níž bude možné připomenout tradice evropského ústavního soudnictví, které vznikly v Československu a Rakousku téměř před sto lety, a s partnerskými ústavními soudy diskutovat o hrozbách, které politika pro instituce ústavních soudů po minulém století přinášela a nadále může přinášet. Více se o poslání a historii Konference můžete dozvědět ve zvláštní části této ročenky, v níž se její činnosti věnujeme.

Pokud jde o judikaturu Ústavního soudu přijatou v loňském roce, zabývala se velmi rozmanitými oblastmi, a to nejen ta přijímaná v řízeních o ústavních stížnostech, ale i vydaná v řízeních o kontrole norem. Rozhodnutí pléna se pohybovala od problematiky rodinněprávní související s adopcemi dítěte osobou v registrovaném partnerství nebo rozhodováním soudů o tom, zda manželství vzniklo, přes oblast daňovou (zdaňování tzv. vysokopříjmových pracujících důchodců, právní úprava kontrolních hlášení k DPH), po problematiku odměňování členů Nejvyššího kontrolního úřadu nebo již tradiční problematiku odměňování soudců obecných soudů. Zmínit lze rovněž rozhodnutí pléna k místní příslušnosti státního zastupitelství v přípravném řízení trestním nebo zcela na konci roku přijatý nálezh o ochraně osobních údajů při přístupu veřejnosti do svazků bývalé Státní bezpečnosti. Anotace mnoha dalších významných rozhodnutí naleznete v části věnující se podrobně rozhodovací činnosti soudu v roce 2016.

Brněnská veřejnost, ale též účastníci řízení a jejich právní zástupci, kteří v loňském roce navštívili sídlo Ústavního soudu, jistě nemohli přehlédnout čilý stavební ruch kolem budovy a v jejích útrobách. Po několika letech příprav totiž Ústavní soud vstoupil do období největších rekonstrukcí svého sídla za posledních mnoho desetiletí, k čemuž mohl přistoupit díky podpoře ostatních ústavních institucí, které souhlasily s navýšením rozpočtu Ústavního soudu v následujících letech.

Předchozí řádky představují pouze drobnou „ochutnávku“ toho, jaké podrobnější informace na Vás na následujících stránkách ročenky čekají. Jménem všech zaměstnanců Ústavního soudu, kteří se na její přípravě každoročně podílejí, Vám přeji příjemné čtení.

Ivo Pospíšil
generální sekretář

V Brně dne 18. ledna 2017

2. ÚSTAVNÍ SOUD – ORGANIZAČNÍ STRUKTURA A PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ

2016

Organizační struktura a personální obsazení

Personální obsazení Ústavního soudu v roce 2016, v organizační struktuře dle jednotlivých senátů:

Funkcionáři Ústavního soudu:

Předseda Ústavního soudu	JUDr. Pavel Rychetský
asistenti	JUDr. Blanka Baráková, Ph.D. JUDr. Tomáš Herc, Ph.D., LL.M. Mgr. Lenka Popovičová
vedoucí kanceláře předsedy	Jitka Chmelová Bc. Regina Kirkingová, DiS.
interní auditoři	Ing. Josef Burda (do 6. 6. 2016) Mgr. Martina Prudíková (od 18. 7. 2016)

Místopředseda Ústavního soudu	prof. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., DSc.
asistenti	JUDr. David Hejč, Ph.D. Mgr. et Mgr. Bc. Jana Kursová Mgr. Jan Provazník (od 1. 8. 2016) Mgr. Hana Schneiderová (od 1. 8. 2016) JUDr. Hana Šulová (do 24. 1. 2016) Mgr. Bc. Veronika Vlčková (do 30. 6. 2016)
vedoucí kanceláře místopředsedy	Naděžda Řeháčková

Místopředsedkyně Ústavního soudu	JUDr. Milada Tomková
asistenti	doc. JUDr. Michal Bartoň, Ph.D. JUDr. Jiřina Gojová Mgr. Petr Kilian doc. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D.
vedoucí kanceláře místopředsedkyně	Michaela Vrbová

I. senát Ústavního soudu

Předseda senátu	JUDr. David Uhlíř
asistenti	JUDr. Ing. Radovan Dávid, Ph.D. JUDr. Martin Dostál JUDr. Eva Petrilaková JUDr. Sylvie Pokorná Mgr. Jan Šmakal
vedoucí kanceláře soudce	Mgr. Jana Drdlová

Soudkyně	JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D.
asistenti	Mgr. Bc. Igor N. Barilik, MSc. (do 31. 3. 2016) Mgr. Jakub Drápal (od 1. 9. 2016) Mgr. Kristýna Molková Foukalová JUDr. David Kosař, Ph.D., LL.M. (do 31. 5. 2016) Mgr. Ing. Jan Kratochvíl, Ph.D., LL.M. Mgr. Irena Marková (od 1. 10. 2016) Mgr. et Mgr. Tereza Papoušková (od 1. 4. 2016 do 31. 8. 2016) Mgr. Veronika Pochylá (od 1. 6. 2016 do 30. 9. 2016) JUDr. Ondřej Svaček, Ph.D., LL.M. (od 1. 9. 2016 do 30. 11. 2016)
vedoucí kanceláře soudkyně	Jitka Kučná

Soudce	JUDr. Tomáš Lichovník
asistenti	Mgr. Jan Chudoba Mgr. Ing. Lucie Mikmeková Mgr. Martin Pospíšil
vedoucí kanceláře soudce	Vladimíra Matulová

II. senát Ústavního soudu

Předseda senátu	doc. JUDr. Vojtěch Šimíček, Ph.D.
asistenti	JUDr. Marian Kokeš, Ph.D. JUDr. PhDr. Štěpán Výborný, Ph.D. JUDr. Ladislav Vyhnánek, Ph.D. Mgr. Jiří Zeman
vedoucí kanceláře soudce	Jana Kadlečková

Soudce	JUDr. Ing. Jiří Zemánek, CSc.
asistenti	Mgr. Anežka Cirklová JUDr. Martin Sláma Mgr. Jana Týčová
vedoucí kanceláře soudce	Hana Kyprová

Soudce	JUDr. Ludvík David, CSc.
asistenti	JUDr. Jana Bílková (do 29. 2. 2016) JUDr. Klára Hamuľáková, Ph.D. (od 1. 3. 2016) JUDr. Eva Heinrichová, Ph.D. JUDr. Martin Kopa, Ph.D. (od 4. 4. 2016) JUDr. Martina Kuloglija Podivínová JUDr. Jana Petrov Křiváčková, Ph.D. (od 1. 3. 2016)
vedoucí kanceláře soudce	Ivana Šmerdová

III. senát Ústavního soudu

Předseda senátu	prof. JUDr. Josef Fiala, CSc.
asistenti	JUDr. Ing. Radovan Dávid, Ph.D. (od 15. 2. 2016) JUDr. Jitka Šrůtková (od 20. 1. 2016) JUDr. Mgr. Daniel Novák, Ph.D. Mgr. Jiří Zeman (od 20. 1. 2016)
vedoucí kanceláře soudce	Bc. Gabriela Uhlířová (od 1. 2. 2016)

Soudce	JUDr. Radovan Suchánek, Ph.D.
asistenti	JUDr. Otto Dostál Mgr. Tomáš Foltýn, Ph.D. JUDr. Alena Kandalcová (od 1. 6. 2016) JUDr. Renata Rázková, Ph.D.
vedoucí kanceláře soudce	Eleni Kameníková

Soudce	prof. JUDr. Jan Filip, CSc.
asistenti	Mgr. et Mgr. Lenka Bahýřová, Ph.D. Mgr. Štěpán Bubník, Ph.D. Mgr. Jiří Novák
vedoucí kanceláře soudce	Jitka Štíchová

IV. senát Ústavního soudu

Předseda senátu	JUDr. Jaromír Jirsa
asistenti	Mgr. Tadeáš Holub (od 1. 10. 2016) Mgr. Michal Novotný (do 30. 9. 2016) Mgr. Ing. Václav Štanglica JUDr. Jiří Večeřa, Ph.D., LL.M.
vedoucí kanceláře soudce	Jana Němečková

Soudce	prof. JUDr. Jan Musil, CSc.
asistenti	JUDr. Ludmila Čiháková Mgr. David Čep (od 1. 11. 2016) Mgr. et Mgr. Zuzana Čierna (do 9. 12. 2016) JUDr. Leoš Oliva JUDr. Eva Brucknerová, Ph.D. (od 1. 9. 2016)
vedoucí kanceláře soudce	Iveta Dvořáková

Soudce	prof. JUDr. Vladimír Sládeček, DrSc.
asistenti	doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D. JUDr. Jiřina Kovaříková doc. JUDr. Jan Svatoň, CSc. doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D. JUDr. Ondřej Vícha, Ph.D.
vedoucí kanceláře soudce	Lenka Kubacká

Na rozhodovací činnosti Ústavního soudu se kromě soudců a jejich asistentů podílely i odborné útvary Ústavního soudu řízené generálním sekretářem JUDr. Mgr. Ivo Pospíšilem, Ph.D., a to:

- analytický odbor v čele s vedoucím odboru Mgr. et Mgr. Lubomírem Majerčíkem, LL.M., dále ve složení Mgr. et Mgr. Robert Jakubíček (analytik a zástupce vedoucího odboru), Mgr. Tereza Franková (analytik do 14. 12. 2016), Mgr. Kamila Holoubková (analytik do 31. 8. 2016), JUDr. Soňa Matochová, Ph.D. (analytik do 17. 4. 2016), JUDr. Petra Nováčková (analytik od 1. 11. 2016), Mgr. Lenka Pekařová (analytik), Mgr. Tereza Ordeltová (analytik od 4. 7. 2016), Mgr. et Mgr. Jiří Baroš, Ph.D. (poradce), Mgr. Kateřina Šimonová (poradce od 1. 8. 2016, referent pro anonymizaci od 1. 10. 2016), JUDr. Helena Pietriková (poradce pro vydávání SbNU), JUDr. Jana Nováková (poradce pro vydávání SbNU), Bc. Marie Žižlavská (referent), Alena Navrátilová (referent pro anonymizaci od 1. 1. 2016 do 30. 9. 2016), Tomáš Večerka (referent pro anonymizaci od 1. 3. 2016 do 31. 8. 2016) a knihovníci Mgr. Ludmila Cílečková, Mgr. Kateřina Krčálová Konečná, DiS., a Miroslava Kusáková;
- soudní odbor v čele s vedoucí odboru JUDr. Dagmar Hudcovou, ve složení JUDr. Petr Chládek (poradce pro správní agendu a zástupce vedoucí odboru), JUDr. Vlasta Vagaiová (specialistka), vedoucí soudních kanceláří Jitka Borýsková, Marcela Čapková, Iva Oherová, Zdeňka Řezníčková, Mgr. Hana Wohlgemuthová a pracovnice oddělení evidence Alžbeta Bartošová, Eva Krátká, Jarmila Knötigová, Barbara Ráczová (od 1. 8. 2016), Irena Randýsková a Hana Zavřelová;
- odbor vnějších vztahů a protokolu v čele s vedoucím odboru JUDr. Vlastimilem Göttingerem, Ph.D., a dále s JUDr. Miroslavou Sedláčkovou, tiskovou mluvčí, a Kristinou Krejčovou, DiS., referentkou odboru;
- přímo podřízená zaměstnankyně Mgr. Iva Hnátková (právník, specialista na poskytování informací od 1. 10. 2016).

Kancelář generálního sekretáře vedla Mgr. Milada Kiliánová.

Organizačně-provozní zázemí Ústavního soudu zajišťovaly organizační útvary řízené generálním sekretářem Ústavního soudu.

Sekce soudní správy v čele s ředitelem sekce Ing. Františkem Konečným, členěna na níže uvedené odbory a oddělení:

- odbor personální a právní v čele s vedoucí Mgr. Margitou Rausovou (do 30. 11. 2016) a Mgr. Markétou Kratěnovou (od 1. 12. 2016), ve složení Mgr. Markéta Kratěnová (právník, specialista veřejných zakázek do 30. 11. 2016), Ing. Barbara Šebková (personalista), Svatava Moučková (mzdová účetní);
- odbor informačních a komunikačních technologií v čele s vedoucím Ing. Lukášem Černotou a zaměstnanci Ing. Ivanem Balusem (správce sítě), Bc. Davidem Krevem (správce informačních technologií) a Ing. Daliborem Skopalem (vývojový pracovník systému výpočetní techniky);
- odbor stavebně-technický, řízený Ing. Jitkou Balíkovou, Ph.D., ve složení Ing. Dita Smolková Úlehlová (investiční specialista) a Ing. Petr Johanides (investiční specialista od 1. 2. 2016);
- odbor provozně-ekonomický v čele s vedoucím Ing. Markem Blažkem, jemu přímo podřízené zaměstnankyně Bc. Irena Hořavová (rozpočtářka), Mgr. Yveta Tesařová (hlavní účetní), Lenka Kolaříková (finanční účetní), Bc. Marie Žilková (referent majetkové správy), dále členěn na:
 - oddělení provozu a správy majetku ve složení Michal Burian (provozní referent), Janusz Pawlik (údržbář), Ing. Miloš Šikula (technický pracovník) a uklízečky Renata Křištofová, Vladimíra Listová, Jana Milotová a Jiřina Vaněčková;
 - oddělení dopravy, řízené vedoucím oddělení Petrem Žákem, s řidiči Antonínem Geršlem, Janem Havlíkem, Zdeňkem Pokorným a Břetislavem Riedlem.

Sekretariát ředitele sekce soudní správy vedla Romana Loudová.

3. ROZHODOVACÍ ČINNOST ÚSTAVNÍHO SOUDU

2016

Rozhodovací činnost se v každém roce přirozeně liší dle věcí, s nimiž se navrhovatelé na Ústavní soud obracejí. Rozhodnutí zachycená na následujících řádcích proto mohou navazovat na judikaturu z předchozích let, ale také mohou odrážet aktuální trendy a přinášet nová témata a perspektivy. Tento přehled případů představuje to nejzajímavější z dílny Ústavního soudu v roce 2016. Úplnou představu o judikatuře si lze však učinit teprve vyhledáním rozhodnutí na webových stránkách Ústavního soudu či ve Sbírce nálezů a usnesení.

Základní ústavní principy

Demokratický právní stát

Česká republika je jako demokratický právní stát definována v čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky (dále též jen „Ústava“). Tento článek představuje určitý generální a uvozující princip, na který se váže celá řada subprincipů, z nichž některé jsou na ústavní rovině upraveny výslovně, jiné jsou pak dovozovány judikaturou Ústavního soudu.

Ustanovením čl. 1 odst. 1 Ústavy jsou spojeny v jeden celek dva principy – demokratický a právněstátní. V podmínkách České republiky se tak demokratické principy subtilně mísí s požadavky konstitucionalismu, jenž má svůj hlavní zdroj v liberálním politickém myšlení moderní doby. Platí proto zároveň, že nemůže být legitimní žádný jiný režim než režim demokratický (nález sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993) a že je nutno vycházet z priority občana před státem, a tím i z priority základních občanských a lidských práv a svobod (nález sp. zn. Pl. ÚS 43/93 ze dne 12. 4. 1994). Proto je také třeba, jak vyplývá z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 29/11 ze dne 21. 2. 2012, vykládat naši demokracii materiálním způsobem.

V základu ústavního pořádku i celého řádu základních práv stojí v ústavní demokracii nadpozitivní hodnoty typu důstojnosti, svobody a rovnosti. Lidské **důstojnosti** se v roce 2016 dovolávalo hned několik nálezů, z nichž nejvýznamnější byl nález sp. zn. Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016 ve věci regis-

trovaného partnerství jako překážky individuálního osvojení dítěte. Podle Ústavního soudu byl deficit ustanovení § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, stanovujícího, že trvalý partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte, mj. v jeho rozporu s čl. 1 větou první a čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“). Lidská důstojnost byla Ústavním soudem interpretována jako základ celé úpravy základních práv a svobod. Je založena na vnímání člověka jako jedinečné osobnosti, jež je současně společenskou bytostí. K porušení lidské důstojnosti dochází tehdy, pokud je konkrétní jednotlivec postaven státní mocí do role objektu, stává se pouhým prostředkem a je umenšen do podoby druhově zaměnitelné veličiny. Rovnost lidí v důstojnosti a právech je základem uznání hodnoty každého člověka, a to bez ohledu na jeho další charakteristiky a užitečnost či prospěšnost pro celek. Právě prizmatem lidské důstojnosti jako základní objektivní hodnoty lidství a ohniska ostatních základních práv napadené zákonné ustanovení neobstálo. Pokud totiž právní úprava z určitého práva (plynoucího i z práva podústavního) vylučuje určitou skupinu osob jen proto, že se rozhodly uzavřít registrované partnerství, činí z nich de facto osoby „druhého řádu“ a dává jim bezdůvodně stigma, které evokuje představu o jejich méněcennosti, zásadní odlišnosti od ostatních a zřejmě i o neschopnosti se náležitě postarat o děti.

Ústavní soud operoval s konceptem lidské důstojnosti také v nálezu sp. zn. II. ÚS 46/16 ze dne 1. 8. 2016. Ten se týkal porušení principu předvídatelnosti rozhodnutí při posuzování nároku na odškodnění za újmu na zdraví. Podle Ústavního soudu se situace vážně a nevratně zdravotně poškozené osoby dotýká nejlhostejnější hodnoty její existence, totiž lidské důstojnosti. S odvoláním na význačného amerického právního filozofa Ronalda Dworkina Ústavní soud dovedl, že současná koncepce obsahu lidské důstojnosti má dva aspekty, a to 1. respekt a odpovědnost k sobě samému a 2. autenticitu jako možnost rozhodovat o naplnění svého vlastního života. Zejména druhý z uvedených aspektů, spočívající v rozhodování o osobních statusových věcech, o přijímané morálce, pořadí hodnot i v neposlední řadě o způsobu zajištění základních životních potřeb, představuje *condicio sine qua non* naplnění důstojnosti člověka.

Další nadpozitivní hodnotou zakotvenou v čl. 1 Listiny je **svoboda**. V nálezu sp. zn. I. ÚS 190/15 ze dne 13. 9. 2016 vzal Ústavní soud za východisko svého chápání svobody slavný princip újmy velkého liberálního filozofa 19. století Johna Stuarta Milla, podle něhož je jediný cíl, který opravňuje lidstvo – individuálně nebo kolektivně – zasáhnout do svobody jednání lidí, sebeobrana. Jediným účelem, pro který se může moc spravedlivě použít proti kterémukoliv členu společnosti i proti jeho vlastní vůli, je zabránit ubližování jiným. Pokud se společnost vměšuje do věcí, do nichž by se neměla jednotlivcům vměšovat, praktikuje podle názoru Milla společenskou tyranii. V návaznosti na svou starší judikaturu Ústavní soud uvedl, že ze spojení čl. 1 odst. 1 Ústavy s čl. 2 odst. 3 Listiny vyplývá subjektivní právo jednotlivce na svobodné jednání v zákonných mezích. Tohoto práva se lze přímo dovolávat, a to i v řízení o individuální ústavní stížnosti. Ustanovení čl. 2 odst. 3 Listiny tak chrání svobodné jednání a v důsledku i autonomii vůle a smluvní svobodu. Důsledkem je pak i to, že při posuzování smlouvy je třeba vždy upřednostnit takový výklad, který nezakládá její neplatnost. Pokud by chtěly obecné soudy dovozovat zákaz soukromého jednání, který není výslovně stanoven zákony, musí pro takový závěr předložit velmi přesvědčivé argumenty, protože jde o soudcovské dotváření práva proti zájmům soukromých osob. Toto dotváření práva je nutné podrobit zvláště přísnému ústavnímu přezkumu, jelikož tímto postupem obecných soudů mohou být porušena nejen základní práva stěžovatele (zejména subjektivní právo stěžovatele na svobodné jednání v zákonných mezích ve smyslu čl. 2 odst. 3 Listiny a zásada pacta sunt servanda plynoucí z čl. 1 odst. 1 Ústavy), ale i princip dělby moci (jakožto nedílná součást principu právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy).

Asi nejkontroverznější nadpozitivní hodnotou je **rovnost**. V již zmíněném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/15 považovalo plénum Ústavního soudu zvolené zákonné řešení za nelogické, iracionální a ve svém důsledku i diskriminační ve vztahu k osobám, které registrované partnerství uzavřely. Podle Ústavního soudu napadená zákonná úprava povyšuje formální právní stav (registrované partnerství) nad stav faktický. Legislativce na jedné straně připustil osvojení dítěte i jedincem, který nežije v manželském svazku, a nestanovil ani žádné omezení v tom, zda se jedná o osobu heterosexuální či homosexuální orientace. Na straně druhé však zakazuje, aby tento jedinec žil v registrovaném partnerství. Současně

ale registrovaného partnera v odstavci 3 napadeného ustanovení zákonodárce zavazuje povinnostmi týkající se ochrany vývoje a výchovy dítěte. Proto musel Ústavní soud konstatovat porušení práva na rovné zacházení.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 18/15: K protiústavnosti zdanění důchodů vysokopříjmových pracujících důchodců

Podle navrhovatelů, skupiny senátorů, napadená právní úprava zdanění vyplácených důchodů a penzí pracujícím důchodcům s příjmy přesahujícími v kalendářním roce 840 000 Kč porušuje zásadu rovnosti a nediskriminace jednak samostatně, jednak ve spojení se základním právem na ochranu vlastnického práva a ve spojení s právem podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.

V souvislosti se zásadou rovnosti a nediskriminace Ústavní soud uvedl, že intenzita ústavního přezkumu v této oblasti není primárně závislá na skutečnosti, zda k nerovnému zacházení dochází ve vztahu k jinému ústavně zaručenému právu (akcesoricky), či nikoli (neakcesoricky). Klíčovým je zejména důvod odlišného zacházení, tj. stanovený rozlišovací znak (např. rasa, pohlaví, národnost, původ, věk, vyznání, majetek), a zároveň konkrétní právo či statek, ve vztahu ke kterému je odlišně zacházeno (např. záruky politických práv či povinnost platit daně). Tomu musí odpovídat nároky kladené Ústavním soudem na zdůvodnění legitimacy odlišného zacházení.

Pro aplikovatelnost čl. 3 odst. 1 Listiny, resp. čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále také jen „Úmluva“) je mj. nezbytné, aby k rozlišování došlo na základě jimi vymezených důvodů nebo na základě „jiného postavení“. Tvrzené porušení těchto článků Ústavní soud nicméně neshledal, protože nejsou na posuzovaný případ aplikovatelné. Ústavní soud naopak dospěl k závěru, že z hlediska aplikovatelnosti rovnosti v právech, resp. obecného zákazu libovůle při jakémkoli rozlišování není pochyb o aplikovatelnosti daných ustanovení na posuzovaný

případ, jelikož předmětem přezkumu je odlišné zacházení mezi dvěma skupinami poživatelů důchodů z důchodového pojištění lišícími se výší příjmu.

Rozdíl mezi daňovým zatížením v rámci obou popsaných skupin spočívá ve zdanění celého vypláceného důchodu v případě jedné skupiny, na rozdíl od zdanění pouze části důchodu přesahující 36násobek minimální mzdy v případě skupiny jiné. Tento daňový rozdíl je poměrně zásadní a i v případě, že se výše jiných příjmů bude lišit pouze „o korunu“, může činit pro rok 2016 až 53 460 Kč. Dochází tak ke zcela extrémnímu nepochopitelnému rozdílu mezi odlišností v daňové zátěži v relaci k odlišnosti ve výši příjmů. Napadená právní úprava totiž daňově odlišně nezatěžuje tu část příjmu, která je relevantní pro rozlišení uvedených skupin, ale zatěžuje příjem zcela odlišný (ve formě důchodu), a to navíc příjem, který může být u obou skupin naopak zcela shodný, tudíž příjem, který není pro rozlišení mezi oběma skupinami vůbec relevantní. Nadto je tento příjem (důchod) zdaněn skokově, tj. bez možnosti podchytit a zohlednit relevantní příjmové rozdíly mezi oběma skupinami důchodců.

Jakkoli je tedy při posuzování nerovného zacházení z důvodu, který nepředstavuje a priori podezřelé kritérium rozlišování, intenzita přezkumu poměrně zdrženlivá, přičemž postačí věcné a racionální zdůvodnění odlišného zacházení, neshledal Ústavní soud v této věci žádný věcný a racionální argument, který by danou formu odlišného zacházení dokázal zdůvodnit. Napadené ustanovení představuje neodůvodněné svévolné rozlišení porušující zákaz nerovného zacházení. Plénum Ústavního soudu proto vyhovělo návrhu skupiny senátorů na zrušení ustanovení § 4 odst. 3 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 30/15 ze dne 15. 3. 2016, který se týkal výjimky státu z povinnosti platit odvod za trvalé odnětí zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu, bylo zdůrazněno, že kraje a obce se mohou dovolávat výhradně

zásahu do akcesorické rovnosti, tj. rovnosti ve vztahu k realizaci jiného základního práva nebo svobody. Naopak jim nesvědčí rovnost neakcesorická (všeobecná rovnost před zákonem); jí se podle čl. 1 Listiny výslovně těší pouze lidé, tj. jednotlivci jako důstojné lidské bytosti. V dané věci nicméně hrál hlavní roli při posouzení věci závazek státu dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství (čl. 7 Ústavy). Základním argumentem pro zamítnutí návrhu proto byla skutečnost, že konkrétnímu zkoumání, zda v důsledku napadeného ustanovení dochází k porušení principu rovnosti a zákazu diskriminace, brání právě tento závazek státu.

Otázka překročení zákonného zmocnění a principu rovnosti byla Ústavním soudem řešena v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 29/15 ze dne 31. 5. 2016, jímž byla zrušena část nařízení obce Štěpánovice, kterou se obec vyjmula z působnosti tržního řádu. Ústavní soud nad rámec vlastního odůvodnění návrhu v tomto nálezu zkoumal ústavnost čl. 8 nařízení, dle něhož jsou vyjmenované akce obce Štěpánovice vyjmuty z omezení daných nařízením. Takovým postupem vykročila obec z mezí zákonného zmocnění, jelikož to opravňuje stanovit výjimky pro specifikované typové druhy prodeje zboží a poskytování služeb, nikoli pro individuální případy. Navíc nařízení zavádí dva odlišné právní režimy v závislosti na osobě pořadatele akce. Jde tedy o nedůvodně nerovný přístup obce Štěpánovice k sobě samé na jedné straně a k ostatním fyzickým a právnickým osobám na straně druhé, pro což chybí racionální a přípustný účel.

Materiální aspekt **právního státu** (tj. v konečném důsledku myšlenku spravedlnosti) vyjadřuje v první řadě koncepcí jednotlivce jako důstojné lidské bytosti, rovné v právech se všemi ostatními bytostmi. Konstrukce materiálního právního státu rozvíjená v judikatuře Ústavního soudu v celé řadě oblastí překonává původní ideu formálního právního státu koncepčně vycházejícího z legalismu a pozitivismu. I dnes se nicméně princip právního státu váže na formální charakteristiky, které právní pravidla v právním systému musí vykazovat, aby je jednotlivci mohli vzít v potaz při určování svého budoucího jednání. S ideou **formálního** právního státu je spjat především princip právní jistoty (k němu v roce 2016 srov. nálezu sp. zn. IV. ÚS 2766/15 ze dne 12. 5. 2016 ve věci dokazování a náležitého odůvodnění soudního rozhodnutí) a princip předvídatelnosti práva (resp. konkrétněji pak princip předvídatelnosti soudního rozhodování – srov.

nález sp. zn. II. ÚS 2635/15 ze dne 31. 5. 2016). S principem předvídatelnosti práva souvisí otázka mezi zákonného zmocnění (srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 17/15 ze dne 9. 2. 2016 k povinnosti osobní přítomnosti insolvenčního správce v provozovně a výše zmíněný nález sp. zn. Pl. ÚS 29/15 ze dne 31. 5. 2016).

Důležité nálezy se týkaly **materiálního** právního státu. Z nich lze zmínit nález sp. zn. I. ÚS 3964/14 ze dne 13. 6. 2016 a nález sp. zn. I. ÚS 3943/14 ze dne 2. 8. 2016. V prvním z nich odkázal Ústavní soud již na svůj první nález sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993, podle něhož Ústava neváže pozitivní právo pouze na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově-materiálnímu smyslu, podmiňuje právo respektováním základních konstitutivních hodnot demokratické společnosti a těmito hodnotami také užití právních norem měří.

Nález sp. zn. I. ÚS 3964/14: Ústavně konformní výklad předpisů komunistického režimu se zřetelem k hodnotové diskontinuitě se starým režimem

Stěžovatelka se po České republice domáhala přiznání finanční náhrady za majetek zanechaný na území bývalé Podkarpatské Rusi její babičkou. Svůj nárok odvozovala od restitučních předpisů vydaných v době komunistického režimu s tím, že tehdy vedené správní řízení, v němž se náhrady domáhala matka stěžovatelky, nebylo formálně skončeno, pouze odloženo. Nebylo totiž vydáno správní rozhodnutí, tehdejší Ministerstvo financí matce stěžovatelky pouhým přípisem sdělilo, že jí náhrada nebude přiznána, protože nehosподаřila jako členka JZD. Ministerstvo financí rozhodlo, že chybějící rozhodnutí vydá nyní, ovšem rozhodlo totožným způsobem, jak bylo uvedeno v přípisu z roku 1962. Podmínka členství v JZD pro uznání nároku byla stanovena vyhláškou č. 159/1959 Ú. l., o vnitrostátním vypořádání některých nároků podle zákona č. 42/1958 Sb., týkajících se Zakarpatské Ukrajiny, kterou stěžovatelka označila za diskriminační, neboť rozlišovala mezi vlastnictvím osobním a soukromým.

Ústavní soud připomněl doktrínu formulovanou svým prvním nálezem týkající se kontinuity se „starým právem“ při současné hodnotové diskontinuitě se „starým režimem“, z níž vyplývá povinnost soudů zohledňovat hlediska moderního pojetí materiálního právního státu i při aplikaci sebestarších předpisů.

Obecné soudy proto optikou Ústavního soudu pochybily, neboť na jedné straně konstatovaly, že aplikovaná vyhláška zjevně odpovídá totalitní době s preferencí socialistického vlastnictví, avšak zároveň dospěly k závěru, že nelze přistoupit k nadměrně rozšiřujícímu výkladu a interpretací koncipovat práva, která nejsou právním předpisem vůbec založena, že soudům nepřisluší konstruovat nárok na odškodnění, který nemá oporu v žádném restitučním předpisu.

Ústavní soud ale shledal zjevnou diskriminaci stěžovatelky aplikací inkriminované vyhlášky, která zakládala neústavní preferenci socialistického či družstevního vlastnictví, neboť dnes je ochrana vlastnictví garantována bezvýjimečně. Nehledě na skutečnost, že taková podmínka v předmětném restitučním zákoně ani nebyla obsažena; toto diskriminační kritérium přinesla až prováděcí vyhláška, kterou ovšem soud není ve smyslu čl. 95 odst. 1 Ústavy vázán.

Ústavní soud proto znovu upozornil na nutnost výkladu restitučních norem ve světle jejich smyslu a účelu, kterým je zmírnění křivd spáchaných předchozími režimy.

V nálezu sp. zn. I. ÚS 3943/14 Ústavní soud připomenul, že úkolem soudce v podmínkách materiálního právního státu vždy musí být snaha nalézt řešení, které by zajišťovalo maximální realizaci základních práv účastníků řízení, a není-li to ve vztahu k jednomu z nich možné, rozhodnout v souladu s ideou spravedlnosti. Při snaze dobrat se práva v souladu s ideou spravedlnosti se soud potýká s nesnadným úkolem. Ústavní soud poukázal na výrok německého právního teoretika Gustava Radbrucha, dle něhož jsou obecné blaho, spravedlnost a právní jistota

nejvyšší cíle práva, ale ne v příjemné shodě, nýbrž v příkrém rozporu vůči sobě navzájem. Existují proto mnohé případy, v nichž se může požadavek individuální spravedlnosti stěžovatele jevit v rozporu s požadavkem právní jistoty.

Nález sp. zn. I. ÚS 3943/14: Ústavně konformní výklad předpisů komunistického režimu se zřetelem k hodnotové diskontinuitě se starým režimem

Stěžovatel se domáhal určení, že vlastníky předmětných nemovitostí byli jeho prarodiče z otcovy strany, kteří zahynuli v koncentračním táboře. Prarodiče zakoupili předmětné nemovitosti v roce 1906, následně jim byly neoprávněně konfiskovány nejdříve roku 1944 Velkoněmeckou říší jako osobám židovské národnosti a v roce 1949, opět neoprávněně, Československým státem jako „německý majetek“. Během války zahynula násilnou smrtí související s rasovou perzekucí také drtivá většina příbuzných stěžovatele. Informaci o předmětných nemovitostech stěžovatel získal až při pátrání v archivech, kterému se začal věnovat po odchodu do důchodu. Okresní soud přisvědčil tvrzení stěžovatele o existenci okolností zvláštního zřetele hodných, pro něž nebyl objektivně schopen uplatnit svá práva v rámci restitucí, a jeho žalobě vyhověl. Krajský soud ovšem žalobu zamítl s tím, že neexistovala žádná objektivní okolnost, která by stěžovateli bránila v uplatnění majetkových nároků z doby nesvobody prostřednictvím restitučních předpisů, neboť se o případný majetek svých předků mohl a měl zajímat dříve. Nejvyšší soud dovolání stěžovatele proti rozsudku krajského soudu odmítl.

Po shrnutí skutkových okolností případu dospěl Ústavní soud k závěru, že stěžovatel při uplatňování jiných svých nároků nebyl laxním ani nedbalým. Z důvodů zvláštního zřetele hodných se o existenci majetku po svých prarodičích dozvěděl pozdě, po uplynutí restitučních lhůt.

Ústavní soud připustil, že by se mohlo jevit jako souladným s obecným blahem, pokud by předmětné nemovitosti byly ponechány ve vlastnictví

státu. Ovšem okolnosti, za jakých byli prarodiče stěžovatele o svůj majetek připraveni, takový výklad nedovolují. Hruzně zločiny spáchané na československých občanech za okupace často právě pod záminkou obecného blaha (árijské rasy, třetí říše apod.) nedovolují, aby takovou argumentaci akceptoval jakýkoliv soud státu, který si váží sám sebe i lidských práv svých (i cizích) občanů.

Situace by zřejmě byla odlišná, pokud by dosažením individuální spravedlnosti stěžovatele byla narušena práva dalších jednotlivců, kteří by v mezichase nemovitosti nabyli v dobré víře. Tak tomu v posuzované věci ale nebylo, proto Ústavní soud přisvědčil rovněž stěžovatelově námitce stran absence podstatné právní jistoty.

Závěrem Ústavní soud vytkl obecným soudům absenci posouzení věci optikou práva na rodinný život. Za prvé byl stěžovatel v důsledku rasové perzekuce připraven nejen o nejbližší příbuzné a o rodinný majetek, ale i o všechno, co tvoří rodinnou paměť, vědomí člověka o rodinných kořenech, emocionální zakotvení v čase, pevné přesvědčení o kontinuitě paměti předávané z předků na potomky. A za druhé stále existuje dům, který vlastnili a obývali stěžovatelovi prarodiče, po nichž mu jinak nezůstala jediná památka. Nárok stěžovatele ve své podstatě nesměřuje pouze k nápravě majetkové křivdy, ale zahrnuje i požadavek navrácení části rodinné identity.

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/14 ze dne 20. 12. 2016 ve věci zpřístupnění archivů ke svazkům bývalé Státní bezpečnosti veřejnosti Ústavní soud k principu materiálního právního státu uvedl, že jeho základním atributem je úcta k právům a svobodám jednotlivce. Materiální pojetí právní státnosti charakterizuje respekt veřejné moci ke svobodné (autonomní) sféře jednotlivce vymezené základními právy a svobodami, do níž veřejná moc zásadně nezasahuje, resp. zasahuje pouze v případech, které jsou odůvodněny potřebou řešení kolize s jinými základními právy nebo ústavně aprobovaným a zákonem jednoznačně definovaným veřejným zájmem, a to za předpokladu, že je zákonem předvídaný zásah

proporcionální jak s ohledem na cíl, jehož má být tímto zásahem dosaženo, tak s ohledem na míru krácení omezovaného základního práva či svobody. Ústředním lidskoprávním nárokem na autonomii jednotlivce je požadavek respektu k svébytnému uspořádání života, jehož jednou z primárních funkcí je – vedle ochrany tradiční prostorové dimenze soukromí a nerušené tvorby sociálních vztahů – i záruka v podobě práva na ochranu osobních údajů. Právě zásah do tohoto práva jako součásti práva na soukromí Ústavní soud dále posuzoval.

V nálezu sp. zn. I. ÚS 3324/15 ze dne 14. 6. 2016 zase Ústavní soud připomenul, že rozdílná rozhodovací praxe soudů u totožných věcí je nežádoucí. Materiální právní stát je totiž vystavěn mj. na důvěře občanů v právo a právní řád. Její podmínkou je stabilita právního řádu a dostatečná míra právní jistoty občanů. Stabilita právního řádu a právní jistota je ovlivňována nejen legislativní činností státu (tvorbou práva), ale též činností státních orgánů aplikujících právo, neboť teprve aplikace a interpretace právních norem vytváří ve veřejnosti vědomí toho, co je a co není právem. Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v právo a v instituce právního státu jako takové proto ovlivňuje i to, jakým způsobem orgány aplikující právo, tedy především soudy, přistupují k výkladu právních norem. Princip rovnosti před zákonem pak znamená, že zákon by měl být vykládán pro všechny případy splňující stejné podmínky stejně (k podrobnostem níže).

V nálezu sp. zn. I. ÚS 2394/15 ze dne 26. 4. 2016 Ústavní soud zmínil, že má-li stát být skutečně považován za materiální právní stát, musí nést objektivní odpovědnost za jednání svých orgánů, resp. za jednání, jímž orgány veřejné moci přímo zasáhly do základních práv jednotlivce. Na jednu stranu je povinností orgánů činných v trestním řízení vyšetřovat a stíhat trestnou činnost, na druhou stranu se stát nemůže zříci odpovědnosti za postup těchto orgánů, pokud se posléze ukáže jako postup mylný, zasahující do základních práv (k podrobnostem níže).

Ze základních ústavních hodnot se Ústavní soud zabýval i bezpečnostním zájmem státu. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 5/16 ze dne 11. 10. 2016, který se týkal odůvodňování rozhodnutí o neudělení státního občanství z důvodu ohrožení bezpečnosti státu, Ústavní soud uvedl, že proti zájmu jednotlivce být zpraven o tom,

kteří důvody vedly k přijetí rozhodnutí orgánu veřejné moci, stojí bezpečnostní zájem státu výslovně vyjádřený v čl. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb., podle kterého jsou zajištěni svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot základní povinností státu. Bezpečnostní zájem státu je rovněž Ústavou chráněnou hodnotou (ochrana zájmů České republiky jako svrchovaného státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy). Tento státní zájem představuje zájem existenční, který legitimizuje určité omezení právní sféry jedince; ostatně ve svém důsledku je to stát, jenž postavení jedince chrání. Jestliže Ústavní soud judikoval, že ústava moderního demokratického právního státu představuje společenskou smlouvu založenou na minimálním hodnotovém a institucionálním konsensu, lze pod tímto pojmem mimo jiné chápat jak zájem státu, tak i jím chráněných osob na jeho vlastní bezpečné existenci; k ochraně tohoto zájmu musí stát disponovat příslušnými nástroji. Jedním z nich je i oblast ochrany utajovaných skutečností.

Závazky z evropského a mezinárodního práva

Povinnost plnit závazky, jež pro Českou republiku plynou z mezinárodního práva a z členství v mezinárodních organizacích, je stanovena v čl. 1 odst. 2 Ústavy. Aplikační přednost mezinárodní smlouvy potom vyplývá z čl. 10 Ústavy. Ustanovení čl. 10a Ústavy pak umožňuje přenos některých pravomocí orgánů České republiky na mezinárodní organizaci nebo instituci, tedy především Evropskou unii a její orgány.

Kromě nálezu sp. zn. IV. ÚS 2370/15 ze dne 14. 6. 2016, který vycházel z prejudikatury ve věci nároku klientů zkrachovalé cestovní kanceláře na vrácení plné ceny zájezdu, se unijního práva v uplynulém roce týkal především nálezu sp. zn. II. ÚS 443/16 ze dne 25. 10. 2016 o podmínkách zápisu absolventa zahraniční právnické fakulty do seznamu advokátních koncipientů. Stěžovatel byl absolventem magisterského studijního oboru právo na Jagellonské univerzitě v Krakově, a ačkoliv mu Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydalo osvědčení o uznání získaného vysokoškolského vzdělání jako rovnocenného se vzděláním získaným v České republice, Česká advokátní

komora (dále také jen „ČAK“) ho odmítla zapsat do seznamu koncipientů. Pro danou věc měla zejména význam směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2005/36/ES ze dne 7. 9. 2005 o uznávání odborných kvalifikací. S ohledem na čl. 51 Listiny základních práv Evropské unie, který zakotvuje zásadu „pokud se použije unijní právo, použije se i Listina základních práv Evropské unie“, bylo třeba vycházet i z jejího čl. 15. Ten dává každému právo na svobodnou volbu povolání a říká, že každý má právo pracovat a vykonávat svobodně zvolené nebo přijaté povolání. Doplnuje, že každý občan Unie může svobodně hledat zaměstnání, pracovat, usadit se nebo poskytovat služby v kterémkoli členském státě. Ustanovení čl. 45 Smlouvy o fungování Evropské unie zajišťuje volný pohyb pracovníků v Unii, který zahrnuje odstranění jakékoli diskriminace mezi pracovníky členských států na základě státní příslušnosti, pokud jde o zaměstnávání, odměnu za práci a jiné pracovní podmínky. S výhradou omezení odůvodněných veřejným pořádkem, veřejnou bezpečností a ochranou zdraví pak zahrnuje právo: a) ucházet se o skutečně nabízená pracovní místa; b) pohybovat se za tím účelem volně na území členských států; c) pobývat v některém z členských států za účelem výkonu zaměstnání v souladu s právními a správními předpisy, jež upravují zaměstnávání vlastních státních příslušníků, a d) zůstat na území členského státu po skončení zaměstnání za podmínek, které budou předmětem nařízení vydaných Komisí. V neposlední řadě Ústavní soud upozornil i na čl. 49 Smlouvy o fungování Evropské unie, který zakotvuje svobodu usazování, zahrnující přístup k samostatně výdělečným činnostem a jejich výkon, za podmínek stanovených pro vlastní státní příslušníky právem země usazení. Z čl. 52 Listiny základních práv Evropské unie také plyne, že „každé omezení výkonu práv a svobod uznaných touto listinou musí být stanoveno zákonem a respektovat podstatu těchto práv a svobod. Při dodržení zásady proporcionality mohou být omezení zavedena pouze tehdy, pokud jsou nezbytná a pokud skutečně odpovídají cílům obecného zájmu, které uznává Unie, nebo potřebě ochrany práv a svobod druhého“. Tyto podmínky zavazují nejen samotné členské státy Evropské unie, ale i nestátní aktéry (korporace, odbory i jednotlivce). Ústavní soud následně posuzoval zásah do práva na svobodnou volbu povolání z pohledu jeho proporcionality. Jelikož zásah ČAK nesplnil druhé kritérium testu proporcionality (při hodnocení úrovně stěžovatelova vzdělání se totiž jak ČAK, tak následně i obecné soudy zaměřily pouze na stěžovatelovy znalosti několika vybraných právních oblastí a zcela

opomenuly hodnotit další rozhodné skutečnosti, jako například vysoký stupeň kvality polského právního vzdělávání, několikaletou odbornou praxí stěžovatele, jeho velmi kvalitní podání učiněná v této věci), k porušení práva stěžovatele na svobodnou volbu povolání došlo, neboť ani obecné soudy následně jeho právům náležitou ochranu neposkytly.

Zajímavým byl i nálezný sp. zn. II. ÚS 143/16 ze dne 14. 4. 2016 o aplikaci zásady *ne bis in idem* v rámci trestního řízení v schengenském prostoru a respektování účelu předvolání, na základě kterého se osoba z cizího státu dostaví na území České republiky, v němž Ústavní soud připomenul, že zákaz *ne bis in idem* se vztahuje pouze na stíhání v trestním řízení podléhajícím pravomoci téhož státu, takže osoba může být pro týž skutek stíhána v jiném státu. Mezi státy Evropské unie je ale toto omezení relativizováno čl. 50 Listiny základních práv Evropské unie, který zakotvuje extraterritorialitu unijní *ne bis in idem* při uplatňování práva Unie v návaznosti na čl. 54 Úmluvy k provedení Schengenské dohody z roku 1985. Tato zásada je pak upravena v mnoha mezinárodních dokumentech [zejména v čl. 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě, v čl. 50 Listiny základních práv Evropské unie a konečně rovněž v čl. 14 odst. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále také jen „Pakt“)]. Závěrem nálezu Ústavní soud konstatoval, že orgány činné v trestním řízení dostatečným způsobem neověřily a ani Ústavnímu soudu neobjasnily, zda je trestní stíhání stěžovatelky za dílčí skutky vyjmenované v usnesení o zahájení trestního stíhání přípustné podle § 11 odst. 2 trestního řádu, kterým je tato zásada konkretizována.

Různých mezinárodních závazků si Ústavní soud povšimnul v nálezu sp. zn. II. ÚS 3436/14 ze dne 19. 1. 2016, v němž se zabýval právem na účinné vyšetřování trestného činu. V dané věci stěžovatelé oznámili mimořádně závažný trestný čin obchodování s lidmi a ochrany se domáhal velmi vysoký počet osob. Nesprávný postup orgánů činných v trestním řízení mohl kolidovat s mezinárodními závazky České republiky (čl. 1 odst. 2 Ústavy), jež se týkají účinné ochrany lidské svobody a důstojnosti; k jejich porušování mohlo přitom docházet dlouhodobě, ve větším měřítku a u celých skupin osob. Nešlo ani přehlížet významné závazky plynoucí v době vydání napadených rozhodnutí pro Českou republiku z práva Evropské unie, zejména ze směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně

obětí, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV. Zákaz otroctví a výkonu nucených nebo povinných prací je zakotven rovněž v čl. 5 Listiny základních práv Evropské unie. Závazky, které pro stát v této oblasti vyplývají z mezinárodního práva, byly v nedávné době rozšířeny, jelikož pro Českou republiku vstoupily v platnost Úmluva Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a Protokol o předcházení, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, který tuto úmluvu doplňuje (k podrobnostem níže).

V nálezu sp. zn. III. ÚS 1716/16 ze dne 9. 8. 2016 Ústavní soud připomenul z povahy veřejné moci vyplývající závazek ochrany poškozených v trestním řízení (konkrétně šlo o návrh na povolení obnovy řízení v neprospěch obviněného). Tato zásada plyne též z ustanovení většiny mezinárodních smluv, které s ohledem na roli státu směřují právě k tomu, aby se státy k ochraně práv poškozených, popř. účinnému vyšetření jejich porušování a nápravě jejich porušení zavázaly (např. čl. 8 Všeobecné deklarace lidských práv, čl. 2 Paktu, čl. 2 až 4 a čl. 39 Úmluvy o právech dítěte, čl. 6 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace, čl. 12 až 14 Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání). Mocenský monopol a s ním spojené *ius puniendi* státu se proto v Ústavě a Listině projevují v podobě závazků státu, z nichž pro jednotlivce v rámci právního řádu vyplývají práva, kterých se mohou v různých formách dovolávat vůči orgánům činným v trestním řízení. To se týká nejen povinnosti státu chránit tyto hodnoty formou právní úpravy (objektivní právo), nýbrž i poskytnutím prostředků k jejich ochraně dotčeným osobám (subjektivní právo), v případě usmrcení pak i nejbližším pozůstalým v postavení poškozených, popř. obětí trestného činu, zejména podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), tedy tam, kde se zásah do práva na život poškozeného promítá současně jako zásah do základních práv pozůstalých, která vyplývají mj. z čl. 1 a 13 Úmluvy a judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

V nálezu sp. zn. III. ÚS 525/15 ze dne 8. 11. 2016 ve věci ústavních podmínek aplikace zásady *reformationis in peius* Ústavní soud mj. poukázal na čl. 1 odst. 2 Ústavy, popř. na čl. 10 Ústavy, ze kterých plyne jednak povinnost plnit závazky z mezinárodních smluv a současně dávat těmto závazkům, mají-li

povahu samovykonatelných ustanovení, přednost před zákonem, stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon (tzv. aplikační přednost mezinárodních smluv), ovšem při zachování tzv. principu výhodnosti (např. čl. 53 Úmluvy, čl. 5 Paktu), tedy že se tím nezhorší postavení jedince vzhledem k výhodnější úpravě ve vnitrostátním právu. Jde zejména o související záruku svobody odvolacího práva, zaručeného každému odsouzenému v čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě, byť z ní, stejně jako z požadavku poskytnutí efektivních prostředků ochrany základních práv a svobod, toto beneficium na ústavní úrovni neplyne. Právě pro její blízkost ústavním principům spravedlivého procesu a povinnosti soudů chránit základní práva a svobody je nutno chápat tuto zásadu především v jejím materiálním pojetí. Ústavní soud již ve své judikatuře několikrát zdůraznil, že porušení této zásady má obvykle nepřijatelné ústavně-právní důsledky.

Nezávislost soudů

Nezávislost soudů a soudní moci náleží k podstatným ústavním principům odvozeným jak z pojmu právního státu, tak z principu dělby moci. Již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/99 ze dne 15. 9. 1999 Ústavní soud traktoval, že principem dělby státní moci navazuje Ústava na myšlenkovou tradici, kterou vyjádřil již Charles Montesquieu, institucionálně pak na francouzskou a americkou revoluci, která zdůraznila, a také institucionalizovala, potřebu nezávislosti soudnictví.

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002 Ústavní soud uvedl, že demokratický stát je zcela vzdálen představě „soudcovského státu“ – orgánem státní moci je totiž i moc zákonodárná i výkonná. Proto může být státní moc v demokratickém systému funkčně realizována jen při splnění podmínky fungování všech jejích orgánů. Na druhé straně je demokratický právní stát povinen vytvářet institucionální předpoklady pro konstituování a etablování reálné nezávislosti soudů jako – pro stabilizaci nejen jejich pozice, ale i celého demokratického systému ve vztahu k legislativě a exekutivě – významného státotvorného, současně však i polemického prvku. Reálná nezávislost soudů je specifickým a nepostradatelným atributem soudní moci, odůvodněným a také vyžadovaným čl. 4, jakož i čl. 81 a 82 Ústavy České republiky.

S ohledem na dřívější judikaturu Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/15 ze dne 19. 7. 2016 zdůraznil, že posouzení ústavnosti platových restrikcí vůči soudcům pro konkrétní období konkrétního roku spadá do rámce vymezeného principem soudcovské nezávislosti.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 20/15: Platy soudců XVI – nárok na zpětné dorovnání platů

V řízení před obecnými soudy se soudkyně Okresního soudu Brno-venkov domáhala dorovnání platu z důvodu nesprávně vypočítané platové základny a kvůli dlouhodobě sníženému násobku pro určení platů soudců. Nejvyšší soud uložil stěžovateli České republiky – Okresnímu soudu Brno-venkov – zaplacení částky 35 100 Kč jako nároku na zpětné doplacení „zmrazeného“, resp. celkově sníženého platu z 3násobku na 2,5 násobek průměrné nominální mzdy fyzických osob v nepodnikatelské sféře za vymezené časové období. Stěžovatelka tvrdila, že Nejvyšší soud měl více zvažovat, zda neexistuje veřejný zájem, který by převážil nad právem na zpětné doplacení platu soudců.

Ústavní soud úvodem uznal aktivní legitimaci stěžovatelky podat ústavní stížnost, neboť i když organizační složka za stát jednající má povahu orgánu veřejné moci, v předmětném sporu vystupovala jako subjekt právního vztahu soukromoprávního charakteru, na nějž se – stejně jako na jiné zaměstnavatele – mají aplikovat soukromoprávní předpisy. Stát tedy nevystupoval v pozici „vrchnostenské“, nýbrž v postavení rovném, resp. srovnatelném s jiným zaměstnavatelem, a stal se proto nositelem základních práv a svobod.

Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu vykazuje znaky nepřipustné, ústavně nekonformní libovůle. Právní závěry Nejvyššího soudu, že platová základna soudců měla být přepočítána podle § 3 odst. 3 zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů

státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve zrušeném znění platném do 31. 12. 2010, (tj. 3násobek průměrného platu), totiž nelze z předchozí judikatury Ústavního soudu v této otázce dovodit.

Zároveň Ústavní soud vyložil, že jeho závěry se uplatní toliko pro futuro a nelze je aplikovat ve sporech, které od ledna 2013 vedou soudci se státem před obecnými soudy. Učinil tak s ohledem na to, že zpětné doplacení těchto částek by znamenalo nepředvídaný zásah do státního rozpočtu, který by nutně vedl k růstu napětí mezi společností a soudci.

Jednou z podmínek, která dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost, je právo na zákonného soudce, do jehož rozsahu spadá i otázka nastavení transparentních a předem stanovených obecných pravidel pro přidělení i přerozdělení věci v rozvrhu práce. Tou se Ústavní soud zabýval v nálezu sp. zn. I. ÚS 2769/15 ze dne 15. 6. 2016. Vyšel z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, podle níž součástí práva na nezávislý a nestranný soud je nejen nezávislost na moci výkonné a jiných subjektech stojících mimo soudcovský stav (externí nezávislost soudce), ale rovněž nezávislost na soudních funkcionářích a jiných subjektech uvnitř soudcovského stavu (interní nezávislost soudce). Prostor pro diskreci při prvotním přidělování věcí nebo při následném přerozdělování může být totiž zneužit jako prostředek nátlaku na individuální soudce například formou jejich přetížení či přidělováním pouze nezajímavých věcí anebo je možné přidělovat politicky citlivé věci pouze určitým soudcům a zabránit přidělování těchto věcí soudcům jiným.

S právem na zákonného soudce, které dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost, pak souvisel i nálezu sp. zn. II. ÚS 2430/15 ze dne 3. 8. 2016, jenž se týkal výběru přísedících v trestním řízení (k podrobnostem níže).

Základní práva a svobody

Právo na život

Ochrana jednoho z vůbec nejdůležitějších lidských práv, práva na život, zůstávala dlouhodobě mimo pozornost Ústavního soudu. Přestože v ojedinělých případech bylo porušení čl. 6 Listiny stěžovateli skutečně namítáno, až do roku 2015 v žádném z těchto případů Ústavní soud takové stížnosti nevyhověl. V nálezech z roku 2015 se Ústavní soud vyslovil k povinnosti vést účinné vyšetřování v případě možného ohrožení práva na život. Na procesní rámec garantující ochranu práv vyplývajících z čl. 6 odst. 1 Listiny a čl. 2 Úmluvy se zaměřil i v roce 2016, a to v nálezu sp. zn. III. ÚS 1716/16 ze dne 9. 8. 2016. V řízení před Městským soudem v Praze nebyly stěžovatelky, příbuzné poškozeného, jehož ostatky byly po mnoha letech od jeho pohřbení nalezeny na dně Orlické přehrady, seznámeny s probíhající obnovou trestního řízení. Ústavní soud připustil, že stěžovatelky nemají s ohledem na čl. 80 Ústavy ve spojení s § 280 odst. 2 trestního řádu právo žádat před soudem obnovu řízení v neprospěch obviněného, neboť jde o monopol veřejné žaloby. Byl-li však návrh na obnovu řízení podán státním zástupcem, měly právo být informovány, určit si zmocněnce pro řízení a účastnit se veřejného zasedání v procesním postavení poškozených. V případě stěžovatelek však městský soud znemožnil stěžovatelkám využití procesního rámce garantujícího ochranu jejich práv vyplývajících z čl. 6 odst. 1 Listiny a čl. 2 Úmluvy.

K otázkám záruk proti vystavení osoby reálnému nebezpečí zabití, mučení či jiného špatného zacházení se Ústavní soud v uplynulém roce vyslovil v kontextu správného vyhoštění. Byl nálezem sp. zn. I. ÚS 630/16 ze dne 29. 11. 2016 ústavní stížnosti nevyhověl, vyslovil se obiter dictum k nevyhovující praxi Ministerstva vnitra při vydávání závazných stanovisek k možnosti vycestování cizince ve smyslu § 120a zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Stěžovatel původem z Iráku upozorňoval úřady, že je sunnita a v Iráku spolupracoval s americkou armádou, za což mu od šíitských milic hrozí perzekuce a nebezpečí smrti. Ústavní soud si povšimnul, že prvoinstanční rozhodnutí o vyhoštění stěžovatele vyvolává vážné otázky, zda

Ministerstvo vnitra, které zpracovalo závazné stanovisko k možnosti vycestování stěžovatele, splnilo svou povinnost nevyhostit osobu, které v cílové zemi hrozí nebezpečí smrti nebo špatného zacházení v rozporu s čl. 6 a čl. 7 odst. 2 Listiny či čl. 2 a 3 Úmluvy. Závazné stanovisko zcela ignorovalo informaci o hrozbě pronásledování stěžovatele a omezilo se na jeden stručný, paušální odstavec. Ministerstvo však musí pečlivě zhodnotit individuální okolnosti a odůvodnit, zda skutečně neexistují vážné důvody se domnívat, že cizinci v případě vyhoštění do cílové země hrozí nebezpečí zacházení v rozporu s právem na život, zákazem mučení a jiného špatného zacházení, případně porušení dalších jeho základních práv.

Zákaz mučení a podrobení krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu

Obdobně jako v případě práva na život i v případě zákazu mučení byla dosavadní judikatura Ústavního soudu vzácná. Stejně jako v ojedinělém případě z roku 2015 i v roce 2016 dospěl Ústavní soud k závěru, že k porušení zákazu nebýt podroben ponižujícímu zacházení podle čl. 7 odst. 2 Listiny došlo na půdě České republiky porušením povinnosti vést účinné vyšetřování. Stalo se tak ve věci známého protestu proti kácení stromů v Národním parku Šumava v srpnu 2011, kdy se stěžovatel připoutal ke stromu určenému k pokácení. Následně byl policií z místa odstraněn a odvezen na policejní služebnu. Ještě na služebně oznámil, že utrpěl zranění a žádá lékařské vyšetření. Byl s ním sepsán úřední záznam o podání vysvětlení, v němž mj. uvedl, že byl policisty škrčen. Dvě trestní oznámení proti postupu policistů byla odložena, stěžovateli nebylo umožněno ani nahlédnutí do spisu. Ústavní soud připomenul požadavky minimálního standardu kladené na vyšetřování orgány činnými v trestním řízení – důkladnost, dostatečnost a rychlost, nezávislost, nestrannost a přístup poškozené osoby do spisu. Orgány činné v trestním řízení z pohledu Ústavního soudu nedostály v této věci ani jednomu z vytčených požadavků (nálezu sp. zn. I. ÚS 1042/15 ze dne 24. 5. 2016).

Právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám

V uplynulém roce navázal Ústavní soud na historicky první nález z roku 2015 vyhovující ústavní stížnosti, v němž bylo shledáno porušení tohoto a dalších souvisejících práv. Stalo se tak v mediálně sledované kauze cizinců nucených k náročné lesnické práci, jimž nebyla zaplácena dohodnutá mzda. V nálezu sp. zn. II. ÚS 3436/14 ze dne 19. 1. 2016 se jako v předchozím roce zaměřil na procesní povinnost vést účinné vyšetřování. Připustil, že byť ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení uplatňuje zásadu sebeomezení, zdrženlivost by v tomto případě nebyla namístě vzhledem k mimořádnému významu chráněných zájmů, vysokému počtu osob, jimž měla být ze strany orgánů státu poskytnuta ochrana, a možné kolizi s mezinárodními závazky České republiky. Ústavní soud považoval za neúnosné, že prověřování podezření z dlouhodobého a systematického porušování základních práv řady zahraničních pracovníků skončilo jen velmi paušálně odůvodněným odložením věci, aniž by se příslušné orgány, byť i jen letmo, zabývaly podstatou podezření. Bylo v rozporu se zákazem libovůle při výkonu veřejné moci, pokud se policejní orgán a státní zástupce fakticky odmítli vypořádat s námitkami oznamovatelů. Ústavní soud navíc připomenul, že v případech obchodování s lidmi a jiných forem kriminálního vykořisťování pracovníků je třeba navíc přihlédnout k tomu, že ekonomická a sociální situace poškozeným zpravidla neumožňuje, aby se efektivně domáhali ochrany v civilním řízení, pro oběti může být příliš obtížné, ba fakticky nemožné domoci se svých práv v občanském soudním řízení bez předchozího trestního řízení.

Ochrana a záruky osobní svobody

Ustanovení čl. 8 Listiny základních práv a svobod konkretizuje záruky osobní svobody, mj. v požadavku zákonnosti trestního stíhání, co do hmotněprávního základu i procesního způsobu jeho realizace. Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 525/15 ze dne 8. 11. 2016 z požadavku zákonnosti trestního stíhání dovedil také ústavněprávní ochranu zásady zákazu reformationis in peius zakotvené v trestním řádu a garantující trestně stíhanému, že využitím opravného prostředku si nemůže přivodit zhoršení svého postavení v dosavadním průběhu

řízení. Ústavní soud v daném nálezu vyslovil závěr, že při snížení podmíněného trestu odnětí svobody při současném prodloužení trestu zákazu řízení motorového vozidla soudem vyššího stupně je nutné takovouto změnu náležitě ozřejmit. Soud totiž nemůže vstupovat do pozice státního zastupitelství, které možnost podat odvolání v neprospěch odsouzeného nevyužilo. Takové počínání by znamenalo nepřípustný zásah do koncepce dělby moci v oblasti trestního řízení.

I v loňském roce pak Ústavní soud navázal na svou bohatou judikaturu ve vazebních věcech. V nálezu sp. zn. I. ÚS 356/16 ze dne 17. 3. 2016 Ústavní soud odmítl postup obecného soudu, jenž vzetí stěžovatele do vazby odůvodnil pouze hrozbou vysokého trestu, který by stěžovateli navíc hrozil až v případě změny právní kvalifikace skutku, nikoli pro trestný čin, z něžž byl stěžovatel v daném okamžiku obviněn.

Stejně tak klade Ústavní soud důraz na odlišnost rozhodování o vzetí pachatele do vazby a o jejím prodloužení z hlediska časového aspektu, neboť vazební důvody se v čase vyvíjejí, jak konstatoval v nálezu sp. zn. I. ÚS 2652/16 ze dne 14. 9. 2016. Zároveň se vyjádřil k nutnosti předběžného posouzení přípustnosti policejní provokace ze strany vazebního soudu.

Nález sp. zn. I. ÚS 2652/16: Běh času a přípustnost policejní provokace při rozhodování o odůvodněnosti prodloužení vazby

Stěžovatel byl trestně stíhán pro přípravu zločinu teroristického útoku a přípravu zločinu násilí proti úřední osobě, kterých se měl dopustit spolu s dalšími pachateli za účasti dvou policejních agentů. Ke dni vydání nálezu strávil ve vazbě rok a čtyři měsíce, jeho žádosti o propuštění byly opakovaně zamítány. Hrozba vysokým trestem sice může založit důvodnost obavy před vyhýbáním se trestnímu stíhání a naplnění důvodnosti vazby dle trestního řádu, s plynutím času však mohou tyto důvody ztráct na významu či přesvědčivosti a pro ospravedlnění dalšího trvání zbavení osobní svobody obviněného ve vazbě už nemusí postačovat.

Dále se Ústavní soud pozastavil nad skutečností, že žádný z vazebních soudů nevzal v potaz konstantní námitku stěžovatele stran nedovolené policejní provokace. Není přitom pochyb o tom, že o této otázce má být komplexně a jednoznačně rozhodnuto ve fázi hlavního líčení. Nelze nicméně připustit, aby obviněná osoba byla vzata do vazby a takto podstatným způsobem bylo zasaženo do jejích základních práv v případě, že se stala obětí policejní provokace. Proto bylo povinností soudů stěžovatelův argument ohledně policejní provokace posoudit i v případě rozhodování o vazbě stěžovatele, byť nikoliv tak pečlivě jako při rozhodování o jeho vině.

Případ nezákonného zahájení trestního stíhání spolu s nepřípustným omezením osobní svobody se konečně snoubil v případě české stěžovatelky, která byla vzata do vazby poté, co se z Německa dobrovolně dostavila kvůli předvolání ke svědecké výpovědi u krajského soudu. Usnesení o zahájení trestního stíhání zrušil Ústavní soud nálezem sp. zn. II. ÚS 143/16 ze dne 14. 4. 2016 s odkazem na mezinárodní dohody o zamezení dvojího stíhání a zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů, neboť nebylo dostatečně zkoumáno, zda se nejednalo o týž skutek, pro který již stěžovatelka byla v minulosti stíhána v Německu, kde trvale žila. V navazujícím nálezu sp. zn. II. ÚS 688/16 ze dne 26. 4. 2016 pak Ústavní soud konstatoval nezákonnost vazby stěžovatelky pro odpadnutí předpokladu trestního řízení.

Ochrana soukromého života a nedotknutelnosti osoby, obydlí a dalších prostor

Ochrana soukromého života a lidské důstojnosti garantovaná čl. 10 Listiny základních práv a svobod a ochrana nedotknutelnosti obydlí garantovaná čl. 12 Listiny zahrnují široké spektrum otázek, které spadají do nejintimnější sféry života jednotlivce. Ústavní soud byl v roce 2016 s touto problematikou konfrontován poměrně často, přičemž mezi stěžejní rozhodnutí patří bezesporu plenární

nález sp. zn. Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016 týkající se nemožnosti individuálního osvojení dítěte z důvodu soužití v registrovaném partnerství a také plenární nález sp. zn. Pl. ÚS 3/14 ze dne 20. 12. 2016 ohledně problematiky zpřístupnění archiválií bývalých bezpečnostních složek.

Ústavní soud v řízení vedeném pod sp. zn. Pl. ÚS 7/15 vyhověl návrhu Městského soudu v Praze na zrušení § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, neboť citované ustanovení zákona bránilo tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte, pokud žije v registrovaném partnerství. Ústavní soud dospěl k závěru, že napadená právní úprava nedůvodně vylučuje skupinu osob (registrované partnery) z možnosti osvojení dětí, což ve svém důsledku zasahuje do lidské důstojnosti těchto osob, je v rozporu s jejich právem na rovné zacházení a vede také k porušení jejich práva na ochranu soukromého života.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 7/15: Registrované partnerství jako překážka individuálního osvojení dítěte

Ústavní soud uvedl, že pojem „rodina“ chápe nikoliv jako umělý sociální konstrukt, nýbrž především jako konstrukt biologický, založený na pokrevním příbuzenství osob, které spolu žijí, případně jako vztah nepříbuzenský, který vztah biologický napodobuje (osvojení či pěstounství). Občanský zákoník sice umožňuje osvojení individuální, upřednostňuje však osvojení manželi, resp. jedním z manželů. A priori tedy nevyklučuje, aby se osvojitelem mohla stát osoba žijící v registrovaném partnerství, tuto možnost jednoznačně zakazuje teprve napadené ustanovení zákona o registrovaném partnerství. Z průběhu legislativního procesu při přijímání tohoto zákona však dle názoru Ústavního soudu není vůbec zřejmé, jaký byl v tomto směru skutečný úmysl zákonodárce. Nicméně upřednostnění institutu manželství považuje Ústavní soud za ústavně konformní, neboť odpovídá nejtěsnější formě soužití dvou osob různého pohlaví, k níž dochází na základě jejich svobodného rozhodnutí a s nímž je spojena nejen řada práv, nýbrž také povinností. Tím se manželství zcela jednoznačně odlišuje od jiných forem vzájemného soužití, a proto také právě institut manželství

dává největší předpoklad pro naplnění účelu osvojení, kterým je a musí být především nejlepší zájem dítěte.

Dle Ústavního soudu však napadená zákonná úprava povyšuje formální právní stav (registrované partnerství) nad stav faktický. Zákonodárce připustil osvojení dítěte i jedincem, který nežije v manželském svazku, a nestanovil ani žádné omezení v tom, zda se jedná o osobu heterosexuální či homosexuální orientace. Na straně druhé však zakazuje, aby tento jedinec žil v registrovaném partnerství. Současně ale registrovaného partnera v odstavci 3 napadeného ustanovení zákonodárce zavazuje povinností týkající se ochrany vývoje a výchovy dítěte. Takovéto řešení se jeví jako nelogické, iracionální a ve svém důsledku i diskriminační ve vztahu k osobám, které registrované partnerství uzavřely.

Nad rámec argumentace ohledně porušení práva na rovné zacházení shledal Ústavní soud napadené ustanovení jako zasahující do lidské důstojnosti jako základní objektivní hodnoty lidství a ohniska ostatních základních práv. Pokud totiž právní úprava z určitého práva (byť plynoucího nikoliv přímo z ústavního pořádku, nýbrž z práva podústavního) vylučuje určitou skupinu osob jen proto, že se rozhodly uzavřít registrované partnerství, činí z nich de facto jakési osoby „druhého řádu“ a dává jim bezdůvodně určité stigma, které evokuje představu o jejich méněcennosti, zásadní odlišnosti od ostatních a zřejmě i o neschopnosti se – oproti osobám jiným – náležitě postarat o děti. Ústavní soud nabyl rovněž přesvědčení, že napadeným zákonným ustanovením dochází ve svých důsledcích i k porušení práva na ochranu soukromého života. Právo na ochranu rodinného života nicméně napadené ustanovení porušit nemohlo, protože neexistuje-li základní právo na osvojení dítěte, nemůže být negativním rozhodnutím ve věci osvojení porušeno ani právo na rodinný život.

Dalším rozhodnutím z oblasti ochrany **soukromého života a práva na informační seburčení** byl náleží sp. zn. Pl. ÚS 3/14 ze dne 20. 12. 2016, kterým Ústavní soud nevyhověl návrhu Nejvyššího soudu na vyslovení protiústavnosti

§ 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění účinném do 30. 6. 2009. Ustanovení § 37 citovaného zákona stanovuje podmínky, za kterých je možno nahlížet do archiválií, včetně požadavku na předchozí získání souhlasu žijící fyzické osoby, jejíž citlivé osobní údaje archiválie obsahuje. Napadené ustanovení (tj. § 37 odst. 6 citovaného zákona) pak vyjímá z těchto podmínek archiválie vzniklé před 1. lednem 1990 z činnosti bezpečnostních složek, společenských organizací a politických stran bývalého totalitního státu, jakož i archiválie, které již byly před podáním žádosti o nahlížení do nich veřejně přístupné nebo byly jako dokumenty veřejně přístupné před prohlášením za archiválie.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 3/14: Zpřístupnění archiválií bývalých bezpečnostních složek a ochrana osobních údajů

Ústavní soud ve věci samé dospěl k závěru, že ochrana osobních údajů se v režimu zákona o archivnictví přesouvá do fáze jejich dalšího zpracování, kdy badatelé jsou povinni opatřit si, zvláště před zveřejněním takto získaných informací, souhlas dotčených osob. Přiměřenost zásahu do práva na soukromý život a informační seburčení, ústavně zaručeného čl. 10 Listiny základních práv a svobod, k němuž dochází v rámci otevřeného režimu podle tohoto zákona, je zajištěna v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ústavně konformním výkladem pojmu „nahlížení“, který znamená zpřístupnění archiválie na základě individuální žádosti badatele pro jeho potřebu, tzn. pouze pro jednotlivý konkrétní případ; nejedná se tedy o „zpřístupnění veřejnosti“. Takový omezující zásah automaticky nezahrnuje oprávnění badatele k dalšímu zpracování získaných informací a je nesrovnatelně méně citelný než jejich zveřejnění pro neznámý a neomezený počet uživatelů. Nedosahuje proto intenzity poškození lidské důstojnosti, cti a dobrého jména a je vyvážený vůči právu na přístup k informacím, v dané specifické oblasti pak i ospravedlněným významným společenským zájmem na autentickém poznání vlastní minulosti. Napadené ustanovení neupřednostňuje žádné

z dotčených základních práv na úkor druhého způsobem ústavně nepřijatelným.

Přípustnost zásahu do práva na ochranu osobních údajů je vázána na účinnou kontrolu dodržování s tím spjatých omezení nezávislým orgánem. Pokud tedy archiv jako správce osobních údajů poruší svou povinnost – uloženou § 5 a 11 zákona o ochraně osobních údajů – nastavit v badatelském řádu a při jeho použití podmínky nahlížení do archiválií způsobem respektujícím tato omezení a vylučujícím neoprávněné zpracování, popř. pokud takto nastavené podmínky poruší badatel, je v první řadě úkolem Úřadu pro ochranu osobních údajů zjednat svou dozorovou činnost a uplatněním postihu v případě přestupků a správních deliktů nápravu. Stejnou funkci plní i nástroje moci soudní – civilní žaloba na ochranu osobnosti, popř. trestní odpovědnost jednotlivce i právnické osoby za neoprávněné nakládání s osobními údaji. To platí zejména pro ochranu nejintimnější osobní sféry dotčených osob, kam spadají stigmatizující informace o sexualitě, zdravotním stavu či duševním a mentálním postižení, o nezletilých dětech či obdobně zranitelných osobách, u kterých potřeba ochrany jejich soukromí a důstojnosti vyžaduje mimořádnou pozornost. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že z hlediska základního práva na ochranu osobních údajů je pouhé nahlížení do archiválií obsahujících informace o činnosti bezpečnostních složek totalitního režimu podle napadeného ustanovení legálním, legitimním a proporcionálním zásahem do tohoto práva, vyváženým vůči základnímu právu na přístup k informacím a ospravedlněným se zřetelem k významnému společenskému zájmu na autentickém poznání minulosti. Tento omezující zásah nedosahuje intenzity poškození lidské důstojnosti, cti a dobrého jména, neboť není spojen s oprávněním badatele zveřejnit získané údaje či jinak je zpracovávat bez předchozího souhlasu dotčené osoby.

při přezkumu ústavnosti napadených příkazů k prohlídce jiných prostor a pozemků konstatoval, že orgány činné v trestním řízení mají kromě povinnosti stíhat trestnou činnost také povinnost chránit jednotlivce před negativními dopady účelově vyprovokovaných trestních řízení, z níž plyne i jejich povinnost s dostatečnou péčí prověřovat alespoň v základních rysech věrohodnost informací, které získaly z trestních oznámení či podnětů, a nikoliv na základě vlastního šetření. Této povinnosti se přitom nemohou zprostit s odvoláním na neznalost prošetřované problematiky. V projednávaném případě Ústavní soud dospěl k závěru, že nařízením prohlídky jiných prostor a pozemků bez náležitého prošetření skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, bylo nepřiměřeně zasaženo do práva stěžovatele na soukromí zaručeného čl. 8 Úmluvy a na domovní svobodu dle čl. 12 Listiny. Na tomto závěru nemůže nic změnit ani skutečnost, že orgány činné v trestním řízení konaly v dobré víře ve správnost informací uvedených v trestním oznámení, neboť při vynaložení rozumného úsilí k jejich ověření mohly nedůvodnému zásahu do základních práv stěžovatele zabránit.

Dalším – zejména skutkově – zajímavým případem v oblasti trestního řízení byl bezesporu nálezný sp. zn. II. ÚS 1221/16 ze dne 13. 10. 2016, v němž Ústavní soud dospěl k závěru, že nedostatky odůvodnění příkazu k prohlídce nemusí nutně představovat ústavněprávní pochybení, pokud ze všech okolností případu přesvědčivě vyplývá, že podmínky pro jeho nařízení, navíc v podobě neodkladného a neopakovatelného úkonu, jsou skutečně dány. Příkaz k prohlídce motorového vozidla, proti kterému směřovala ústavní stížnost stěžovatele, byl vydán za situace, kdy stěžovatel s předchozí trestní minulostí ignoroval příkaz policejní hlídky k zastavení vozidla a pokoušel se jí ujet, přičemž nezvládl řízení, prorazil pneumatiku a po opuštění vozidla se snažil uprchnout. Vozidlo však stačil uzamknout. Po dopadení stěžovatele bylo policisty zjištěno, že se ve vozidle nachází injekční stříkačka naplněná neznámou látkou. Stěžovatel nicméně policistům prohlídku vozidla neumožnil a odmítla ji též matka stěžovatele, které vůz patřil. Policisté proto vozidlo odňali a soudce okresního soudu následně vydal příkaz k jeho prohlídce. Ačkoliv měl Ústavní soud k vydanému příkazu dílčí výhrady, rozhodl, že zmíněné nedostatky odůvodnění příkazu nepředstavují natolik závažná pochybení, pro která by bylo nutné ho zrušit.

V souvislosti s otázkou **nedotknutelnosti obydlí a ochrany soukromí** v rámci trestního řízení Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 905/13 ze dne 7. 6. 2016

Ochrana majetkových práv

Také v uplynulém roce se Ústavní soud nevyhnul problematice **restitučních případů**, které se zdají být jakýmsi justičním evergreenem. V nálezu sp. zn. I. ÚS 3943/14 ze dne 2. 8. 2016 Ústavní soud uvedl, že určovací žaloba je přípustným způsobem uplatnění nároků na odčinění majetkových a nemajetkových křivd způsobených mocenskými orgány třetí říše v letech 1938–1945, jestliže se jedná o nároky vůči státu, které nezasahují do práv jiných osob. Není tudíž obcházením restitučních předpisů, jestliže žalobce uplatňuje své nároky určovací žalobou, protože je nemohl bez vlastní viny a pro vážnou překážku podle restitučních předpisů uplatnit včas, a uplatňuje je bez zbytečného odkladu po odpadnutí této překážky.

Dalším okruhem restitučních kauz, se kterými byl Ústavní soud opětovně konfrontován i v roce 2016, je otázka odškodnění za majetek zanechaný na Zakarpatské Ukrajině.

Nález sp. zn. I. ÚS 3964/14: Ústavně konformní výklad předpisů komunistického režimu v případě uplynutí restitučních lhůt

Stěžovatelka se po České republice domáhala přiznání finanční náhrady ve výši 5 170 000 Kč za majetek zanechaný na území bývalé Podkarpatské Rusi její babičkou. Svůj nárok odvozovala od restitučních předpisů vydaných v době komunistického režimu s tím, že tehdy vedené správní řízení, v němž se náhrady domáhala matka stěžovatelky, nebylo formálně skončeno, pouze odloženo. Nebylo totiž vydáno správní rozhodnutí, tehdejší Ministerstvo financí matce stěžovatelky pouhým přípisem sdělilo, že jí náhrada nebude přiznána, protože nehospondařila jako členka JZD ani jako drobný samostatně hospodařící zemědělec. Ministerstvo financí České republiky proto k intervenci veřejného ochránce práv rozhodlo, že chybějící rozhodnutí vydá nyní, aby byla účastníkům tehdy neskončených řízení otevřena cesta eventuelní obrany práv standardními prostředky soudní ochrany. V projednávané věci ovšem ministerstvo rozhodlo totožným způsobem, jak bylo uvedeno

v přípisu z roku 1962. Podmínka členství v JZD pro uznání nároku byla přitom stanovena vyhláškou, kterou stěžovatelka označila za diskriminační, neboť rozlišovala mezi vlastnictvím osobním a soukromým.

Ústavní soud připomněl doktrínu – formulovanou svým historicky prvním nálezem sp. zn. Pl. ÚS 19/93 – týkající se kontinuity se „starým právem“ při současné hodnotové diskontinuitě se „starým režimem“, z níž vyplývá povinnost soudů zohledňovat hlediska moderního pojetí materiálního právního státu i při aplikaci sebestarších předpisů. Obecné soudy proto optikou Ústavního soudu pochybily, pokud na jedné straně konstatovaly, že aplikovaná vyhláška zjevně odpovídá totalitní době s preferencí socialistického vlastnictví, avšak zároveň dospěly k závěru, že nelze přistoupit k nadměrně rozšiřujícímu výkladu a interpretaci koncipovat práva, která nejsou právním předpisem vůbec založena, že soudům nepřísluší konstruovat nárok na odškodnění, který nemá oporu v žádném restitučním předpisu. Ústavní soud v projednávané věci shledal zjevnou diskriminaci stěžovatelky aplikací inkriminované vyhlášky, která zakládala neústavní preferenci socialistického či družstevního vlastnictví, je-li dnes ochrana vlastnictví garantována bezvýjimečně. Nehledě na skutečnost, že taková podmínka v předmětném restitučním zákoně ani nebyla obsažena, toto diskriminační kritérium přinesla až prováděcí vyhláška, kterou ovšem soud není ve smyslu čl. 95 odst. 1 Ústavy vázán. Ústavní soud proto znovu upozornil na smysl a účel restitučního zákonodárství, kterým je zmírnění křivd spáchaných předchozími režimy, a na nutnost výkladu restitučních norem právě ve světle jejich smyslu a účelu.

Ústavní soud se musel také opakovaně vyjadřovat k otázce **nabytí vlastnického práva k nemovitosti evidované v katastru nemovitostí od nevladníka** a ochraně dobré víry nabyvatele, a to z důvodu, že obecné soudy v rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy i nadále nerespektují jeho ustálenou judikaturu k této problematice. Ve svých nálezech sp. zn. III. ÚS 247/14 ze dne 28. 1. 2016, sp. zn. III. ÚS 705/16 ze dne 19. 4. 2016, sp. zn. IV. ÚS 405/16 ze dne 19. 7. 2016 a sp. zn. III. ÚS 1594/16

ze dne 1. 11. 2016 proto Ústavní soud znovu připomněl, že pokud obecné soudy při posouzení nabytí vlastnictví od nevladníka zapsaného v katastru nemovitostí nepřistoupí k hodnocení naplnění dobré víry nabyvatele nemovitosti, porušují tím nejen jeho právo na ochranu majetku ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny, ale také jeho právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Další množina rozhodnutí v oblasti ochrany majetkových práv se týkala problematiky **regulace nájemného**. Například v nálezu sp. zn. II. ÚS 3219/15 ze dne 7. 6. 2016 Ústavní soud konstatoval, že není v rozporu s ústavní zárukou podle čl. 11 odst. 4 Listiny, jestliže se náhrada za nucené omezení vlastnického práva, na kterou vznikl nárok v důsledku regulace nájemného (resp. absence zákonné úpravy jednostranného zvyšování nájemného) v období od 1. 1. 2002 do 31. 12. 2006 nebo v jeho části, přiznává nejvýše v takovém rozsahu, který nebude přesahovat rozdíl mezi nájemným, na které by měl dotčený pronajímatel nárok k 1. 1. 2007 podle zákona č. 107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného z bytu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a nájemným, na které měl stěžovatel nárok podle předchozí regulace.

V dalším svém rozhodnutí pak Ústavní soud dospěl k závěru, že námitka promlčení, kterou vznese stát v soudním řízení, ačkoliv protiprávní stav, v jehož důsledku k promlčení daného nároku došlo, sám vytvořil a následně udržoval (protiústavní regulace nájemného), je v rozporu s dobrými mravy.

Nález sp. zn. II. ÚS 2062/14: Vznesení námítky promlčení státem; rozpor s dobrými mravy

V řízeních před obecnými soudy se stěžovatelé domáhali vůči Ministerstvu financí náhrady škody jim vzniklé v důsledku protiústavní regulace nájemného. Z důvodu uplatnění námítky promlčení ze strany ministerstva však byla žaloba stěžovatelů zamítnuta, s čímž se následně ztotožnily i obecné soudy vyšších stupňů. V projednávané ústavní stížnosti stěžovatelé tvrdili,

že námitka promlčení byla uplatněna v rozporu s dobrými mravy, neboť to bylo právě ministerstvo, které svou nečinností znemožnilo stěžovatelům svobodně nakládat s majetkem a které od počátku tento nezákonný stav vytvořilo a udržovalo. Proti rozsudku krajského soudu podal stěžovatel dovolání k Nejvyššímu soudu, jenž se ale ztotožnil se závěry krajského soudu a dovolání odmítl.

Ústavní soud předeslal, že zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy je významný princip, který v odůvodněných případech soudům dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor k uplatnění spravedlnosti a slušnosti. Rovněž bylo již v jeho dřívější judikatuře dovozeno, že uvedená zásada platí též pro výkon práva vznést námitku promlčení, neboť mohou nastat situace, v nichž uplatnění této námítky představuje zneužití práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezařadil a vůči němuž by zánik nároku byl nepřiměřeně tvrdým postihem. Specifickou skupinou jsou případy, v nichž byla námitka promlčení vznesena státem, neboť ten má povinnost jednat tak, aby sám nezasahoval do základních práv jednotlivců, ale naopak těmto právům aktivně poskytoval ochranu.

V projednávané věci obecné soudy zaujaly názor, že námitka promlčení by mohla být shledána rozpornou s dobrými mravy pouze tehdy, pokud by účelem jejího vznesení bylo toliko poškodit jiného účastníka právního vztahu, což v této věci nebylo tvrzeno ani prokázáno. Další okolnosti, jako je například nečinnost státu či nejednotná praxe soudů, podle nich rozpor námítky promlčení s dobrými mravy způsobit nemohou. Dle Ústavního soudu však podmínky uplatnění korektivu dobrých mravů takto formalisticky omezovat nelze. Je nutné naopak brát v úvahu i širší kontext věci, tj. důvody, proč právo nebylo včas uplatněno, přičemž stěžovatelé v průběhu soudních řízení tvrdili a prokazovali celou řadu takových okolností.

Ústavní soud konstatoval, že stát na jedné straně po několik let toleroval vznik situace, v níž docházelo k rozsáhlému porušování základních práv,

spočívající v protiústavní regulaci nájemného a na straně druhé následně těmto právům prostřednictvím soudů neposkytoval adekvátní ochranu. V důsledku dlouhodobých rozporů v judikatuře soudů v těchto věcech bylo navíc zcela nejisté, zda podaná žaloba bude úspěšná, či nikoliv, což lze vnímat jako selhání státu. V takovém případě však břemeno tohoto selhání musí nést právě stát, a nikoliv jednotlivec, který svá práva hájil s dostatečnou péčí, jak tomu bylo i v případě stěžovatelů. Navzdory právě řečenému však výkonná moc prostřednictvím vedlejší účastnice celý proces završila vznesením námitky promlčení, kterou obecné soudy akceptovaly, ačkoliv kumulace shora uvedených okolností svědčila naopak pro konstatování rozporu vznesené námitky s dobrými mravy. Ústavnímu soudu tak nezbylo než uzavřít, že napadenými rozhodnutími obecných soudů došlo k porušení základního práva stěžovatelů na spravedlivý proces a práva vlastnit majetek.

Mezi další zajímavá rozhodnutí z oblasti ochrany majetkových práv patří bezesporu rozhodnutí týkající se **nároku klientů zkrachovalé cestovní kanceláře** na vrácení plné ceny zájezdu. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 2370/15 ze dne 14. 6. 2016 Ústavní soud navázal na svoje předchozí rozhodnutí (nález sp. zn. III. ÚS 1996/13 ze dne 16. 7. 2015), ve kterém judikoval, že při rozhodování soudu o nároku klientů cestovní kanceláře vůči pojišťovně, s níž cestovní kancelář uzavřela pro případ úpadku pojistnou smlouvu ve smyslu zákona č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání a o výkonu některých činností v oblasti cestovního ruchu, ve znění pozdějších předpisů, je třeba vykládat příslušná ustanovení zákona takovým způsobem, který je souladný s ústavním pořádkem i se závazky České republiky plynoucími z jejího členství v Evropské unii, přičemž za takový výklad je v daném případě třeba považovat výklad směřující k plnému vrácení zákazníkům zaplacené ceny zájezdu.

Neméně významným bylo rozhodnutí ohledně **exekuce** nezabavitelné částky starobního důchodu uložené na bankovním účtu. Ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 121/16 ze dne 20. 10. 2016 Ústavní soud potvrdil judikaturu Nejvyššího správního soudu k této problematice. Rozhodnutí obecných soudů založené

na názoru, že prostředky vyplacené na bankovní účet povinného plátcem starobního důchodu jako nezabavitelná částka důchodu ztrácí svou povahu tím, že se staly tzv. vkladovou pohledávkou, a že jejich exekucním postihem nedochází k postihu nezabavitelné částky důchodu, ale k postihu práva na výplatu prostředků na účtu, trpí přepjatým formalismem, nezohledňujícím smysl právní úpravy nezabavitelné částky důchodu. Taková interpretace však ve svém důsledku vede k porušení základního práva povinného na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny, resp. na pokojné užívání majetku podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

Politická práva

Svoboda projevu

Nálezová judikatura týkající se ústavně garantované svobody projevu za rok 2016 má společného jmenovatele, a tím je osoba soudce. Ve dvou případech Ústavní soud posuzoval míru povoleného projevu ze strany soudce, v jednom případě se naopak zabýval výroky namířenými proti osobě soudce. Oba nálezy týkající se svobody projevu soudců vzešly z podnětu samotných soudců, kteří byli za svá vyjádření kárně stíháni. V nálezu sp. zn. I. ÚS 2617/15 ze dne 5. 9. 2016 se Ústavní soud vyjádřil k možnosti soudce svobodně komentovat politickou soutěž, v nálezu sp. zn. II. ÚS 2490/15 ze dne 8. 11. 2016 zase k povaze korespondence pocházející ze soukromé e-mailové adresy soudce. Na druhou stranu pomyslné barikády pak lze zařadit nález sp. zn. I. ÚS 750/15 ze dne 19. 1. 2016 zabývající se urážlivými výroky na adresu soudce ze strany zástupce účastníka řízení.

Ve věci projednávané pod sp. zn. I. ÚS 750/15 se stěžovatel bránil proti pořádkové pokutě, která mu byla uložena v občanském soudním řízení poté, co bylo jeho písemné odůvodnění námitky podjatosti soudkyně shledáno hrubě urážlivým. Ústavní soud se však s argumentací obecných soudů ztotožnil a ústavní stížnost stěžovatele zamítl.

Nález sp. zn. I. ÚS 750/15: Pořádková pokuta za extrémně urážlivé výroky na adresu soudce vyjádřené v písemném podání

V souvislosti s kritikou soudů a soudců Ústavní soud zdůraznil při posuzování toho, zda nejsou dotčeny výroky vzhledem k prokázanému skutkovému základu přehnané, následující faktory: 1. vůči komu kritika směřuje, 2. kdo kritizuje, 3. co, 4. kde a 5. jakou formou.

Při aplikaci těchto faktorů na projednávaný případ Ústavní soud uvedl, že ve prospěch stěžovatele sice svědčil fakt, že jednal v postavení obecného zmocněnce (kritérium kdo), byl tedy v obdobném postavení jako advokát, jehož projevu u soudu je přiznávána zvláštní ochrana. Na druhé straně však u těchto zástupců přistupuje požadavek profesionálního jednání a zvládnutí emocí před soudem, a to zvláště proto, že se nejedná o účastníka řízení, kterého se věc osobně dotýká.

Dále konstatoval, že se v dané věci sice nejednalo o kritiku veřejnou (kritérium kde), neboť šlo o korespondenci se soudem. Proti stěžovateli nicméně svědčí fakt, že kritizoval konkrétní osobu soudkyně (kritérium vůči komu), nikoli soudní moc jako takovou či soudní rozhodnutí jako výsledek rozhodovací činnosti. Většina výroků stěžovatele přitom neměla nic společného s profesním působením soudkyně, nýbrž směřovala čistě do soukromé a rodinné sféry soudkyně (kritérium co). Stěžovatelův projev byl nadto písemný (kritérium formy), nešlo proto o spontánní slovní projev, který vzhledem ke své bezprostřednosti a možné impulzivnosti požívá vyšší ochrany.

Nálezem sp. zn. I. ÚS 2617/15 Ústavní soud zamítl návrh stěžovatele – soudce na zrušení rozhodnutí kárného soudu, kterým byl uznán vinným, že v průběhu volební kampaně před komunálními volbami umožnil, aby jeho jménem a s uvedením jeho postavení soudce byl sepsán a distribuován do poštovních schránek voličům v předmětné obci, kde vlastní chatu, leták, v němž zhodnotil volební kampaň do zastupitelstva obce, a následně se prostřednictvím článku

v místním periodiku veřejně vyjádřil k výsledku voleb a k možným koaličním alternativám, včetně postu starosty obce.

Nález sp. zn. I. ÚS 2617/15: Omezení svobody projevu soudce při komentování politické soutěže

Ústavní soud předeslal, že i projevy soudce jsou pod ochranou čl. 17 Listiny základních práv a svobod a čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, z povahy veřejné funkce soudce ovšem tyto projevy podléhají zvláštním omezením. K těm patří zejména povinnost loajality a zdrženlivosti.

Při hodnocení, nakolik soudce ve svém projevu povinnost loajality a zdrženlivosti dodržel, je nutné přihlížet k tomu, zda projev nebyl v příkrém rozporu se základními hodnotami demokratického právního řádu a zda nenarušil důvěru veřejnosti v nezávislost a nestrannost soudní moci. Tyto povinnosti dopadají na soudce i v soukromém životě, záleží však na konkrétních okolnostech, za nichž projevy činí. Přísněji je potřeba posuzovat projev, v němž jednotlivec výslovně odkáže na svou funkci či ho zaměří na okruh osob, jimž je známo, že je soudcem. Vysokou míru ochrany bude naopak požívat projev soudců, který se týká otázek souvisejících se správou a organizací soudnictví.

Při aplikaci výše uvedených principů na projednávaný případ Ústavní soud dospěl k závěru, že kárný soud svým rozhodnutím sledoval legitimní cíl ochrany nestrannosti a nezávislosti soudní moci. Zatímco porušení povinnosti loajality stěžovateli Ústavní soud nevytknul, porušení povinnosti zdrženlivosti již ano. V distribuovaných letácích totiž byla ve prospěch kampaně konkrétní strany výslovně využita stěžovatelova funkce soudce, přičemž stěžovatel výrazným způsobem vstoupil do veřejné debaty i zveřejněním článku v místním časopise, přičemž existoval důvod, aby byl tento projev spojován s jeho funkcí. Ústavní soud proto konstatoval, že stěžovatel v tomto svém projevu porušil povinnost

zdrženlivosti, kterou má jako soudce, neboť se svým projevem sám ze své iniciativy aktivně, otevřeně a s nadměrnou intenzitou zapojil do politické soutěže.

Ústavní stížností ve věci sp. zn. II. ÚS 2490/15 stěžovatel – soudce brojil proti rozhodnutí kárného soudu, kterým byl uznán vinným, že v rozporu s povinnostmi soudce v první den voleb do zastupitelstev obcí a do Senátu přeposlal ze své soukromé e-mailové adresy na celkem 32 různých adres, včetně adres novinářů, zprávu s předmětem „KUBERA rozhovory – část“, který vytváří dojem, že je přepisem rozhovorů mezi politiky ODS obsahujícím množství vulgárních výrazů a naznačujícím nezákonné jednání v něm uvedených osob, ačkoliv si byl vědom toho, že jde o smyšlený dokument. Ústavní soud však argumentaci stěžovatele, že jeho jednání mělo ryze soukromý charakter, nepřisvědčil a ústavní stížnost zamítl.

V otázce namítaného zásahu do svobody projevu se Ústavní soud plně ztotožnil se závěry kárného soudu a porušení tohoto stěžovatelova práva neshledal. Konstatoval, že pokud stěžovatel daný e-mail osobám, mezi nimiž figurovalo i několik představitelů českých médií, přeposlal, a to bez jakéhokoliv vlastního komentáře, v některých případech i na pracovní adresu, musel si být naprosto vědom toho, že se obsah předmětné e-mailové zprávy může dostat na veřejnost, přičemž jako odesílatel zprávy bude ztotožněn právě stěžovatel. Z tohoto pohledu tedy není možné na tuto e-mailovou korespondenci nahlížet jako na čistě soukromou, byť k přeposlání došlo ze soukromé adresy stěžovatele. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že stěžovatel se tímto svým jednáním dopustil narušení soudcovské důstojnosti minimálně u osob, kterým tento e-mail přeposlal.

Hospodářská a sociální práva

I v uplynulém roce vydal Ústavní soud několik důležitých rozhodnutí, která se zabývají ochranou práv spadajících do oblasti práv hospodářských, sociálních a kulturních, která jsou zakotvena v čl. 26 až 35 Listiny, a je jim tak Ústavním soudem poskytována ochrana.

Svobodná volba povolání a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací

Jedním z těchto práv je i právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu zakotvené v čl. 26 Listiny. Právě o porušení tohoto práva Ústavní soud rozhodl ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 443/16 ze dne 25. 10. 2016, který se věnoval podmínkám zápisu absolventa zahraniční právnické fakulty do seznamu koncipientů vedeného Českou advokátní komorou, která provedení zápisu odmítla.

Nález sp. zn. II. ÚS 443/16: Podmínky zápisu absolventa zahraniční právnické fakulty do seznamu koncipientů; právo na svobodnou volbu povolání

Stěžovatel se v řízení před obecnými soudy domáhal uložení povinnosti České advokátní komoře spočívající v zapsání stěžovatele do seznamu advokátních koncipientů. Stěžovatel je absolventem magisterského studijního oboru právo na Jagellonské univerzitě v Krakově, a ačkoliv mu Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydalo osvědčení o uznání získaného vysokoškolského vzdělání jako rovnocenného se vzděláním získaným v České republice, ČAK ho odmítla do seznamu koncipientů zapsat.

Ústavní soud přistoupil k přezkumu namítaného zásahu do stěžovatelova práva na svobodnou volbu povolání na základě testu proporcionality. Nejdříve tak Ústavní soud hodnotil, zda nezapsání stěžovatele z důvodu

tvrzeného nesplnění výše zmíněných podmínek dle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, vůbec mohlo dosáhnout legitimního cíle, kterým je vykonávání advokacie vysoce kvalifikovanými osobami, které zajistí profesionální poskytování právních služeb. Co se tohoto bodu týče, Ústavní soud shledal předmětný zásah vhodným, neboť právě tímto postupem může ČAK předcházet tomu, aby se advokátním koncipientem stal někdo, v jehož případě by hrozilo, že právní služby nebude poskytovat na náležitě úrovni. První krok testu proporcionality byl proto dle Ústavního soudu splněn.

Následně se Ústavní soud zabýval otázkou, zda byl namítaný zásah skutečně potřebný a jestli k němu přece jen neexistovala alternativa, která by byla vůči právům stěžovatele šetrnější. V tomto ohledu však již Ústavní soud pochybení ČAK shledal. Při hodnocení úrovně stěžovatelova vzdělání se totiž jak ČAK, tak následně i obecné soudy zaměřily pouze na stěžovatelovy znalosti několika vybraných právních oblastí a zcela opomenuly hodnotit další rozhodné skutečnosti, jako například vysoký stupeň kvality polského právního vzdělávání, několikaletou odbornou praxi stěžovatele, jeho velmi kvalitní podání učiněná v této věci, jakož i řadu dalších okolností. Z právě uvedených skutečností tak vyplynulo, že jak ČAK, tak obecné soudy posuzovaly úroveň znalostí a dovedností stěžovatele neodůvodněně zužujícím způsobem.

Ústavní soud navíc zdůraznil, že obecné soudy by se měly při dokazování zaměřit také na dostupnost mimořádného studia. Při hodnocení, zda vzdělání žadatele o zápis do seznamu koncipientů splňuje podmínky dle zákona o advokacii, nelze přihlížet pouze ke znalostem relevantních oblastí práva, ale též k jeho získaným právníkům dovednostem a dalším zkušenostem.

K dalším významným rozhodnutím jistě patří náleží sp. zn. Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. 6. 2016, v němž se Ústavní soud opětovně zabýval problematikou důchodů. Tentokrát měl posoudit, zda zdanění důchodů pouze u vysokopříjmových pracujících důchodců s příjmy přesahujícími v kalendářním roce 840 000 Kč je

porušením zásady rovnosti a nediskriminace zaručené v čl. 1 Listiny a v čl. 26 Paktu jednak samostatně, jednak ve spojení se základním právem na ochranu vlastnického práva dle čl. 11 odst. 1 a 5 Listiny a ve spojení s čl. 26 odst. 1 Listiny zaručujícím právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost. Ústavní soud si povšiml, že ke zdanění celého důchodu se přistupuje v situaci, kdy příjem důchodce přesahuje 840 000 Kč ročně (tj. přesahuje průměrně 70 000 Kč měsíčně). Je tudíž s ohledem na ekonomickou realitu zřejmé, že i po zdanění příjmů, resp. zdanění celého důchodu nejde o daňovou zátěž, která by měla pro poplatníka rdousící či škrťící účinek, napadená úprava tak neporušuje právo vlastnit majetek. Stejně tak není nijak právní úpravou dotčeno samotné jádro práva podnikat, svobodně volit povolání či mít možnost zajistit si prostředky na životní potřeby prací a ani rdousící efekt není u právní úpravy přítomen. Napadenou právní úpravu nakonec Ústavní soud zrušil z důvodu zákazu nerovného zacházení (viz také podkapitulu Demokratický právní stát).

Posledním z nálezů, který stojí v rámci této části za zmínku, je náleží sp. zn. I. ÚS 848/16 ze dne 13. 9. 2016, v němž se Ústavní soud zabýval otázkou, zda advokátovi náleží od státu odměna také za zastupování za dobu před podáním návrhu na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu. Obhájci, kterého si obviněný zvolil ještě před přiznáním nároku na bezplatnou obhajobu, náleží náhrada nákladů od státu zpravidla ode dne podání důvodného návrhu na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu. V odůvodněných případech však není dle Ústavního soudu vyloučeno ani přiznání náhrady za neodkladné úkony bezprostředně související s obhajobou obviněného učiněné dříve. Způsob určení odměny obhájce totiž nesmí mít nepříznivý vliv na základní práva a svobody obviněného. Osvědčování nemajetnosti obviněného může být časově náročné, proto se může stát, že úplný návrh na přiznání nároku na bezplatnou obhajobu může být podán až poté, co je nemajetný obviněný vzhledem k probíhajícím úkonům v rámci trestního řízení nucen si obhájce zvolit. Je-li potom nutné, aby v zájmu zachování práva obviněného na právní pomoc a obhajobu činil obhájce určité úkony ještě před podáním takového návrhu, náleží mu odměna a náhrada hotových výdajů.

Právo na spravedlivou odměnu za práci

Princip spravedlivé odměny za práci a rovnosti v odměňování byl zaručen již ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948, následované Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Práve na spravedlivou odměnu za práci se ve své rozhodovací činnosti v minulém roce zabýval i Ústavní soud v řadě významných rozhodnutí.

Prvním z výše uvedených rozhodnutí je nálezn sp. zn. Pl. ÚS 20/15 ze dne 19. 7. 2016, který se věnuje nároku na zpětné dorovnání platů soudců. Ústavní soud jím navázal na svá předešlá rozhodnutí týkající se problematiky soudcovských platů, nejnoveji zejména na derogační nálezn sp. zn. Pl. ÚS 28/13 ze dne 10. 7. 2014, v němž uzavřel, že platová základna soudců snižená od roku 2013 z trojnásobku na 2,75násobek se vymyká mírnému růstu průměrné mzdy v nepodnikatelské sféře, a představuje tak nepřiměřený zásah do materiálního zabezpečení soudcovské nezávislosti.

Nálezn sp. zn. Pl. ÚS 20/15: Platy soudců XVI – nárok na zpětné dorovnání platů

V řízení před obecnými soudy se soudkyně obecného soudu domáhala dorovnání platu za měsíc leden a září roku 2011 a leden 2012 z důvodu nesprávně vypočítané platové základny a kvůli dlouhodobě sníženému násobku pro určení platů soudců. Řízení dospělo před Nejvyšší soud, který stěžovatelce (obecnému soudu) uložil zaplacení částky 35 100 Kč jako nároku na zpětné doplacení „zmrazeného platu“.

Dle Ústavního soudu rozhodnutí Nejvyššího soudu vykazuje znaky nepřipustné, ústavně nekonformní libovůle. Právní závěry, že platová základna soudců měla být přepočítána podle § 3 odst. 3 zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve zrušeném znění platném do 31. 12. 2010, (tj. 3násobek

průměrného platu), totiž nelze z předchozí judikatury Ústavního soudu v této otázce dovodit. Ústavní soud poukázal zejména na nálezn sp. zn. Pl. ÚS 28/13, v němž Ústavní soud vysvětlil, že jeho závěry se uplatní toliko pro futuro a nelze je aplikovat ve sporech, které od ledna 2013 vedou soudci se státem před obecnými soudy. Ústavní soud tak učinil s ohledem na to, že zpětné doplacení těchto částek by znamenalo nepředvídaný zásah do státního rozpočtu, který by nutně vedl k růstu napětí mezi společností a soudci.

S právě citovaným náleznem z minulého roku a dále také s výše uvedeným derogačním náleznem z roku 2014 souvisí i nálezn sp. zn. Pl. ÚS 14/15 ze dne 2. 2. 2016, ve kterém se Ústavní soud tentokrát zabýval platy členů Nejvyššího kontrolního úřadu (dále také jen „NKÚ“). Člen NKÚ se domáhal zrušení slova „2,75násobek“ v ustanovení § 3 odst. 3 a ustanovení § 3a zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve znění pozdějších předpisů, tak jak k tomu došlo u soudců ve výše zmíněném náleznu sp. zn. Pl. ÚS 28/13. V tomto případě však Ústavní soud derogaci tohoto ustanovení zamítl a odůvodnil to zejména svou rozsáhlou komparativní analýzou specifik nezávislosti soudců oproti postavení členů Nejvyššího kontrolního úřadu. Postavení soudců na straně jedné a členů NKÚ na straně druhé se vzhledem k ústavně garantované nezávislosti soudců odlišuje, z čehož plyne i rozdílný, resp. užší dispoziční prostor pro zákonodárce k platovým restrikcím vůči soudcům ve srovnání s dispozičním prostorem k takovým restrikcím vůči členům NKÚ.

Závěrem této části nesmíme zapomenout na nálezn sp. zn. I. ÚS 190/15 ze dne 13. 9. 2016. V této věci Ústavní soud posuzoval problematiku smluvní volnosti a souběhu funkcí předsedy představenstva a generálního ředitele akciové společnosti v pracovněprávním poměru a s tím související otázku nutnosti přesvědčivé argumentace obecných soudů při soudcovském dotváření práva v soukromoprávních vztazích.

Nález sp. zn. I. ÚS 190/15: Smluvní volnost a souběh funkcí předsedy představenstva a generálního ředitele akciové společnosti v pracovněprávním poměru

Ústavní soud zdůraznil, že zákaz tzv. souběhu funkce statutárního orgánu a pracovněprávního vztahu české zákony nikdy výslovně nestanovily a tento zákaz judikatorně dotvořily až obecné soudy, které mohou toliko dotvářet právo, ale jen v omezené míře. Judikatura Nejvyššího soudu zastávající zákaz, aby člen statutárního orgánu vykonával svou funkci v pracovněprávním poměru, se opírá o dva důvody, a sice absenci úpravy takové činnosti v zákoníku práce a dále nesouladnost výkonu takové činnosti v pracovněprávním poměru s povahou obchodních korporací.

Zákoník práce přitom nezapovídá možnost stran sjednat si na základě vůle podřízenost režimu zákoníku práce i v jiných právních vztazích, v nichž o výkon závislé práce nejde. Při absenci výslovného zákazu člena statutárního orgánu obchodní korporace vykonávat činnost, která přísluší statutárnímu orgánu, v pracovněprávním vztahu v zákoníku práce je tak ústavně konformním výkladem pouze výklad, který respektuje zásadu pacta sunt servanda.

Obecný odkaz na povahu obchodních korporací byl rovněž shledán nedostačujícím. Úvahy, které stojí za určitým právním názorem, by měly být v judikatuře uvedeny. Pokud totiž nejsou důvody pro určité právní posouzení zřejmé z konkrétního rozhodnutí, ba ani z judikatury v něm citované, nemají adresáti práva žádnou možnost zjistit, o jaké argumenty soud své rozhodnutí opírá. V případě soudcovského dotváření práva proti soukromoprávním zájmům jednotlivců musejí soudy předložit obzvláště přesvědčivé argumenty. Takové argumenty však Ústavní soud v rozhodnutích Nejvyššího soudu nenalezl. Soudcovské dotváření práva navíc podléhá přísnému ústavnímu přezkumu, neboť může dojít jak k porušení základních práv stěžovatele, tak i k narušení principu dělby moci. Ústavní soud závěrem považoval za nevhodné, aby domýšlel

argumentaci obecných soudů, a ponechal tak na nich, aby v následujícím řízení, pokud hodlají setrvat na svém dosavadním právním názoru, předložily dostatečně pádné argumenty.

Ochrana rodičovství, rodiny a dětí

Ochrana rodičovství a dětí je zakotvena napříč univerzálními i regionálními lidskoprávními mechanismy. V poslední době se souvisejícím právům velmi často věnuje i Ústavní soud a nejinak tomu bylo i v uplynulém roce. Mezi taková rozhodnutí patří např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 3035/15 ze dne 12. 4. 2016, ve kterém Ústavní soud posuzoval poplatek za přítomnost otce u porodu coby porušení otcova práva na ochranu rodinného života.

Nález sp. zn. IV. ÚS 3035/15: Poplatek za přítomnost otce u porodu

Ústavní soud, pokud jde o právní povahu plateb za přítomnost u porodu, shledal, že jsou sice nazývány „poplatkem“, pojmově se nicméně nejedná o poplatky jako peněžité plnění veřejnoprávního charakteru; ale jde o prostou soukromoprávní úplatu (cenu) za služby poskytnuté zdravotnickým zařízením, byť v souvislosti s plněním jeho zákonných (veřejnoprávních) povinností. Dále uvedl, že přítomnost otce u porodu sama o sobě nemůže být zatížena „poplatkovou povinností“. Nelze ji podmínit ani úhradou běžných výdajů na provoz zdravotnického zařízení, mj. ani na (jednorázový) hygienický oděv, dezinfekční prostředky, roušku či návleky na boty, které musí být zajištěny hromadně a ohledně všech osob, které se ve zdravotnickém zařízení nacházejí.

Platby spojené s účastí jiné osoby u porodu (nemusí jít pouze o otce dítěte) lze vybírat výhradně za plnění, která jsou poskytována nad rámec povinností podle zákona, ohledně těchto služeb je nutno dát dotčené

osobě prostor k vyjádření, zda má o službu zájem. Pouze ohledně specifických služeb či úkonů, které z povahy věci musí být poskytnuty, lze potom požadovat úhradu bez dalšího, ovšem výše platby musí být alespoň rámcově přiměřená a nesmí být v diametrálním nepoměru k pořizovací ceně, potřebnému rozsahu a skutečně poskytnutým úkonům. Nezaplát-li osoba platbu předem, nesmí to mít vliv na vlastní výkon práva být přítomen u porodu. Dle Ústavního soudu paušalizace plateb nesmí být především prostředkem k zastřenému vytváření zisku, nahrazování příjmů ze systému veřejného zdravotního pojištění či odrazování jiných osob od přítomnosti u porodu.

V nálezu sp. zn. II. ÚS 3489/15 ze dne 19. 4. 2016 se Ústavní soud vyjádřil k povaze pokuty uložené soudem za nepředání dítěte druhému rodiči, a to i v případě, kdy povinný přes zjevnou a odpovídající snahu nemohl plnit povinnost stanovenou soudem. Účelem tohoto prostředku je dle Ústavního soudu primárně vynucení splnění povinnosti uložené povinnému soudem ve prospěch oprávněného. Jeho účel proto nespočívá v sankcionování povinného za dobrovolné nesplnění povinnosti, a uloženou pokutu tedy nelze vnímat primárně jako sankci za porušení práva, nýbrž jako prostředek donucení povinného, aby respektoval právní poměry založené vykonávaným titulem. Pokud tedy ze zjištěných okolností vyplývá, že povinný nemůže plnit povinnost stanovenou soudem, a to i přes zjevnou a odpovídající snahu, nelze považovat podmínky stanovené zákonem pro uložení pokuty za naplněné.

Ani v roce 2016 se Ústavní soud nevyhnul problematice střídavé péče. Ve věci projednávané pod sp. zn. I. ÚS 153/16 (náleze ze dne 26. 7. 2016) se stěžovatel bránil proti rozhodnutí krajského soudu, kterým byl nejen potvrzen výrok okresního soudu o zamítnutí střídavé péče, ale především došlo ke změně výroku o úpravě styku tak, že došlo k jeho zmenšení, aniž by to krajský soud řádně odůvodnil hlediskem nejlepšího zájmu dítěte a současně vzal v úvahu nikoliv nesouhlasný postoj rodičů.

Nález sp. zn. I. ÚS 153/16: Posouzení nejlepšího zájmu dítěte při tvrzené změně poměrů a rozhodování o úpravě styku rodičů s dětmi

Dle Ústavního soudu je nezpochybnitelné, že dítě má právo udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči a oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Proto také jakékoli omezení tohoto aspektu rodinného života (styku mezi rodičem a dítětem) musí být řádně a pečlivě odůvodněno, tedy musí sledovat legitimní cíl nejlepšího zájmu dítěte a být tomuto cíli přiměřené. Argument krajského soudu, že úprava styku zvolená okresním soudem připomíná spíše střídavou péči, je z tohoto pohledu předsudečný. Zprvce rozsah styku stěžovatele s dětmi v intencích rozhodnutí okresního soudu činil podíl 24 % času v rozmezí dvou týdnů. Zadruhé taková úvaha z pohledu Ústavního soudu obecně není relevantním argumentem pro omezení takového styku. Ústavní soud upozornil, že a priori nelze shledat nic špatného na tom, pokud by rozsah styku připomínal střídavou péči.

Krajskému soudu bylo proto Ústavním soudem vytýkáno, že nijak nevysvětli, proč byl styk tak, jak byl rozhodnut okresním soudem, v rozporu s nejlepším zájmem dětí. O to méně bylo lze postup krajského soudu pochopit, jestliže matka proti původní úpravě styku žádné výhrady nevznesla a opatrovník rovněž navrhol potvrzení prvostupňového rozsudku. Krajský soud byl jistě oprávněn rozhodnout jinak než okresní soud i bez návrhu účastníků, avšak za podmínky, že by své rozhodnutí řádně odůvodnil hlediskem nejlepšího zájmu dítěte a současně vzal do úvahy nikoliv nesouhlasný postoj rodičů.

Ústavní soud se v předešlém roce v rámci své rozhodovací činnosti setkal s několika podobnými případy z hlediska skutkového i právního, které se týkaly povinnosti soudu ustanovit nezletilému účastníku řízení opatrovníka. Věcně se jednalo o „jízdu na černo“ v prostředku hromadné dopravy a s tím související uložení povinnosti uhradit nezaplacené jízdné a související náklady nalézacího řízení a exekuce. Dalším společným jmenovatelem bylo to, že pokuta byla

stěžovatelům předepsána v době jejich nezletilosti, kdy navíc u nich jejich zákonní zástupci zanedbávali řádnou péči (včetně neposkytnutí prostředků na jízdné), a postupem času tak byla nařízena ústavní výchova. Se špatnou péčí o stěžovatele ze strany jejich zákonných zástupců tak z logiky věci souviselo i nedostatečné hájení jejich zájmů v řízeních proti nim vedených.

V nálezech k těmto stížnostem (např. nález sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 21. 4. 2016 či nález sp. zn. II. ÚS 2748/15 ze dne 31. 5. 2016) došel Ústavní soud konstantně k závěru, že skutečnost, že v řízení před obecnými soudy, jehož účastníkem je nezletilý, je jednáno s jeho rodičem jako zákonným zástupcem, nevylučuje vznik situace, kdy na takovéto zastoupení nebude možné z hlediska zájmu nezletilého nahlížet jako na řádné. Bude tomu tak zejména tehdy, jestliže zákonný zástupce zastupuje nezletilého pouze formálně, fakticky však se soudem nijak nekomunikuje ani si nepřebírá zaslané písemnosti na žádné známé adrese. Takovýto zástupce nečiní žádné procesní úkony k ochraně práv nezletilého, v důsledku čehož jedná v rozporu s jeho zájmy, jakož i samotným účelem zastoupení. S ohledem na omezenou schopnost nezletilého porozumět významu řízení tento navíc nemusí mít vůbec možnost na nečinnost svého zákonného zástupce upozornit nebo se proti ní bránit, ačkoliv případný nepříznivý výsledek řízení půjde k jeho tíži. Jde v podstatě o srovnatelnou situaci, jako kdyby tento nezletilý nebyl vůbec zastoupen. Z těchto důvodů je povinností obecného soudu vždy zvážit, zda se v konkrétní věci nejedná právě o tuto situaci a zda nejsou splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka. Dle názoru Ústavního soudu tak nemělo být ve výše zmíněných řízeních pokračováno bez toho, aby byli jednotliví stěžovatelé řádně zastoupeni opatrovníkem (nejlépe z řad advokátů). Jeho neustanovení mělo za následek, že bylo stěžovatelům znemožněno v řízení před obecným soudem jakkoliv jednat.

Právo na soudní a jinou právní ochranu

Právo na spravedlivý proces

Právo na spravedlivý proces je stěžejním právem právního řádu každého demokratického státu. Spadá pod něj celá řada dílčích práv, jako je například právo na rovnost účastníků řízení, právo každého na projednání věci bez zbytečných průtahů, právo být slyšen, jakož i řada dalších, a není proto divu, že je již tradičně v řízení před Ústavním soudem námitka porušení právě tohoto práva nejčastěji uplatňovanou námitkou stěžovatelů. Je proto obtížné z takového množství vybrat několik reprezentativních rozhodnutí. Následující přehled zachycuje jak zcela nové trendy, tak rozvedení už dříve zakotvených principů.

Ústavní soud se v minulém roce v několika svých rozhodnutích věnoval institutu rozsudku pro uznání. V zamítavém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/15 ze dne 31. 5. 2016 se vyjádřil k namítanému rozporu právní úpravy rozsudku pro uznání s ústavním pořádkem, přičemž dospěl k závěru, že se jedná o institut, se kterým je nutné zacházet velmi citlivě. Dovodil však, že ustanovení § 153a odst. 3 občanského soudního řádu, které upravuje fikci uznání nároku žalovaným, v rozporu s ústavním pořádkem není, neboť nikterak neomezuje autonomii vůle žalované strany a lze ji rovněž ústavně konformně vyložit. Zároveň zdůraznil povinnost obecných soudů postupovat při hodnocení splnění podmínek pro vydání rozsudku pro uznání velmi uvážlivě, aby se zamezilo situacím, kdy by mohlo dojít k porušení práva na spravedlivý proces žalovaného pouze z důvodu jeho nezkušenosti či neschopnosti zajistit si právní pomoc.

Pozornost zaslouží rovněž nález sp. zn. IV. ÚS 842/16 ze dne 19. 7. 2016. V něm Ústavní soud shledal pochybení obecného soudu, který vydal rozsudek pro uznání, aniž by však předtím žalovaného vhodným způsobem upozornil, že jeho vyjádření doručené soudu na základě předchozí tzv. kvalifikované výzvy dle § 114b odst. 1 občanského soudního řádu považuje za nedostatečné, a to navíc v situaci, kdy bylo z vyjádření patrné, že jeho neúplnost byla způsobena administrativní chybou. V případech, kdy je z chování žalovaného zřejmé, že s žalobou nesouhlasí a hodlá se bránit, je proto dle

Ústavního soudu mechanická aplikace fikce uznání nároku, aniž by byl předtím žalovanému poskytnut prostor k opravě či doplnění svých podání, neslučitelná se zásadami spravedlivého procesu, a představuje tak porušení čl. 36 odst. 1 Listiny (obdobně se Ústavní soud vyjádřil též v nálezu sp. zn. I. ÚS 1024/15 ze dne 1. 8. 2016).

V případě projednávaném pod sp. zn. III. ÚS 3713/15 (náleze ze dne 30. 6. 2016) týkajícím se primárně posouzení platnosti výpovědi z pracovního poměru Ústavní soud shledal pochybení obecných soudů, které přesvědčivým způsobem nezohlednily účelovost kroků zaměstnavatele, jejichž cílem bylo přimnout na místo stěžovatele jiného zaměstnance, a ústavně nekonformně vložily aplikované ustanovení zákona. Právě popsáním postupem obecné soudy zasáhly do práva stěžovatele na spravedlivý proces.

Dále se Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 1847/16 ze dne 1. 9. 2016 zabýval přezkumem tvrzeného zásahu odvolacího soudu do základních práv stěžovatele nařízením předběžného opatření. Uvedeným náleze Ústavní soud vyhověl stížnosti stěžovatele a judikoval, že v odvolacím řízení má soud povinnost umožnit účastníkovi, vůči němuž směřuje návrh na nařízení předběžného opatření, aby se k němu před jeho nařízením vyjádřil. Odepřením možnosti jakkoliv oponovat podanému návrhu na předběžné opatření proto v daném případě došlo ze strany odvolacího soudu k zásahu do práva stěžovatele vyjádřit se k provedeným důkazům dle čl. 38 odst. 2 Listiny, jakož i do práva na rovnost účastníků řízení ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny.

Dalším z důležitých komponentů spravedlivého procesu je proces dokazování. Otázkou dokazování, přesněji otázkou použití důkazů v řízení před kárným soudem, se Ústavní soud zabýval v zamítavém nálezu druhého senátu sp. zn. II. ÚS 2490/15 ze dne 8. 11. 2016, kdy i přes pochybení kárného soudu zásah do ústavně zaručených práv stěžovatele neshledal (viz také podkapitolu Politická práva).

Nález sp. zn. II. ÚS 2490/15: K procesní (ne)způsobilosti důkazů získaných před podáním kárného návrhu

Stěžovatel byl rozhodnutím Nejvyššího správního soudu jako soudu kárného uznán vinným, že v rozporu s povinnostmi soudce v době konání voleb do zastupitelstev obcí a do Senátu přeposlal hromadný e-mail na adresy, mezi nimiž byly i adresy novinářů, který vytvářel dojem, že je prepisem rozhovorů mezi politiky Občanské demokratické strany obsahujícím množství vulgárních výrazů a naznačujícím nezákonné jednání v něm uvedených osob, ačkoliv si byl vědom toho, že jde o smyšlený dokument. V podané ústavní stížnosti namítal krom jiného porušení svého práva odepřít výpověď, ke kterému mělo dojít na základě nezákonně získaného vyjádření stěžovatele učiněného ještě před zahájením kárného řízení.

Ústavní soud vyšel z názoru, že předmětné vyjádření je třeba posuzovat jako výpověď stěžovatele iniciovanou ze strany vyšetřujícího orgánu, kterou však v žádném případě nelze použít v řízení před kárným soudem, neboť byla učiněna ještě před sdělením obvinění stěžovateli. Kárný soud tedy pochybil, pokud dané vyjádření jako důkaz v řízení provedl.

Nelze však opomenout, že kárný soud měl k dispozici též pozdější vyjádření již kárně obviněného stěžovatele, které se obsahově shodovalo s výše uvedeným vyjádřením a které bylo procesně způsobilé k provedení v ústním jednání před kárným soudem. Ačkoliv tedy Ústavní soud shledal pochybení kárného soudu, v kontextu dané věci nedosahovalo takového rozměru, že by jím došlo k porušení základních práv stěžovatele. Případná kasace napadeného rozhodnutí by proto byla dle Ústavního soudu pouze formalistickým postupem, který by ve svém důsledku neměl vliv na výsledek řízení ve věci stěžovatele.

Různorodost otázek projednávaných pod hlavičkou záruk spravedlivého procesu v rámci čl. 36 odst. 1 Listiny dokládá i náleze sp. zn. IV. ÚS 1580/16 ze dne 5. 12. 2016, v němž se Ústavní soud vyjádřil k řízení o posuzování svéprávnosti osoby.

Připomenul, že obecné soudy jsou povinny citlivě zkoumat okolnosti každé konkrétní věci a přistoupit právě k takovému omezení svéprávnosti, které je v nejlepším zájmu daného člověka. Není možné vycházet z premisy, že primárním zájmem dotčené osoby je vždy omezení svéprávnosti v co možná nejmenší míře.

Mezi další zajímavá rozhodnutí z oblasti práva na spravedlivý proces patří bezesporu i nálezy sp. zn. IV. ÚS 3141/15 ze dne 6. 9. 2016, který se týkal způsobu přidělování věcí insolvenčním správcům opatřením předsedkyně Krajského soudu v Ostravě. V něm Ústavní soud dospěl k závěru, že opatřením předsedkyně tohoto soudu, kterým určila v konkrétním insolvenčním řízení jiného insolvenčního správce než stěžovatelku, přestože na ni připadalo v tzv. rotačním systému zákonné pořadí, stěžovatelku zařadila na konec pořadí a toto své rozhodnutí přesvědčivě neodůvodnila, došlo k zásahu do práva stěžovatelky na spravedlivý proces.

Nález sp. zn. IV. ÚS 3141/15: Přidělování věcí insolvenčním správcům opatřením předsedy krajského soudu

Porušení svých základních práv stěžovatelka spatřovala zejména v tom, že napadené opatření předsedkyně krajského soudu bylo vydáno svévolně a bez řádného odůvodnění, neboť sestávalo pouze z formulace, že stěžovatelka nebyla určena a byla zařazena na konec pořadí „z důvodu zajištění rovnoměrného zatížení insolvenčních správců“.

Dle Ústavního soudu takto formulované odůvodnění opatření předsedkyně soudu neodpovídá základním požadavkům na, byť stručné, ale logicky a srozumitelně vyjádřené a zákonem v § 25 odst. 5 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), předvídané důvody, pro které stěžovatelka nebyla ustanovena insolvenčním správcem, přestože na ni vycházelo pořadí.

Ústavní soud nepřisvědčil ani argumentaci předsedkyně krajského soudu, že opatření nevnímá jako výjimku z rotačního principu, ale že k jejich

vydávání přistupuje hromadně, neboť daný systém nepovažuje za správný a bojuje tímto způsobem proti množství fiktivně zřízených provozoven a s tím spojenému násobení počtu věcí přidělených konkrétním správcům a nerovnoměrnému rozložení nápadu. Tyto důvody však dle Ústavního soudu nemohou obstát, protože nejen že neodpovídají dikci zákona, ale zároveň významně redukuje též zákonem předvídaný rotační systém určování správců.

Postih fiktivních provozoven insolvenčních správců se proto musí dít postupy předvídanými zákonem, nikoli prostřednictvím výše uvedených opatření na základě subjektivních a neodůvodněných úvah předsedkyně soudu. Aktivita předsedkyně krajského soudu dle Ústavního soudu vykazují rysy obcházení zákona ve značném měřítku a dotčené subjekty logicky podněcují k úvahám o záměrně budovaném klientelistickém, či dokonce korupčním prostředí. Opatření předsedkyně soudu proto pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny zrušil.

Významnou množinu případů představují v řízení před Ústavním soudem již ustálené případy týkající se **dovolání**. Ani v loňském roce tomu nebylo jinak. V nálezu sp. zn. III. ÚS 3740/15 ze dne 30. 3. 2016 Ústavní soud vytýkal Nejvyššímu soudu, že odňal stěžovatelce právo na přístup k soudu, když nepřikládal žádnou relevanci postupu soudu prvního stupně, který stěžovatelku nesprávně poučil a ve výzvě k doplnění dovolání jí poskytl lhůtu delší, než upravuje zákon. Nejvyšší soud však k jejímu podání předloženému v této lhůtě přesto nepřihlédl a její dovolání meritorně neprojednal, čímž zasáhl do práva stěžovatelky na spravedlivý proces, resp. do jejího práva na přístup k soudu.

Ústavní soud dále opakovaně vystoupil proti chybné či nepřesné interpretaci obsahu dovolání ze strany Nejvyššího soudu, která následně vedla k odmítnutí řady dovolání pro nepřipustnost (viz např. nálezy sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3851/15 ze dne 5. 4. 2016 či sp. zn. II. ÚS 3316/15 ze dne 31. 5. 2016). V uvedených rozhodnutích Ústavní soud zdůraznil, že při

rozhodování o odmítnutí dovolání pro nepřipustnost musí Nejvyšší soud pečlivě zkoumat, zda vznášené námitky představují pouhou polemiku se zjištěným skutkovým stavem, anebo zda míří spíše do právního hodnocení věci ve smyslu výkladu dotčených právních norem s přihlédnutím ke skutkovým zjištěním. Pokud Nejvyšší soud odmítne dovolání pro nepřipustnost i v posléze zmíněném případě, dopouští se porušení principu zákazu odepření spravedlnosti a zároveň předvídatelnosti soudního rozhodování.

Co se týče požadavků na odůvodnění usnesení o odmítnutí dovolání pro nepřipustnost, ty byly Ústavním soudem zdůrazněny například v nálezech sp. zn. III. ÚS 1538/14 ze dne 17. 5. 2016 a sp. zn. I. ÚS 700/16 ze dne 24. 10. 2016. Ačkoliv Ústavní soud akceptuje, aby rozhodnutí dovolacího soudu, jímž se dovolání z důvodu nepřipustnosti odmítá, obsahovalo jen stručné odůvodnění, musí i přesto splňovat požadavky předvídatelnosti a srozumitelnosti. Dané rozhodnutí musí obsahovat nosné důvody, pro které bylo dovolání shledáno nepřipustným, a nikoliv pouze citace zákonné úpravy či obecné odkazy na předchozí judikaturu, z nichž se dovolatel fakticky vůbec nedozví, z jakých důvodů bylo jeho dovolání odmítnuto. Takový způsob odůvodnění by totiž uvedené rozhodnutí činil fakticky nepřezkoumatelným.

Do rozhodování Ústavního soudu v oblasti práva na spravedlivý proces ve vztahu k dovolání je nutno zařadit i nálezy sp. zn. I. ÚS 2804/15 ze dne 19. 7. 2016, ve kterém Ústavní soud konstatoval, že ze strany Nejvyššího soudu došlo k porušení práva stěžovatelky na soudní ochranu, resp. k porušení zásady zákazu odepření spravedlnosti.

Závěrem lze alespoň krátce zmínit nálezy sp. zn. I. ÚS 3324/15 ze dne 14. 6. 2016, ve kterém se Ústavní soud mimo jiné opět vyjádřil k otázce přípustnosti dovolání obsahujícího námitku porušení základních práv, konkrétně práva na spravedlivý proces. Připomněl v něm, že jakákoliv námitka, jejíž podstatou je tvrzení porušení ústavně zaručených základních práv a svobod rozhodnutím nebo postupem odvolacího soudu v občanském soudním řízení, je uplatnitelná i jako dovolací důvod podle § 241a odst. 1 občanského soudního řádu.

Právo na zákonného soudce

Rozhodovací činnost Ústavního soudu na poli práva na zákonného soudce přinesla v roce 2016 hned několik významných rozhodnutí. Úvodem lze připomenout zamítavý nálezy sp. zn. Pl. ÚS 4/14 ze dne 19. 4. 2016, ve kterém se plénum Ústavního soudu vyjádřilo k otázce určení místní příslušnosti státního zastupitelství v přípravném řízení trestním.

Nálezy sp. zn. Pl. ÚS 4/14: Určení místní příslušnosti státního zastupitelství z pohledu práva na zákonného soudce

Předmětem řízení byl návrh skupiny poslanců na zrušení § 15 odst. 3 věty druhé a odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekatelci. Poslanci především namítali, že napadená ustanovení vyhlášky, upravující místní příslušnost státních zástupců v přípravném trestním řízení, mohou mít dopad i na změnu soudce ve věci, což je v rozporu se zákazem být odňat svému zákonnému soudci dle čl. 38 odst. 1 Listiny.

Po zhodnocení veškerých okolností projednávané věci Ústavní soud uvedené argumenty odmítl a konstatoval naopak, že v případech, kdy státní zástupce vystupuje v rámci přípravného řízení jako strana před soudem ve smyslu § 12 odst. 6 trestního řádu a je nadán návrhovými oprávněními vůči soudu (například k podání návrhu na vzetí do vazby, nařízení domovní prohlídky apod.), se zvláštní příslušnost státního zastupitelství uvedená v napadených ustanoveních neaplikuje, neboť se vztahuje toliko k výkonu dozoru dle § 174 trestního řádu. Ústavně konformním výkladem § 26 trestního řádu, který upravuje příslušnost soudu k provádění úkonů v přípravném řízení, je proto nutno dospět k závěru, že pokud příslušný návrh podává státní zástupce krajského nebo vrchního státního zastupitelství, je třeba aplikovat obecnou úpravu místní příslušnosti soudů v trestním řízení a místní příslušnost okresního soudu určit dle kritérií

stanovených v § 18 trestního řádu, tj. z množiny okresních soudů, v jejichž obvodech krajské nebo vrchní státní zastupitelství působí, zvolit ten, jehož místní příslušnost těmto kritériím odpovídá.

Nález sp. zn. I. ÚS 2769/15 ze dne 15. 6. 2016 se týkal požadavků, které musí splňovat systém přidělování, jakož i přerozdělování věcí stanovený rozvrhem práce soudu. Ústavní soud zde zdůraznil, že při výkladu čl. 38 odst. 1 Listiny je třeba pamatovat na to, že smyslem uvedeného ustanovení není garantovat pouze to, že soudce bude vybrán podle zákonných pravidel, ale především to, že bude vybrán podle pravidel předem stanovených, transparentních, dostupných a účastníkům řízení i veřejnosti srozumitelných, zakotvených přímo v rozvrhu práce toho kterého soudu. Daný rozvrh práce musí obsahovat pravidla pro učení konkrétního soudce nebo soudců v senátu, kteří ve věci budou rozhodovat, pravidla pro jejich zastupování v případě jejich důvodné krátkodobé absence či podjatosti, jakož i pravidla pro případ jejich dlouhodobé absence. Uvedené platí jak pro prvotní přidělení věci, tak i pro případné následné přerozdělení téže věci. Rozvrh práce proto nemůže toto rozhodnutí ponechat na soudním funkcionáři, neboť takové uspořádání ohrožuje nezávislost soudců a důvěru veřejnosti v soudní moc a zbavuje účastníky řízení účinné ochrany proti účelové manipulaci. Soudce, který by byl povolán na základě takového rozhodnutí soudního funkcionáře, není dle přesvědčení Ústavního soudu zákonným soudcem ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny.

Požadavky na rozvrh práce soudu se zabýval i náleze druhého senátu sp. zn. II. ÚS 2430/15 ze dne 3. 8. 2016, tentokrát ale ve vztahu ke způsobu výběru přísedících v trestním řízení. V tomto případě však Ústavní soud na rozdíl od případu výše popsaného porušení základních práv stěžovatele neshledal.

Nález sp. zn. II. ÚS 2430/15 ze dne 3. 8. 2016: Právo na zákonného soudce – výběr přísedících v trestním řízení

V podané stížnosti stěžovatel jako jeden ze svých hlavních argumentů uváděl, že v trestním řízení vedeném v jeho věci u Krajského soudu v Brně bylo porušeno jeho právo na zákonného soudce, neboť věc rozhodoval senát složený z předsedkyně senátu a dvou přísedících, aniž by však rozvrh práce tohoto soudu stanovil jakákoliv pravidla, z nichž by bylo možné v den nápadu této věci soudu dovodit, že členy trestního senátu budou právě daní přísedící, a nikoliv přísedící jiní. Daný rozvrh práce tak nesplňoval zákonné požadavky, neboť pouze odkazoval na jmenný seznam přísedících, aniž by z něj bylo patrné, jakým způsobem jsou tyto ke konkrétním trestním věcem vybíráni.

Ústavní soud konstatoval, že není sporu o tom, že příslušný rozvrh práce krajského soudu skutečně nestanovil jednoznačný postup při výběru přísedících. Vzhledem k tomu, že se však požadavky na výběr soudců, jakož i na rozvrh práce (uvedené např. ve výše zmíněném nálezu sp. zn. I. ÚS 2769/15) vztahují explicitně pouze na soudce, a nikoliv na přísedící, byla spornou otázkou, do jaké míry se uvedená pravidla mohou aplikovat též při určování konkrétních přísedících. V tomto ohledu Ústavní soud dospěl k názoru, že vzhledem ke znatelným rozdílům v povaze funkcí soudce a přísedícího není v rozporu s ústavním pořádkem, pokud jsou požadavky na rozvrh práce, pokud jde o určení konkrétního přísedícího, méně specifikované.

Po provedeném dokazování před Ústavním soudem v rámci ústního jednání Ústavní soud shledal, že krajský soud měl v rozhodné době pevný vnitřní systém přidělování přísedících k jednotlivým kauzám, nikoliv systém nahodilý a účelový. Rovněž ve věci stěžovatele byli přísedící vybíráni podle předem daných pravidel, a nebylo proto možné dospět k závěru, že by ve věci rozhodl senát obsazený nezákonnými přísedícími. Právo stěžovatele na zákonného soudce proto porušeno nebylo.

Za zmínku bezesporu stojí též náleží sp. zn. I. ÚS 794/16 ze dne 21. 6. 2016, ve kterém Ústavní soud shledal porušení základního práva stěžovatele na zákonného soudce postupem odvolacího soudu, který zrušil rozsudek nalézacího soudu a věc přikázal k novému projednání a rozhodnutí jinému samosoudci ve smyslu § 262 trestního řádu z důvodu tvrzeného nerespektování jeho právního názoru nalézacím soudem, aniž by však sám závěr o nutnosti tohoto postupu řádně a přesvědčivě odůvodnil.

Nález sp. zn. I. ÚS 794/16: Přikázání věci k projednání jinému soudci ve smyslu § 262 trestního řádu pro nerespektování závazného právního názoru

Stěžovatel byl stíhán pro přečin padělání lékařské zprávy. Okresní soud ho však obžaloby zprostil s tím, že se státnímu zástupci nepodařilo prokázat úmysl stěžovatele. Krajský soud tento rozsudek zrušil a věc vrátil nalézacímu soudu k novému projednání. V novém rozsudku okresní soud setrval na svém předchozím právním názoru. Krajský soud následně zprošťující rozsudek opět zrušil a nařídil, aby věc projednal a rozhodl jiný samosoudce, jelikož okresní soud nerespektoval jeho předchozí právní názor. Tento výrok odvolací soud blíže neodůvodnil.

Ústavní soud předně zdůraznil, že k závěru o odůvodněnosti aplikace § 262 trestního řádu je třeba zkoumat, zda u dosavadního senátu, resp. samosoudce, lze zajistit dodržení základních zásad trestního řízení a vyloučit jakékoliv pochybnosti o nestrannosti soudu. Postup dle tohoto ustanovení musí navíc odvolací soud náležitě odůvodnit, jinak jej lze považovat za projev zjevné libovůle.

V projednávané věci považoval Ústavní soud za relevantní výhrady krajského soudu stran vnitřní rozpornosti a nelogičnosti hodnocení provedených důkazů. Zdůraznil však, že za tyto výhrady nelze skrývat snahu odvolacího soudu rozšířit svůj zákonem vymezený prostor k prosazení svého názoru na postup a závěry soudu prvního stupně. Odvolací soud zkrátka

nemůže zrušit rozsudek nalézacího soudu pouze proto, aby prosadil své vlastní hodnocení důkazů. Uvedené pochybení bylo v dané věci o to znatelnější, že i přes to, že okresní soud ve svém v pořadí druhém rozsudku vytýkané vady napravil, krajský soud znovu přehodnotil důkazy provedené nalézacím soudem a následně z nich vyvozoval vlastní závěry, aniž by však kterýkoliv z důkazů sám zopakoval či bezprostředně provedl.

Ústavní soud tak ve světle výše uvedeného dospěl k závěru, že krajský soud neakceptovatelným způsobem zasáhl do rozhodování nalézacího soudu. Jeho závěry o nutnosti postupu dle § 262 trestního řádu spočívaly na nepřijatelných důvodech, což vyústilo v zásah do práva stěžovatele na zákonného soudce.

Na okraj zmiňme též alespoň krátce zamítavý náleží sp. zn. I. ÚS 2866/15 ze dne 14. 3. 2016, ve kterém se Ústavní soud zabýval povinností rozhodujícího senátu Nejvyššího správního soudu předložit věc ke sjednocení právního názoru rozšířenému senátu, resp. výjimkami z této povinnosti. Ústavní soud připomněl, že senát rozhodující ve věci je v případě, že se chce odchýlit od dosavadní judikatury soudu, v zásadě povinen předložit věc k rozhodnutí rozšířenému senátu. Pokud následně některý senát nevezme při svém pozdějším rozhodování v úvahu právní názor rozšířeného senátu, jenž na rozhodování dané věci dopadá, jedná se o porušení povinnosti respektovat rozhodnutí rozšířeného senátu. Takové pochybení jednoho senátu však bez dalšího nezakládá konflikt judikatury, a tím pádem ani povinnost dalšího senátu předložit věc k posouzení rozšířenému senátu, užije-li posléze uvedený senát právní závěr vyjádřený v předchozím rozhodnutí rozšířeného senátu. Trvat na požadavku opětovně předložit věc rozšířenému senátu i v právě uvedeném případě, kdy byl závazný právní názor již vyjádřen, avšak následně některým ze senátů nerespektován např. opomenutím či zjevným nepochopením ze strany tohoto senátu, by bylo dle názoru Ústavního soudu ryze formální a nevhodné.

Specifika trestního řízení

Vzhledem k hrozícím důsledkům odsouzení pro trestný čin existují v trestním řízení pro osoby podezřelé, obviněné či obžalované z trestného činu (v případě zásady *ne bis in idem* i osoby odsouzené) další specifické ústavněprávní záruky spravedlivého procesu.

Jedním z nejvýraznějších specifík trestního řízení je zásada *in dubio pro reo* a s ní spojený **princip presumpce nevinny**. S touto zásadou nejedná v souladu soudce, který se při projednávání trestného činu, z nějž je stěžovatel obviněn, vyjádří o jeho vině za jiný trestný čin, pro který však stěžovatel nebyl odsouzen, jak Ústavní soud upozornil v nálezu sp. zn. I. ÚS 1965/15 ze dne 27. 1. 2016. O závažné pochybení ze strany obecných soudů se pak náhledem Ústavního soudu jedná také v případě, že kvalifikují skutek jako pokus o vraždu v situaci, kdy je zároveň posuzována možnost vyvinění stěžovatele v podobě užití nutné obrany. V takovém případě přitom nelze vražedný úmysl vůbec konstruovat. O tom rozhodl Ústavní soud nálezem sp. zn. I. ÚS 3235/15 ze dne 26. 4. 2016, inspirovan mj. judikaturou německého Spolkového ústavního soudu.

Nález sp. zn. I. ÚS 3235/15: Posouzení splnění podmínek putativní nutné obrany

Rozsudkem krajského soudu byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání trestného činu vraždy ve stadiu pokusu. Toho se měl dopustit tím, že ve svém rodinném domě vystřelil přes neprůhledné vstupní dveře směrem ven, kde stáli příslušníci Útvaru rychlého nasazení Policie České republiky (dále jen „URNA“), kteří se v rámci domovní prohlídky snažili vstoupit do domu. Stěžovatel byl osobou legálně pobývajícím v naší zemi, legálně držícím střelné zbraně a v době, kdy došlo k posuzovanému skutku, nebyl obviněn z žádného trestného činu. V trestním řízení přitom nebylo prokázáno, že by věděl či mohl vědět o zájmu policie o svou osobu.

Ústavní soud uzavřel, že ani při hlubokém respektu k potřebě ochrany příslušníků URNA a dalších policistů nelze připustit, aby stát „vytvořil“ pravomocně odsouzeného vraha z člověka, jenž se nedopustil žádného trestného jednání, ve svém obydlí nepřechoval věci důležité pro trestní řízení, nebyl v žádné trestní věci ani podezřelý, ani obviněný, neměl ani záznam v registru trestů a přestupků a jen v jednom okamžiku, poté, co byl nad ránem náhle probuzen mimořádně intenzivním násilným pokusem skupiny osob o vyrazení dveří a vstup do domu, a v úmyslu chránit sebe, svou manželku a tři nezletilé dcery před domnělými kriminálníky, uvnitř svého vlastního obydlí jedenkrát vystřelil z legálně držené zbraně proti vstupním dveřím, přičemž došlo k nezávažnému poranění zasahujícího příslušníka jednotky URNA.

Stejně jako v posledně uvedeném případě kritizoval Ústavní soud tendenci soudů klonit se v důkazní situaci „tvrzení proti tvrzení“ spíše k verzi zasahujících policistů, a přiznat jim tak a priori větší důvěryhodnost na úkor stěžovatele i v nálezu sp. zn. I. ÚS 520/16 ze dne 22. 6. 2016. Zde Ústavní soud vybídl obecné soudy ke zvláštní obezřetnosti a pečlivosti při hodnocení proti sobě stojících výpovědí a při vyvozování skutkových závěrů, na jejichž základě má být stěžovatel odsouzen, a to za přísného respektování principu presumpce nevinny, zvláště má-li se jednat o jediný přímý usvědčující důkaz.

Princip presumpce nevinny ve spojení se zásadou subsidiarity trestní represe jsou citlivými momenty posuzování případů dopravních nehod v trestněprávní rovině. Ústavní soud měl v loňském roce příležitost korigovat dva nešťastné případy, v nichž byla obecnými soudy vina přičítána řidiči motorového vozidla, přestože k nehodě došlo v důsledku porušení povinností dalších osob na nehodě zúčastněných. V nálezu sp. zn. III. ÚS 2065/15 ze dne 31. 5. 2016 proto uložil obecným soudům znovu zkoumat vinu řidiče couvajícím z parkoviště u nákupního centra, pod jehož vozidlo se dostalo nehlídané roční dítě, které následkem střetu na místě zemřelo. Podobně se Ústavní soud zastal také řidiče, který se při odbočování vlevo střetl s protiprávně předjíždějícím motorkářem, který byl při nehodě těžce zraněn s doživotními následky. Nálezem sp. zn. IV. ÚS 3159/15 ze dne 25. 10. 2016 proto

zrušil odsouzení stěžovatele pro trestný čin těžkého ublížení na zdraví a uložil obecným soudům blíže zkoumat, zda v konkrétním případě byla objektivně dána možnost předpokládat, že byl stěžovatel předjížděn, a zda měl povinnost předpokládat, že jiný účastník úmyslně porušuje pravidla silničního provozu, aby bylo případné zavinění stěžovatele možno prokázat mimo vší pochybnost a rozhodnout, zda je spravedlivé požadovat, aby veškeré trestněprávní i občanskoprávní důsledky (náhrada nemajetkové újmy na zdraví) nesl pouze on.

Zásada rovnosti stran a kontradiktornosti řízení není zárukou spravedlivého procesu pouze v trestním řízení, avšak zde má její důsledné dodržování opět o to větší význam tím, co je pro jednotlivce v sázce. Proto v průběhu doby nastal v judikatuře Ústavního soudu posun při posuzování otázky veřejnosti/neveřejnosti řízení o povolení obnovy řízení a o případné stížnosti proti rozhodnutí obnovy nepovolujícímu, který byl potvrzen také loňským nálezem sp. zn. I. ÚS 1377/16 ze dne 14. 9. 2016. Ústavní soud zde uzavřel, že jelikož i stížnostní soud může provádět a hodnotit důkazy, aby následně rozhodl o meritu věci (ve smyslu povolení obnovy), musí pro zachování zásady kontradiktornosti řízení a rovnosti stran rozhodovat ve veřejném zasedání.

Další konkretizovanou zárukou zachování těchto zásad je právo obviněného vyjádřit se k prováděným důkazům a vyslyšet svědky. Toto právo bylo stěžovatelce odepřeno v případě, který Ústavní soud rozhodl nálezem sp. zn. I. ÚS 1860/16 ze dne 3. 11. 2016, v němž navázal na bohatou judikaturu Evropského soudu pro lidská práva na tomto poli. Na druhé straně mohou existovat okolnosti ospravedlňující odepření tohoto práva, jak Ústavní soud konstatoval usnesením sp. zn. II. ÚS 2548/16 ze dne 4. 10. 2016 či usnesením sp. zn. I. ÚS 1875/16 ze dne 19. 12. 2016.

Nález sp. zn. I. ÚS 1860/16: Porušení práva obviněného vyjádřit se k prováděným důkazům a vyslyšet svědky

Ústavní soud konstatoval, že pro odsouzení stěžovatelky byly použity výpovědi tří svědkyň, které stěžovatelka neměla možnost vyslechnout. Pro nepřítomnost těchto svědkyň v řízení neexistoval dostatečný důvod.

Jeich výpovědi přitom měly jako důkazy přinejmenším značnou váhu. Obecné soudy navíc s výpověďmi těchto svědkyň nezacházely dostatečně obezřetně. Nevypořádaly se s důkazním návrhem stěžovatelky, aby byla čtena část německého spisu s výpovědi jedné ze svědkyň, čímž měla být zpochybněna její věrohodnost. Výpovědi tří nepřítomných svědkyň nebyly dostatečně podpořeny ani dalšími důkazy. Tato pochybení nemůže vyvážit skutečnost, že obhájci stěžovatelky měli možnost zúčastnit se výslechu dvou svědkyň v době, kdy stěžovatelka uprchla.

V trestním řízení proti stěžovatelce tak neexistovaly dostatečné vyvažující faktory a procesní záruky, které by kompenzovaly skutečnost, že jako důkaz byly použity výpovědi nepřítomných svědkyň. Vzhledem k tomu nelze trestní řízení jako celek považovat za spravedlivé. Z těchto důvodů tak bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces a právo vyjádřit se k prováděným důkazům ve spojení s právem vyslyšet svědky proti sobě.

Závěrem lze připomenout i nález sp. zn. I. ÚS 3456/15 ze dne 9. 8. 2016, v němž Ústavní soud kladl důraz na to, aby trestní soudy v adhezním řízení postupovaly co do odůvodněnosti svého rozhodnutí se stejnou péčí jako civilní soudy, které rozhodují o náhradě škody ve věcech občanskoprávních. Jedině pečlivé uvážení všech kritérií pro určení výše náhrady nemajetkové újmy umožní stanovit její adekvátní kompenzaci. Tvrzení a prokázání požadovaných skutečností přitom náleží poškozeným či jejich zmocněnci a soudy nemají povinnost prokazovat je nad rámec, který by byl v rozporu s požadavkem na rychlost a hospodárnost trestního řízení.

Náhrada škody za nezákonné rozhodnutí a nesprávný úřední postup

I v roce 2016 byl Ústavní soud konfrontován s otázkami **odškodnění nemateriální újmy vzniklé za komunistického režimu**, čili se stěžovateli požadujícími odškodnění za zbavení osobní svobody v důsledku odpírání vojenské služby před rokem 1989. Ústavní soud navazoval na stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 39/14 ze dne 25. 11. 2014, podle něhož nárok na náhradu nemateriální újmy podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy vzniká za předpokladu, že k zásahu státu do osobní svobody dotčené osoby došlo až poté, co se tato mezinárodní úmluva stala pro Českou republiku závaznou, tj. od 18. 3. 1992. Okamžik účasti na rehabilitaci tedy není nadále považován za rozhodující. Nicméně tento právní názor se neuplatní u případů, kdy žaloba na zaplacení zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu byla podána ještě před přijetím stanoviska. Ústavní soud, sleduje tuto judikatorní linii, vyhověl stěžovatelům v nálezech sp. zn. IV. ÚS 856/15 ze dne 7. 6. 2016 a sp. zn. II. ÚS 823/15 ze dne 23. 8. 2016 ve znění opravného usnesení sp. zn. II. ÚS 823/15 ze dne 13. 12. 2016.

Ústavní soud korigoval některá rozhodnutí obecných soudů posuzujících nároky na náhradu nemateriální újmy způsobené **průtahy v řízení**. V nálezu sp. zn. II. ÚS 19/16 ze dne 1. 8. 2016 odmítl tvrzení obecných soudů, že by nezletilá stěžovatelka nemohla trpět újmou v důsledku zdouhavého řízení. Jednak připomenul ustálenou domněnku, že nepřiměřená délka řízení takovou újmu působí, aniž by v tomto směru žadatel musel předkládat jakékoliv důkazy, a k nepřiznání finančního zadostiučinění má být přistupováno jen za zcela výjimečných okolností. Dále zdůraznil, že děti v útlém věku vnímají především emoce a nejistota rodičů způsobená nepřiměřeně dlouhým řízením (o povolení k pobytu stěžovatelky) se musela negativně promítnout do celkové atmosféry v rodině. Tvrzení, že stěžovatelka žádnou újmu utrpět nemohla, proto dle názoru Ústavního soudu nemůže obstát.

Nároku na odškodnění se Ústavní soud věnoval i v souvislosti s **nedůvodně vedeným trestním řízením**. V nálezu sp. zn. I. ÚS 2394/15 ze dne 26. 4. 2016 Ústavní soud podotkl, že samotný fakt trestního stíhání je zátěží pro každého obviněného. Je přítom především na soudu, aby vyšší zadostiučinění stanovil

s ohledem na specifické okolnosti konkrétního případu a posoudil relevantní kritéria formulovaná judikaturou Nejvyššího soudu, kterými jsou zejména povaha trestní věci, délka trestního řízení a následky v osobnosti člověka. Důraz na individuální posouzení kladl Ústavní soud i v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3183/15 ze dne 27. 9. 2016. Podle nálezu nelze věc hodnotit pouze podle předem daných tabulek a algoritmů výpočtu. Úkolem soudu je prověřit všechny okolnosti, které mohou mít na výši náhrady vliv, ať se jedná o ztrátu prestiže, narušení rodinných a sociálních vazeb, zdravotní potíže, omezení pracovních příležitostí, doby trestního řízení i řízení následných. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1532/16 ze dne 14. 9. 2016 zase Ústavní soud akcentoval, že námitka promlčení nároku na náhradu újmy za nezákonné trestní stíhání ze strany státu je v rozporu s dobrými mravy, pokud bylo písemné vyhotovení konečného rozhodnutí poškozenému doručeno až po uplynutí šestiměsíční promlčecí lhůty a poškozený tento svůj nárok uplatnil v přiměřené době (nikoliv delší než šest měsíců) od takového doručení.

Azyl, vydání, vyhoštění

I v právě uplynulém roce byla tematika azylového a cizineckého práva předmětem celospolečenské diskuze. Nicméně tak, jak tomu bylo již v roce předminulém, se ani nyní problematika migrace nijak zvlášť neprojevila v počtu stížností a rozhodovací činnosti Ústavního soudu. I v oněch několika případech, které se před Ústavním soudem objevily, zůstává společným jmenovatelem a současně největším problémem otázka souladu české právní úpravy a praxe azylového práva a extradice s mezinárodními závazky České republiky. V převážné většině se jedná o závazky plynoucí z čl. 3 a 5 Úmluvy zakazující, aby byl jednotlivec podroben mučení či nelidskému nebo ponižujícímu zacházení, a chránící jeho osobní bezpečnost a svobodu. Další závazky vyplývají z Úmluvy o právním postavení uprchlíků, která zakazuje vyhoštění nebo vrácení uprchlíka na hranice zemí, v nichž by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské vrstvě či politického přesvědčení.

Ústavní soud v uplynulém roce například zrušil nálezem sp. zn. I. ÚS 1015/14 ze dne 23. 8. 2016 rozhodnutí o přípustnosti vydání občana Ruské federace k trestnímu stíhání v Ruské federaci (Dagestán), jelikož vrchní soud nedostatečně přezkoumal, zda trestní stíhání stěžovatele, pro které má k vydání dojít, má rozumný základ a zda žádost a s ní spojené extradiční materiály dostatečným způsobem eliminují riziko jeho případné vykonstruovanosti. Oproti svému předchozímu rozhodnutí v této věci ještě o něco zvýšil nároky kladené na přezkum soudů rozhodujících o přípustnosti vydání.

Nález sp. zn. I. ÚS 1015/14: Hodnocení možných rizik odepření spravedlnosti jako důvodu nepřípustnosti vydání osoby k trestnímu stíhání v Ruské federaci

Ústavní soud se neztotožnil se závěrem vrchního soudu, kterým vyloučil důvod nepřípustnosti vydání stěžovatele podle tehdy účinného § 393 písm. k) trestního řádu, tj. pro důvodnou obavu, že by trestní řízení v Dagestánu neodpovídalo zásadám čl. 3 a 6 Úmluvy. Vrchní soud se sice zcela správně neomezil jen na posouzení situace v Ruské federaci a zaměřil se i na konkrétní poměry panující v republice Dagestán, přičemž dospěl k obecnému závěru, že situace není natolik kritická, že by sama o sobě zcela vylučovala nepřípustnost vydání jakékoliv osoby, a to i kdyby toto řízení mělo být vedeno na území republiky Dagestán. Tyto obecné závěry ovšem vrchní soud dle názoru Ústavního soudu na konkrétní případ stěžovatele vztáhl nesprávně. Z provedeného dokazování totiž vyplývalo reálné nebezpečí, že trestní stíhání prováděné ze strany příslušných orgánů republiky Dagestán by bylo z nejrůznějších důvodů ovlivněno v neprospěch stěžovatele a že by v jeho rámci nebyly respektovány záruky spravedlivého procesu.

Úkolem vrchního soudu proto bylo zhodnotit, zda trestní stíhání stěžovatele, pro které má k vydání dojít, má rozumný základ (aniž by je zároveň hodnotil v tom smyslu, zda předmětné důkazy postačují i pro závěr o jeho vině, což mu s ohledem na účel extradičního řízení skutečně nepřísluší)

a zda žádost a s ní spojené extradiční materiály dostatečným způsobem eliminují riziko jeho případné vykonstruovanosti. Co se nedostatku reálného základu podezření vyjádřeného v extradičních materiálech týče, chybělo v nich dle Ústavního soudu jakékoli zasazení tvrzeného skutku do kontextu, tj. v rámci jakých podnikatelských aktivit měl stěžovatel tvrzeným způsobem jednat, z čeho je dovozováno, že to byl právě on, jaké byly okolnosti jeho údajného pobytu v republice Dagestán (místo, čas) atd. Ústavní soud tak vyhověl ústavní stížnosti a rozhodnutí vrchního soudu o přípustnosti vydání zrušil.

V nálezu sp. zn. I. ÚS 630/16 ze dne 29. 11. 2016 se Ústavní soud vyjádřil k otázce přístupu k právní pomoci v zařízeních pro zajištění cizinců a obecně k otázce účinné právní pomoci jako takové, která je v posledních letech vlivem nedostatečné legislativy čím dál tím častěji předmětem nejen odborných diskuzí, ale i rozhodovací činnosti Ústavního soudu (viz také podkapitola k právu na život). Ve vztahu k situaci, která zejména v minulých dvou letech v zařízeních pro zajištění cizinců panovala, je tento nález důležitým potvrzením pozitivních závazků České republiky ve vztahu k zajištěným cizincům.

Nález sp. zn. I. ÚS 630/16: Povinnost státu zabezpečit zajištěnému cizinci v řízení o správním vyhoštění účinný přístup k právní pomoci

Ústavní soud předeslal, že součástí práva na účinný opravný prostředek, které se aplikuje v případě vznesení hájitelného tvrzení, že existují závažné důvody domnívat se, že vyhošťovaná osoba bude v cílové zemi vystavena reálnému nebezpečí zabití, mučení či jiného špatného zacházení, je efektivní přístup k právní pomoci. Tou zásadní pojistkou, která je nutná pro to, aby i přes krátkou pětidenní lhůtu byla možnost podat odvolání proti správnímu vyhoštění účinným opravným prostředkem před vyhoštěním ve smyslu čl. 13 Úmluvy, je poskytnutí kvalifikované právní pomoci dotčené osobě, která jí umožní plně pochopit důsledek zmeškání této lhůty.

Je tedy povinností státu v případě vedení řízení o správním vyhoštění cizince, který je zajištěn v zařízení pro zajištění cizinců a u něhož je nebezpečí porušení čl. 2 či 3 Úmluvy v cílové zemi hájitelné, zajistit cizinci účinný přístup k právní pomoci. Stát musí garantovat, že cizinec, který dosud není právně zastoupen, se v průběhu odvolací lhůty proti rozhodnutí o svém správním vyhoštění osobně setká s osobou schopnou podat kvalifikovanou právní pomoc v otázkách mezinárodní ochrany a cizineckého práva. Zároveň absence účinného přístupu k právní pomoci v době, kdy cizinec zajištěn v zařízení pro zajištění cizinců mohl podat odvolání proti rozhodnutí o vyhoštění, je důvodem vyhovění žádosti o prominutí zmeškání lhůty podle § 41 správního řádu. Ústavní soud dodává, že zcela shodné závěry platí i pro sedmidenní lhůtu k podání žádosti o mezinárodní ochranu. Ani ta není účinným prostředkem nápravy proti reálnému nebezpečí porušení čl. 2 či 3 Úmluvy, pokud v jejím běhu nemá cizinec efektivně přístup ke kvalifikované právní pomoci.

Za neméně významný lze považovat nálezný sp. zn. I. ÚS 425/16 ze dne 12. 4. 2016, v němž Ústavní soud připustil, že existuje řada ospravedlnitelných důvodů (trauma, stud či jiné zábrany), proč žadatel o azyl nesdělí všechny relevantní skutečnosti již před správním orgánem.

Nález sp. zn. I. ÚS 425/16: K výkladu § 75 odst. 1 v případě žadatele o mezinárodní ochranu

Ústavní soud se při posuzování otázky, zda obecné soudy měly povinnost se meritorně zabývat důvody pro udělení azylu, které stěžovatel uvedl až v řízení před soudem, zabýval procesními závazky vyplývajícími z čl. 43 Listiny ve spojení s čl. 36 odst. 2 Listiny a čl. 13 Úmluvy. S ohledem na povázanost azylového řízení se zásadou *non-refoulement* reflektoval také judikaturu Evropského soudu pro lidská práva. Tato zásada vyžaduje, aby obavy z porušení lidských práv v cílové zemi při odeslání osoby do jiného

státu byly podrobeny pečlivému přezkumu. Tento požadavek odráží základní princip, že hmotné právo (tedy zákaz *refoulement* a právo na azyl) musí být v praxi chráněno účinně. Odpovídající procesní ochrana čl. 43 Listiny proto dle Ústavního soudu zahrnuje i široký a důkladný soudní přezkum odmítnutých žádostí o azyl. Účinnost takového prostředku a obecně efektivita práva na azyl v praxi si za určitých okolností vyžadují připuštění předkládání nových azylových důvodů ve fázi řízení před správním soudem prvního stupně.

Podle Ústavního soudu přitom existuje řada ospravedlnitelných důvodů (trauma, stud či jiné zábrany), proč žadatel o azyl nesdělí všechny relevantní skutečnosti již před správním orgánem, nikoli pouze objektivní nemožnost jejich dřívějšího tvrzení, jak se v projednávané věci domnívaly obecné soudy. Ústavní soud proto uzavřel, že § 75 odst. 1 soudního řádu správního nelze vykládat způsobem, že v řízení o mezinárodní ochraně lze před soudem vznášet nové důvody výlučně, pouze pokud je žadatel o mezinárodní ochranu nemohl uvést již v řízení před správním orgánem bez vlastního zavinění. Vždy je nutno zohlednit povahu těchto nových skutečností a situaci konkrétního žadatele. Teprve takové posouzení naplní právo na účinný prostředek nápravy, případně i účinnost práva na azyl podle čl. 43 Listiny.

Závěrem této části stojí za krátké povšimnutí i nálezný sp. zn. I. ÚS 469/16 ze dne 22. 3. 2016, ve kterém se Ústavní soud opětovně vyjádřil k povinnosti řádně poučit cizince o právu na obhajobu v jeho trestní věci, čímž navázal na svůj nedávný nálezný sp. zn. IV. ÚS 2443/14 ze dne 18. 3. 2015 v obdobné věci. Stěžovatelka původem z Ukrajiny v rámci zjednodušeného řízení před samosoudkyní, v němž měla k dispozici tlumočnicka, nikoliv však obhájce, se vzdala odporu proti příkazu, kterým byla uznána vinnou přečinem maření výkonu úředního rozhodnutí, a to z toho důvodu, že se zdržovala na území České republiky i poté, co jí byl uložen trest vyhoštění. Ústavní soud v této věci opakovaně zdůraznil, že k naplnění ústavně zaručeného práva na právní pomoc v oblasti trestního soudnictví je nezbytné poskytnout jedinci vystavenému

restnímu stíhání dostatek času k obhajobě a skutečný, nikoli pouze formální, přístup k právní pomoci. To platí tím spíše u osoby zbavené osobní svobody a znevýhodněné neznalostí českého jazyka a původem z jiné země. V projednávané věci stěžovatelka neměla v řízení před soudem obhájce a ani nebyla o takové možnosti soudem poučena. Ze záznamu o průběhu jednání dle Ústavního soudu nevyplývá, že by si stěžovatelka byla plně vědoma procesních následků svého jednání. S ohledem na zranitelné postavení stěžovatelky bylo namísto ji řádně poučit o významu a důsledcích vyjádření a také o tom, že má před takovým vyjádřením právo poradit se s obhájcem, který, nevyžádá-li si ho sama, musí jí být z moci úřední ustanoven.

4. STATISTIKA ROZHODOVACÍ ČINNOSTI

2016

Statistika rozhodování Ústavního soudu v roce 2016

Rozhodnutí za rok 2016 celkem		
4349		
nálezy	usnesení	stanoviska pléna
250	4097	2

Nálezy za rok 2016 ⁱ⁾		
250		
vyhověno (alespoň částečně)	zamítnuto (alespoň částečně)	vyhověno a zamítnuto
220	33	3

Plenární rozhodnutí za rok 2016 ⁱⁱ⁾	
35	
nálezy	usnesení
18	17

Senátní rozhodnutí za rok 2016	
4312	
nálezy	usnesení (včetně procesních)
232	4080

Usnesení za rok 2016 (včetně procesních) ⁱⁱ⁾						
4097						
zjevná neopodstatněnost	vady návrhu	po lhůtě	neoprávněnost navrhovatele	nepříslušnost	nepřípustnost	zastaveno
3015	403	137	54	44	567	62
73,6 %	9,8 %	3,3 %	1,3 %	1,1 %	13,8 %	1,5 %

Vysvětlivky:

i) Některé nálezy obsahují více výroků, proto součet náleží, v nichž bylo návrhu alespoň částečně vyhověno, a náleží, jimiž byl návrh zamítnut, neodpovídá celkovému počtu náleží. „Obojetné“ nálezy (vyhověno a zároveň zamítnuto) byly 3, což je v tabulce zachyceno.

ii) Nezanedbatelné množství usnesení obsahuje více výroků. V tabulce je zachycen počet jednotlivých výroků, jejichž absolutní součet se nerovná součtu přijatých usnesení (obdobně to platí u procentuálního vyjádření, kde součet netvoří 100 % a počet jednotlivých typů výroků je vztažen k celkovému počtu usnesení, a to včetně procesních).

iii) Kromě stanovisek pléna (v roce 2016 byla dvě).

Řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů – počet rozhodnutí

24			
Vyhověno (alespoň částečně)		Nevyhověno	
9		15	
Návrhy na zrušení zákona	Návrhy na zrušení jiného právního předpisu	Návrhy na zrušení obecně závazné vyhlášky	Návrhy na zrušení nařízení obce/kraje
15 (10 nálezy)	6 (3 nálezy)	3 (2 nálezy)	1 (1 nález)
Vyhověno alespoň částečně	Vyhověno alespoň částečně	Vyhověno alespoň částečně	Vyhověno alespoň částečně
4	2	2	1

Řízení o ústavních stížnostech^{iv)} – počet rozhodnutí

4322											
Vyhověno (alespoň částečně)						Nevyhověno (meritorní a kvazimeritorní rozhodnutí; nezapočítána procesní rozhodnutí a zastavení řízení)					
212						3969 (nálezy 69, z toho 23 zamítavých a 0 zamítavých a vyhovujících zároveň)					
Ústavní stížnost směřovala proti: ^{v)}											
Rozhodnutí soudu	Rozhodnutí správní	Rozhodnutí jiné	Jiný zásah	Zákon	Jiný pr. předpis	Obec. záv. vyhl.	Nařízení obce/kraje	Rozhodnutí ÚS	Opatření ob. povahy	Interní předpis	Ostatní
4027	76	203	181	117	20	1	1	0	0	0	32

Řízení o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu – návrh na obnovu řízení – počet rozhodnutí

1	
vyhověno	nevyhověno
0	1

iv) Zahnuje též řízení o komunálních stížnostech dle čl. 87 odst. 1 písm. c) a řízení o návrhu politické strany nebo hnutí dle čl. 87 odst. 1 písm. j) Ústavy.

v) Některá podání směřují vůči více typům aktů; proto neodpovídá součet počtu rozhodnutí v řízení o ústavních stížnostech počtu návrhů dle této části tabulky.

Průměrná délka řízení u věcí skončených v letech 2006–2016

	ve dnech	v měsících a dnech	
Průměrná délka řízení ve všech věcech	169	5 měsíců	19 dní
ve věcech plenárních	363	12 měsíců	3 dny
ve věcech senátních	167	5 měsíců	15 dní
ve věcech, v nichž bylo rozhodnuto nálezem	393	13 měsíců	3 dny
ve věcech, v nichž bylo rozhodnuto odmítnutím pro zjevnou neopodstatněnost	173	5 měsíců	23 dní
při ostatních způsobech ukončení řízení	119	3 měsíce	29 dní

Průměrná délka řízení u věcí skončených v roce 2016

	ve dnech	v měsících a dnech	
Průměrná délka řízení ve všech věcech	154	5 měsíců	4 dny
ve věcech plenárních	309	10 měsíců	9 dní
ve věcech senátních	152	5 měsíců	2 dny
ve věcech, v nichž bylo rozhodnuto nálezem	318	10 měsíců	18 dní
ve věcech, v nichž bylo rozhodnuto odmítnutím pro zjevnou neopodstatněnost	154	5 měsíců	4 dny
při ostatních způsobech ukončení řízení	139	4 měsíce	19 dní

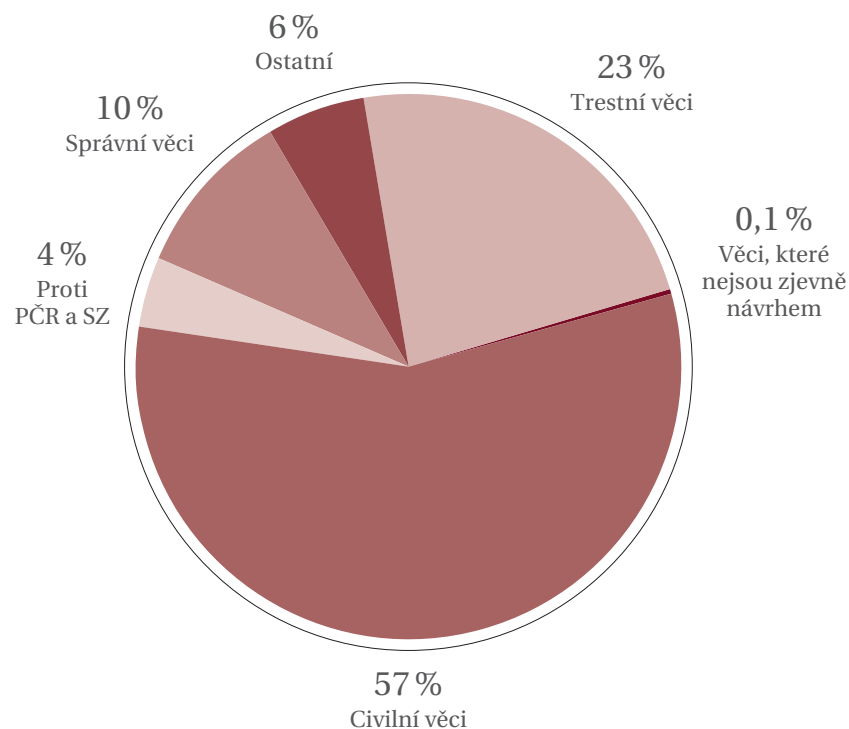
Veřejná ústní jednání

Počty veřejných ústních jednání

rok	věci plenární	věci senátní
2010	7	18
2011	8	20
2012	2	17
2013*	1	1
2014*	0	0
2015*	0	0
2016*	0	1

* Snížení počtu veřejných ústních jednání v důsledku změny zákona.

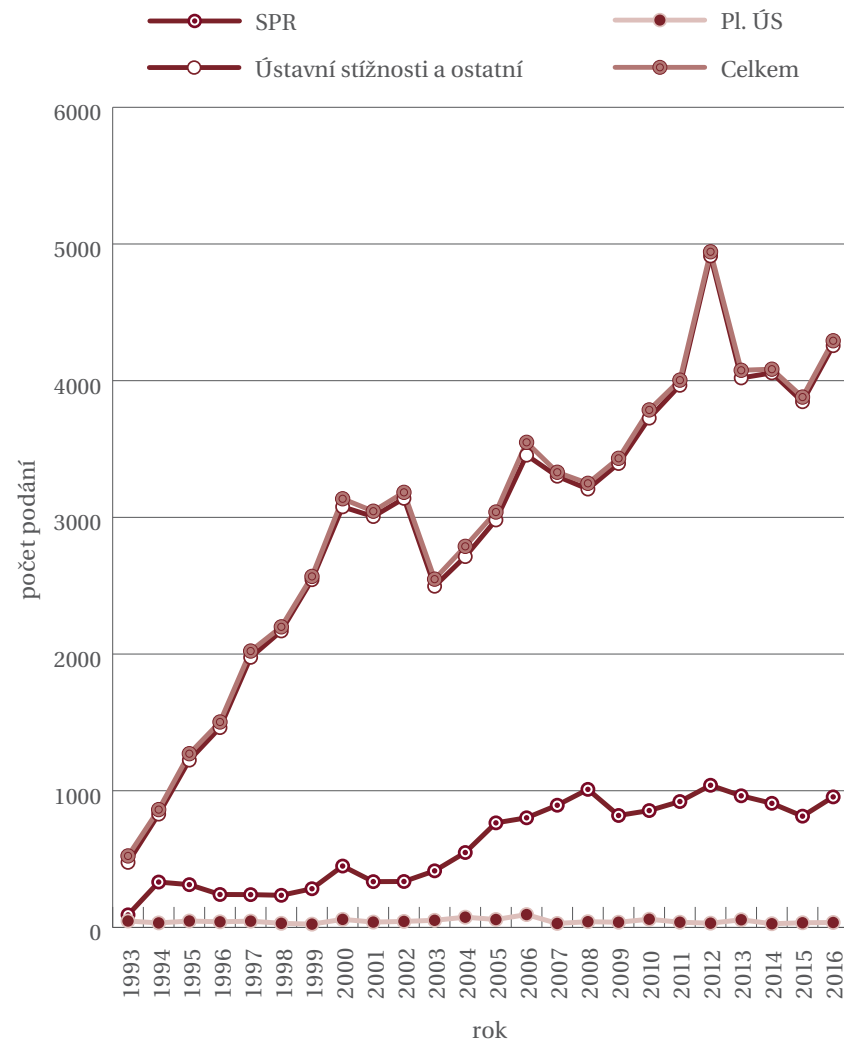
Věcná struktura návrhů na zahájení řízení v roce 2016

Statistika z pohledu návrhů na zahájení řízení a ostatních podání

ROK	Počet podání			
	Celkem	Pl. ÚS	Ústavní stížnosti a ostatní	SPR
1993	523	47	476	92
1994	862	33	829	332
1995	1 271	47	1 224	313
1996	1 503	41	1 462	241
1997	2 022	46	1 976	240
1998	2 199	30	2 169	235
1999	2 568	24	2 544	283
2000	3 136	59	3 077	449
2001	3 045	39	3 006	335
2002	3 183	44	3 139	336
2003	2 548	52	2 496	414
2004	2 788	75	2 713	548
2005	3 039	58	2 981	765
2006	3 549	94	3 455	802
2007	3 330	29	3 301	894
2008	3 249	42	3 207	1 010
2009	3 432	38	3 394	819
2010	3 786	60	3 726	855
2011	4 004	38	3 966	921
2012	4 943	31	4 912	1 040
2013	4 076	56	4 020	963
2014	4 084	27	4 057	908
2015	3 880	34	3 846	814
2016	4 292	36	4 256	955
Celkem	71 312	1 080	70 232	14 564

Vývoj počtu podání v letech 1993–2016

5. PRÁVNÍ ÚPRAVA A VNITŘNÍ PŘEDPISY

2016

Ústavní pořádek a zákon o Ústavním soudu

Ústavní soud je Ústavou České republiky, vyhlášenou pod č. 1/1993 Sb., definován jako soudní orgán ochrany ústavnosti. Kromě vlastní Ústavy České republiky tvoří ústavu v širším smyslu (ústavní pořádek) Listina základních práv a svobod, v období federace přijatá jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb., v České republice pak znovu vyhlášená pod č. 2/1993 Sb., ovšem již bez uvozovacích ustanovení. Součástí ústavního pořádku jsou dále zejména ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění pozdějších předpisů, ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů, ústavní zákony související s rozpadem Československa a konstituováním České republiky jako nového, nástupnického státu (ústavní zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky, ústavní zákon č. 29/1993 Sb., o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky) a ústavní zákony upravující státní hranice České republiky se sousedními státy.

Ve smyslu nálezu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 (N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.) Ústavní soud považuje za součást ústavního pořádku, a tudíž referenční kritérium při ústavním přezkumu též mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jež byly ratifikovány a vyhlášeny.

Vlastní řízení před Ústavním soudem upravuje zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Právě tento zákon stanoví, jak předvidá čl. 88 odst. 1 Ústavy České republiky, kdo a za jakých podmínek je oprávněn podat návrh na zahájení řízení, a další pravidla o řízení před Ústavním soudem. V řízení před Ústavním soudem se přiměřeně uplatní též ustanovení občanského soudního řádu a předpisy vydané k jeho provedení (§ 63 zákona o Ústavním soudu), ve zvláštních případech pak ustanovení trestního řádu o řízení před soudem (§ 108 a 138 zákona o Ústavním soudu).

V roce 2016 nedoznal ústavní pořádek žádných formálněprávních změn. Ústavní soud nicméně vždy pozorně sleduje řadu návrhů na změnu či doplnění ústavního pořádku, z nichž celá řada i v minulém roce procházela různými fázemi legislativního procesu. Zcela v závěru roku vyjádřil Ústavní soud prostřednictvím svého předsedy zásadní připomínku k návrhu ústavního zákona, jímž by došlo k doplnění ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb., a to o ustanovení garantující občanům právo nabývat, držet a nosit zbraně a jejich použitím se podílet na zajišťování vnitřního pořádku, bezpečnosti a ochraně územní celistvosti, svrchovanosti a demokratických základů republiky. Předseda Ústavního soudu ve své zásadní připomínce tento návrh zcela odmítl jako nekonceptní, nikoliv nezbytný a spíše nevhodný, pokud by taková právní úprava měla být součástí ústavního pořádku. Do konce roku 2016 nebylo o dalším osudu tohoto návrhu rozhodnuto.

Rovněž zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, nedoznal v průběhu roku 2016 žádných změn.

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu

Již od roku 1994 zpřístupňuje Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu v reprezentativní knižní podobě (dále též jen „Sbírka rozhodnutí“) široké odborné i laické veřejnosti zásadní rozhodnutí Ústavního soudu České republiky. Na základě § 59 zákona o Ústavním soudu jsou v ní publikovány všechny nálezy přijaté jak plénem, tak jednotlivými senáty Ústavního soudu a rovněž vybraná usnesení, na jejichž uveřejnění touto formou se usneslo plénum Ústavního soudu. V souladu s rozhodnutím pléna č. Org. 16/09 tvoří součást Sbírky rozhodnutí též stanoviska pléna přijatá podle § 23 zákona o Ústavním soudu.

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu vychází průběžně, a to po částech obsahujících rozhodnutí za jednotlivá čtvrtletí uplynulého kalendářního roku. V roce 2016 tak byly postupně vydány svazky č. 75 až 77, jež obsahují celkem 180 nálezů, 15 usnesení a 2 stanoviska pléna a jejichž rozsah představuje 2 728 stran textu. Z obsahového hlediska tvoří podstatnou část Sbírky rozhodnutí texty jednotlivých

rozhodnutí, které jsou uvozeny právními větami vystihujícími jejich nejpodstatnější závěry. Nálezy se řadí podle data jejich přijetí a takto jsou také v rámci každého kalendářního roku průběžně číslovány. Publikovaná usnesení pak mají vlastní číselnou řadu. Pokud některý soudce nesouhlasí s rozhodnutím pléna či jeho odůvodněním, resp. jako člen senátu zaujme odlišné stanovisko k výroku či odůvodnění rozhodnutí senátu, jsou i tato odlišná stanoviska připojena k publikovaným rozhodnutím. Pro praktické využití je každý svazek Sbírek nálezů a usnesení Ústavního soudu doplněn seznamem použitých či zmíněných právních předpisů, věcným rejstříkem a systematickými rejstříky obsahujícími pořadové číslo rozhodnutí, spisovou značku, popř. číslo, pod nímž bylo rozhodnutí publikováno ve Sbírce zákonů. Ke každému výtisku Sbírek rozhodnutí náleží také CD s obsahem a věcným rejstříkem všech dosud vydaných svazků a publikovaných rozhodnutí a stanovisek od roku 1993 do současnosti. Elektronická podoba jednotlivých svazků Sbírek nálezů a usnesení, která je graficky i obsahově shodná s tištěnou verzí, je následně s šestiměsíčním odstupem zpřístupňována též na internetových stránkách Ústavního soudu.

Stejně jako v předchozích letech zajišťovalo vydávání Sbírek rozhodnutí Nakladatelství C. H. Beck. V průběhu roku 2016 se uskutečnilo nové zadávací řízení, přičemž předmětem veřejné zakázky malého rozsahu ve smyslu zákona č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů, byla publikace Sbírek nálezů a usnesení Ústavního soudu v letech 2017 až 2021. S ohledem na nejnižší nabídkovou cenu, která byla základním hodnotícím kritériem pro tuto veřejnou zakázku, byla podepsána nová rámcová smlouva opět s Nakladatelstvím C. H. Beck.

Sbírka zákonů

V roce 2016 bylo na základě § 57 zákona o Ústavním soudu ve Sbírce zákonů vyhlášeno celkem 15 nálezů, jimiž Ústavní soud rozhodoval v souladu s čl. 87 odst. 1 písm. a) a b) Ústavy České republiky o návrzích na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu anebo jejich jednotlivých ustanovení. V případě nálezů sp. zn. Pl. ÚS 29/15 ze dne 31. května 2016, sp. zn. Pl. ÚS 4/16 ze dne 7. června 2016 a sp. zn. Pl. ÚS 18/16 ze dne 19. července 2016 bylo využito též ustanovení § 57 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, které umožňuje neuveřejnit ve Sbírce zákonů odůvodnění těch nálezů, jež byly vydány ve věci návrhu na zrušení právního předpisu (nebo jeho jednotlivých ustanovení), který nebyl ve Sbírce zákonů nebo v předcházejících obdobných sbírkách vyhlášen. Kromě nálezů vydaných v řízení o kontrole norem nenastal jiný případ vyžadující obligatorní publikaci ve Sbírce zákonů.

Ustanovení § 2 odst. 1 písm. b) zákona č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv, umožňuje, aby kromě výše zmiňovaných nálezů byly ve Sbírce zákonů formou sdělení publikovány rovněž další akty Ústavního soudu, jestliže o jejich vyhlášení Ústavní soud rozhodne. S odkazem na rozhodnutí č. Org. 16/09, jímž se plénum Ústavního soudu usneslo, že ve Sbírce zákonů budou uveřejňována všechna stanoviska pléna přijatá podle § 23 zákona o Ústavním soudu, tak byla v závěru roku 2016 ve Sbírce zákonů vyhlášena též dvě sdělení o přijetí stanoviska pléna.

Celkově bylo tedy předáno redakci Sbírek zákonů Ministerstva vnitra těchto 17 nálezů a sdělení Ústavního soudu:

1. nález sp. zn. Pl. ÚS 5/15 ze dne 8. prosince 2015 (15/2016 Sb.) o návrhu skupiny senátorů na zrušení vyhlášky č. 324/2014 Sb., o stanovení hodnot bodu, výše úhrad hrazených služeb a regulačních omezení pro rok 2015; návrh byl zamítnut;
2. nález sp. zn. Pl. ÚS 10/15 ze dne 19. listopadu 2015 (44/2016 Sb.) ve věci návrhu I. senátu Ústavního soudu na vyslovení protiústavnosti § 72 odst. 1 věty první zákona č. 94/1963 Sb., o rodině; Ústavní soud dospěl k závěru,

- že napadená právní úprava vylučující osvojení dítěte partnerem jednoho z rodičů, s nímž žije v nesezdaném soužití, není v rozporu s čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ani čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, a proto návrh zamítl;
3. nález sp. zn. Pl. ÚS 15/14 ze dne 26. ledna 2016 (71/2016 Sb.) týkající se návrhu Obvodního soudu pro Prahu 8 na zrušení § 264 odst. 1 trestního řádu o vázanosti soudu prvního stupně právním názorem odvolacího soudu; návrh byl zamítnut;
 4. nález sp. zn. Pl. ÚS 17/15 ze dne 9. února 2016 (77/2016 Sb.), jímž byla na návrh skupiny senátorů zrušena ustanovení § 3 odst. 2 věty druhé a § 4 odst. 2 ve slovech „svou nepřetržitou fyzickou přítomností“ vyhlášky č. 355/2013 Sb., o úředních hodinách provozovny, o označování sídla a provozovny a o činnostech, které je insolvenční správce povinen zajišťovat v provozovně, ve znění vyhlášky č. 101/2015 Sb., týkající se stanovení úřední doby provozoven insolvenčních správců a jejich přítomnosti v těchto provozovnách;
 5. nález sp. zn. Pl. ÚS 14/15 ze dne 2. února 2016 (87/2016 Sb.) o návrhu Obvodního soudu pro Prahu 7 na zrušení některých ustanovení zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve znění pozdějších předpisů, pokud se týká prezidenta, viceprezidenta a členů Nejvyššího kontrolního úřadu; návrh byl zčásti odmítnut a zčásti zamítnut;
 6. nález sp. zn. Pl. ÚS 4/14 ze dne 19. dubna 2016 (201/2016 Sb.) ve věci návrhu skupiny poslanců na zrušení § 15 odst. 3 věty druhé a odst. 5 vyhlášky č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli, ve znění pozdějších předpisů, týkajícího se příslušnosti státního zastupitelství a soudu v přípravném řízení trestním; návrh byl zamítnut;
 7. nález sp. zn. Pl. ÚS 13/15 ze dne 31. května 2016 (211/2016 Sb.) týkající se návrhu I. senátu Ústavního soudu na zrušení § 114b odst. 5 a části § 153a odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, v němž Ústavní soud neshledal neústavnost napadených ustanovení upravujících rozsudek pro uznání vydávaný na základě fikce uznání nároku, a proto návrh zamítl;
 8. nález sp. zn. Pl. ÚS 29/15 ze dne 31. května 2016 (233/2016 Sb.) ve věci návrhu ředitelky Krajského úřadu Jihomoravského kraje na zrušení nařízení obce Štěpánovice č. 1/2015, tržní řád; bylo rozhodnuto o zrušení čl. 8 předmětného nařízení obce, jenž stanovil výjimky z povinností pro prodej zboží a poskytování služeb mimo provozovnu při slavnostech, sportovních podnicích nebo jiných podobných akcích pořádaných nebo povolených obcí, neboť Ústavní soud dospěl k závěru, že obec Štěpánovice přijetím citovaného ustanovení překročila meze zákonného zmocnění a nedůvodně též zavedla odlišný právní režim pro druhově obdobné či shodné akce pouze na základě osoby pořadatele akce;
 9. nález sp. zn. Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. června 2016 (234/2016 Sb.) o návrhu Městského soudu v Praze na zrušení § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů; napadené ustanovení, které stanovilo zákaz osvojení dítěte osobou žijící v registrovaném partnerství, Ústavní soud z důvodu rozporu s právem na lidskou důstojnost, s právem na soukromý život a se zákazem diskriminace zrušil ke dni vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů;
 10. nález sp. zn. Pl. ÚS 30/15 ze dne 15. března 2016 (239/2016 Sb.) o návrhu skupiny senátorů na zrušení části § 11a odst. 1 písm. b) zákona č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění zákona č. 41/2015 Sb., zakotvující výjimku z povinnosti zaplatit odvod za trvalé odnětí zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu pro stavby pozemních komunikací ve vlastnictví státu; návrh byl zamítnut;

11. nález sp. zn. Pl. ÚS 18/16 ze dne 19. července 2016 (268/2016 Sb.) týkající se návrhu Ministerstva vnitra na zrušení obecně závazné vyhlášky obce Všeň č. 2 ze dne 30. 6. 2015 o místní úpravě provozu na veřejně přístupných účelových komunikacích v územním obvodu obce Všeň; obec vyloučila určité účastníky z provozu na vymezených veřejně přístupných účelových komunikacích, čímž normovala oblast, v níž nebyla oprávněna provádět právní regulaci, a vykročila tak z věcných mezí své samostatné působnosti; Ústavní soud proto návrhu vyhověl a napadenou obecně závaznou vyhlášku zrušil;
12. nález sp. zn. Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. června 2016 (271/2016 Sb.) ve věci návrhu skupiny senátorů na zrušení § 4 odst. 3 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, o zdanění vyplácených důchodů a penzí pracujícím důchodcům s příjmy přesahujícími v kalendářním roce částku 840 000 Kč; návrhu bylo vyhověno a Ústavní soud konstatoval, že napadené ustanovení bylo v rozporu s čl. 1 větou první Listiny základních práv a svobod a čl. 26 větou první Mezinárodního paktu o občanských a politických právech;
13. nález sp. zn. Pl. ÚS 16/15 ze dne 23. srpna 2016 (334/2016 Sb.), jímž Ústavní soud rozhodl o návrhu Okresního soudu v Břeclavi a rozsahovým výrokem zrušil § 376 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, týká-li se řízení o určení, zda tu manželství je či není, upravující povinnost soudu zastavit řízení o určení neexistence a neplatnosti manželství vždy, ztratí-li jeden z manželů po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení;
14. nález sp. zn. Pl. ÚS 4/16 ze dne 7. června 2016 (335/2016 Sb.) o návrhu Ministerstva vnitra na zrušení čl. 2 odst. 2 písm. e) obecně závazné vyhlášky města Chrastava č. 2/2014 k zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku na veřejných prostranstvích, kterou se stanovuje kratší doba nočního klidu, výjimečné případy, ve kterých lze rozhodnutím vymezit dobu nočního klidu kratší, a vymezují činnosti, které by mohly narušit veřejný pořádek v obci, včetně omezení těchto činností; Ústavní soud konstatoval, že město Chrastava vykročilo z věcné působnosti dané § 47 odst. 3 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, neboť zkrácení doby nočního klidu navázalo na dny, kdy se rozhodne uspořádat akci, aniž by zároveň tyto dny předem specifikovalo či podrobněji vymezilo okolnosti, za nichž k uspořádání akce přistoupí; bylo proto rozhodnuto, že napadené ustanovení obecně závazné vyhlášky se zrušuje dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů;
15. nález sp. zn. Pl. ÚS 5/16 ze dne 11. října 2016 (393/2016 Sb.) ve věci návrhu spojeného s ústavní stížností na zrušení § 22 odst. 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), v němž se stěžovatel domáhal ústavněprávního posouzení ustanovení, které umožňuje neuvést důvod nevyhovění žádosti o udělení občanství, pokud tento vyplývá ze stanovisek Policie České republiky a zpravodajských služeb České republiky, jejichž obsahem je utajovaná informace, podle níž žadatel ohrožuje bezpečnost státu; návrh byl zamítnut;
16. sdělení o přijetí stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 43/16 ze dne 15. listopadu 2016 (394/2016 Sb.) týkajícího se nepřípustnosti ústavní stížnosti proti usnesení, jímž se nepřipouští změna návrhu podle § 95 odst. 2 občanského soudního řádu;
17. sdělení o přijetí stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 44/16 ze dne 6. prosince 2016 (436/2016 Sb.) k interpretaci § 7 odst. 2 zákona č. 261/2001 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky účastníkům národního boje za osvobození, politickým vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů a o změně zákona č. 39/2000 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům československých zahraničních armád a spojeneckých armád v letech 1939 až 1945.

Vnitřní předpisy

Některé činnosti Ústavního soudu se řídí též interními předpisy, upravujícími jednak jeho organizační strukturu a správu, jednak vlastní výkon ústavního soudnictví.

Základními vnitřními předpisy upravujícími vlastní výkon ústavního soudnictví jsou:

- rozhodnutí o ustavení senátů Ústavního soudu, přijímané plénem Ústavního soudu podle § 11 odst. 2 písm. m) zákona o Ústavním soudu,
- pravidla rozdělení agendy, přijímaná plénem Ústavního soudu podle § 11 odst. 2 písm. m) zákona o Ústavním soudu,
- rozhodnutí o atrakci senátních věcí plénem, přijímané plénem podle § 11 odst. 2 písm. k) zákona o Ústavním soudu,
- kancelářský a spisový řád, přijímaný plénem Ústavního soudu podle § 11 odst. 2 písm. l) zákona o Ústavním soudu.

Na základě těchto předpisů přijímaných a schvalovaných plénem Ústavního soudu vydává předseda Ústavního soudu pro každý kalendářní rok rozvrh práce Ústavního soudu a jeho změny. Všechny tyto předpisy navíc Ústavní soud zveřejňuje na svých internetových stránkách.

S ohledem na personální stabilitu soudcovského sboru Ústavního soudu nedocházelo v průběhu roku 2016 ke změnám v základních vnitřních předpisech, které upravují a konkretizují složení Ústavního soudu, jeho senátů či stanovují pravidla rozdělování agendy mezi soudce. Tato skutečnost výrazně kontrastovala s předcházejícími roky, v nichž musel Ústavní soud pravidelně reagovat na ukončení soudcovských mandátů a jmenování nových soudců.

V roce 2016 tedy působily senáty Ústavního soudu ve složení stanoveném na konci předchozího roku zcela novým rozhodnutím pléna o ustavení senátů č. Org. 60/15, jímž byla zavedena pravidelná rotace (jednou za dva roky) soudců mezi jednotlivými senáty. Na toto rozhodnutí navazovalo rozhodnutí o pravidlech rozdělení agendy a rozvrh práce pro rok 2016, který byl v průběhu roku měněn toliko dvakrát, a to v reakci na spojení více jak šesti ústavních stížností, což se podle

pravidel rozvrhu práce projevilo snížením nápadu nových věcí v řádu jednotek u soudců Jaromíra Jirsy (rozhodnutí předsedy č. Org. 39/16) a Tomáše Lichovníka (rozhodnutí předsedy č. Org. 43/16).

Na počátku roku 2016 byl předsedou Ústavního soudu vydán střednědobý plán interního auditu na období od 1. ledna 2016 do 31. prosince 2017 a současně plán interního auditu na rok 2016. V průběhu roku předseda Ústavního soudu na základě nezbytných potřeb Ústavního soudu upravil organizační řád a související systemizaci Ústavního soudu: poprvé rozhodnutím předsedy Ústavního soudu č. Org. 20/2016 ze dne 10. května 2016 o dílčí změně systemizace, kterým byla upravena pracovní pozice – právník specialista na poskytování informací, jako reakce na trvale se zvyšující objem žádostí o informace; podruhé rozhodnutím předsedy Ústavního soudu č. Org. 29/2016 ze dne 29. června 2016, kterým byla provedena aktualizace popisu pracovní činnosti interního auditora. Obě úpravy neměly dopad na celkový počet systemizovaných míst Ústavního soudu. Statut interního auditu byl vyhlášen předsedou Ústavního soudu jako směrnice č. Sm – 6/2016 dne 17. 8. 2016 a výkon interního auditu v organizačním řádu byl následně upraven rozhodnutím předsedy Ústavního soudu č. Org. 40/2016 ze dne 19. října 2016, jímž se mění rozhodnutí předsedy Ústavního soudu č. Org. 21/14 – Organizační řád Ústavního soudu ze dne 25. 3. 2014.

V kompetenci místopředsedkyně Ústavního soudu byla vydána směrnice upravující nakládání s majetkem České republiky. Rozhodnutím místopředsedkyně Ústavního soudu č. 1/16 ze dne 18. 10. 2016 byla novelizována směrnice číslo Sm – 6/2014 Zásady pro vedení účetnictví a rozpočtu, vnitřní kontrolní systém Ústavního soudu a směrnice číslo Sm – 7/2014 Pokladní služba. Novelizace obou směrnic vedla ke zpřesnění organizace vnitřního kontrolního systému Ústavního soudu.

Dále byly provedeny aktualizace interních norem upravujících složení škodní a likvidační komise, postupy při inventarizaci majetku a závazků, nakládání s fondem sociálních a kulturních potřeb a byla vydána nová směrnice upravující poskytování osobních ochranných pracovních pomůcek. V souvislosti s vydáním statutu interního auditu byl také novelizován spisový řád a související spisový a skartační plán. V roce 2016 byly také aktualizovány normy upravující požární ochranu, a to požární poplachová směrnice, požární evakuační plán a řád ohlašovací požáru.

6. MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE A STYKY

2016

Mezinárodní spolupráce

Vedením zahraničních vztahů Ústavního soudu je pověřen jeho místopředseda Jaroslav Fenyk, který v roce 2016 zvolil uměřenou podobu zahraničních aktivit, jež by umožnila na jedné straně rozvíjet a udržovat kontakty cenné pro Ústavní soud, ale současně také nenarušovala hlavní úkol soudců Ústavního soudu, tedy ochranu ústavnosti a základních práv a svobod jednotlivců v tuzemsku.

Tradičním těžištěm mezinárodních aktivit je pro Ústavní soud bilaterální spolupráce, která se realizuje ve formě výměny informací a zkušeností při soudní ochraně ústavnosti. Od počátku své existence rozvíjí Ústavní soud České republiky diskusi se svými evropskými partnery, protože jsou to právě detailní expertní rozbor rozhodovacích procesů, které představují nevhodnější formu pro získávání informací o aktuální judikatuře evropských soudů. Pokud je Ústavnímu soudu svěřeno rozhodování na vrcholné úrovni, tedy bez možnosti následné revize nebo konzultace s jinými národními orgány, nesmí rezignovat na soustavné rozšiřování znalostí o vývoji ochrany práv a svobod v nadnárodním kontextu a vést diskusi o praktických problémech s těmi ústavními soudy, které se podobné tématické věnovaly například v minulosti. Procesní i materiální stránka rozhodovací činnosti Ústavního soudu je tak i do budoucna konfrontována s rozhodovacími metodami a teoretickými úvahami, které při své odborné činnosti vyvinuly jiné ústavní soudy. Nejedná se však o kopírování jednotlivých procesních kroků, jako spíše o zasazení ústavněprávního problému do širšího obrazu, jehož součástí jsou i úvahy o efektivitě, srovnatelnosti a vztazích dílčích institutů ústavního práva.

Ve dnech 26. až 28. dubna 2016 přijela na návštěvu České republiky delegace Ústavního soudu Srbska, vedená jeho předsedkyní Vesnou Ilić-Prelić. Ačkoliv Srbsko není členským státem Evropské unie, i jeho ústavní soud musí ve své činnosti zohlednit existenci systému evropského práva, a zkušenosti Ústavního soudu České republiky jsou tak pro srbskou stranu více než cenné. Společné odborné jednání obou soudů proto mělo téma: „Role ústavních soudů v rámci systému evropského práva“. Ústavní soud Srbska byl – jakožto nezávislý orgán státu pověřený ochranou ústavnosti a zákonnosti – konstituován Ústavou Socialistické republiky Srbsko dne 9. dubna 1963. Ústavou z roku 1990 byl

ústavní soud definován jako samostatný a nezávislý orgán, který působí v rámci systému dělby moci, a byl pověřen ochranou ústavnosti a zákonnosti. Podle ústavy z roku 2006 je Ústavní soud Srbska „samostatný a nezávislý orgán státu, který zajišťuje ochranu ústavnosti a zákonnosti, ochranu menšin, jakož i ochranu lidských práv a svobod“. Při odborném jednání v Brně to byli především soudci českého Ústavního soudu, kteří se s hosty podělili o zkušenosti získané při rozhodovací činnosti ve věcech s evropským přesahem. Srbsko se nyní nachází ve fázi sbližování svého právního řádu s právem evropským, což vystavuje tamní ústavní soudnictví řadě nových otázek. České zkušenosti by proto mohly být pro srbskou delegaci cenné. Následně se soudci Ústavního soudu České republiky seznámili s procesními postupy, které využívají jejich srbští kolegové při zvládání nápadu více než 11 000 věcí ročně (oproti cca 4 000 věcí podaných ročně Ústavnímu soudu České republiky).

Druhé odborné jednání, které se uskutečnilo v Brně, nebylo ve formátu bilaterálního, ale trilaterálního jednání. Ve dnech 24. až 26. října 2016 tak zasedly ke společnému odbornému jednání ústavní soudy České republiky, Lotyšska a Belgie. Jednou z neaktuálnějších otázek, kterými se v současnosti zabývají evropské ústavní soudy, je jejich vztah k Soudnímu dvoru Evropské unie. I proto se tři ústavní soudy soustředily na otázku, za jakých okolností evropské ústavní soudy mohou (anebo by měly) pokládat Soudnímu dvoru Evropské unie tzv. předběžnou otázku. Belgický Ústavní soud je mezi členskými státy Evropské unie suverénně nejaktivnějším soudem a položil Soudnímu dvoru již dvacet šest předběžných otázek. Lotyšský soud – podobně jako ten český – zatím předběžnou otázku nepoložil, byť z jiných důvodů. Společné jednání neslo název „Předběžná otázka k Soudnímu dvoru EU v doktríně a praxi ústavních soudů“ a soustředilo se na prejudiciální řízení, které má sloužit k ochraně efektivit, přednosti a jednoty unijního práva. Ochrana ústavnosti ale současně ukládá ústavním soudům, aby zásahy do vnitrostátního práva spojené s plněním závazků státu vyplývajících z jejich členství v Evropské unii nepřekročily ústavně ukotvený rámec přenosu svrchovaných pravomocí členských států na Evropskou unii. Obě delegace, vedené svými předsedy Jeanem Spreutelsem a Aldisem Laviņšem, se proto s českými kolegy v závěru shodly v tom, že k neutralizaci tohoto konfliktního potenciálu vede využívání prejudiciálního řízení ústavními soudy a respektování národní ústavní autonomie

Soudním dvorem Evropské unie. Účastníci jednání dospěli k závěru, že tato platforma se ukázala být velmi efektivním nástrojem spolupráce, a proto bude vhodné pokračovat v další úzké spolupráci všech tří soudů.

Po návštěvě Brna, kterou uskutečnila v březnu 2015 delegace portugalského Ústavního soudu, proběhla v březnu roku 2016 reciproční návštěva představitelů Ústavního soudu České republiky v Lisabonu. Ačkoliv v Portugalsku existuje ústavní soudnictví moderního typu až od roku 1983, různé podoby konkrétní kontroly ústavnosti se zde v omezené podobě realizovaly již od roku 1913 a po odborném setkání v Brně, jehož tématem byl „Přezkum sociálních reforem před Ústavními soudy“, diskutovaly nyní oba ústavní soudy o problematice ústavního přezkumu referend. V této oblasti má Portugalsko mnohem bohatší zkušenosti nežli Česká republika a přezkum referend (včetně podmínek jeho přípustnosti a objektivnosti položené otázky) je častou agendou tamního ústavního soudu. Český Ústavní soud má oproti tomu zkušenost pouze s přezkumem místních a krajských referend, protože ústavní zákon o obecném referendu dosud nebyl přijat (navzdory čl. 2 odst. 2 Ústavy České republiky, který možnost zakotvení některého z institutů přímé demokracie předjímá). Diskuse o roli ústavních soudů v procesu realizace a přezkumu obecného referenda tak byla více teoretická a soustředila se na hledání aspektů, které se v portugalské praxi ukázaly být složité či neefektivní.

Každoročním pravidlem bilaterálních vztahů je potom setkávání se a pracovní diskuse se slovenskými kolegy. V pravidelném taktu se oba soudy střídají v roli hostitele dvoustranných ústavněprávních jednání, jichž se účastní všichni členové ústavních soudů, což je v Evropě nevídaná intenzita spolupráce. Český i slovenský Ústavní soud svým pravidelným setkáváním navázaly na tradici federálního Ústavního soudu ČSFR, který se navzdory krátké době svého působení stal v zemích bývalého Československa průkopníkem moderního ústavního soudnictví. Stálým tématem těchto bilaterálních jednání je rozbor aktuální rozhodovací praxe obou institucí a jinak tomu nebylo ani v uplynulém roce, kdy se pracovní jednání uskutečnilo v Košicích. Hostitelé představili své nálezy o vzniku a kompetencích „Súdnej rady“ (nález sp. zn. PL. ÚS 2/2012), o ústavních aspektech povinného členství ve Slovenské myslivecké komoře (nález sp. zn. PL. ÚS 19/2014) anebo nález o zmrazení soudcovských

platů (nález sp. zn. PL. ÚS 27/2015). Česká strana oproti tomu informovala například o svém nálezu týkajícím se výše výživného pro rodiče s nadstandardními příjmy (sp. zn. IV. ÚS 650/15) nebo o nálezu o zpětném vymáhání regulačních poplatků (sp. zn. I. ÚS 3599/15).

Představitelé Ústavního soudu České republiky se však v roce 2016 setkávali se zástupci jiných zahraničních ústavních soudů i mimo rámec bilaterálních vztahů. Pavel Rychetský a Jaroslav Fenyk proto v lednu 2016 přijali místopředsedu egyptského Ústavního soudu Adela Sherifa, kterého na přijetí doprovázel velvyslanec Egyptské republiky Abderahman Salaheldin. Cílem krátkého setkání bylo přiblížit základní vzorce, které by měl ústavní soud plnit v tranzitním období při budování demokratického právního státu. V podobném duchu se neslo též květnové přijetí místopředsedy indonéského Ústavního soudu Anwara Usmana a tamní soudkyně Marie Farida Indrati, které doprovázel velvyslanec Indonéské republiky Aulia Aman Rachman.

Funkcionáři a soudci Ústavního soudu rovněž přijali pozvání na řadu zahraničních akcí, při nichž přednesli odborné příspěvky nebo se aktivně účastnili diskuse.

Předseda Ústavního soudu vystoupil s příspěvkem ve slovinském Bledu, kde proběhla v červnu 2016 mezinárodní konference k 25. výročí Ústavního soudu Slovenské republiky. Jejím tématem bylo posilování právního státu a Pavel Rychetský zde přednesl příspěvek o roli Ústavního soudu při posilování právního státu v České republice. Osobně se také setkal s prezidentem Slovenské republiky Borutem Pahorem.

Na sklonku září přijal předseda Ústavního soudu pozvání předsedkyně Ústavního soudu Slovenské republiky Ivetty Macejkové a zúčastnil se mezinárodní konference s názvem V. ústavní dny, kterou společně uspořádal Ústavní soud Slovenské republiky a Právnická fakulta UPJŠ v Košicích. Na této konferenci vystoupil také generální sekretář Ústavního soudu České republiky Ivo Pospíšil s příspěvkem „Obnova řízení po rozsudcích ESLP v České republice: i po dekádě praxe více otázek než odpovědí“. Na mezinárodní konferenci navázala významná pocta, kterou Pavlu Rychetskému prokázala Univerzita Pavla

Jozefa Šafárika v Košicích. Ta mu udělila čestný titul doctor honoris causa v oboru právo jakožto významné a vynikající osobnosti, která se zasloužila o rozvoj demokracie a humanity. Slavnostního zasedání vědecké rady univerzity se také zúčastnila předsedkyně Ústavního soudu Slovenské republiky Ivetta Macejková, emeritní prezidenti Slovenské republiky Rudolf Schuster a Ivan Gašparovič, velvyslanec Slovenské republiky v Praze Peter Weiss, soudcovský sbor Ústavního soudu Slovenské republiky a řada dalších osobností vědeckého, akademického a veřejného života na Slovensku.

Místopředseda Ústavního soudu Jaroslav Fenyk odcestoval spolu s generálním sekretářem do Washingtonu, kde se konala mezinárodní justiční konference organizovaná Furthovou rodinnou nadací. Jejím motivem bylo téma soudní moci a právního státu, přičemž jednotlivé panely se zaměřovaly na otázky nezávislosti soudnictví, jeho správy, odůvodňování soudních rozhodnutí a etiky soudního rozhodování. Oba představitelé Ústavního soudu vystoupili v diskusi s krátkými příspěvky k tématům soudní samosprávy jako modelu řízení justice, financování justice a rozsahu odůvodňování soudního rozhodování.

Jaroslav Fenyk rovněž zastupoval Ústavní soud na summitu soudců celého světa, který se konal ve Vatikánu v červnu 2016. Summit, který se uskutečnil pod záštitou a za přítomnosti papeže Františka, se soustředil na otázky boje proti pašování lidí a organizovanému zločinu.

Ústavní soud republiky Arménie pořádá každoročně mezinárodní konferenci, kam jsou zváni představitelé evropských ústavních soudů, Benátské komise a vědecké autority. V roce 2016 se konal třináctý ročník a český Ústavní soud zde zastupoval jeho předseda Pavel Rychetský. Konference byla orientována dvěma směry. Tím prvním byla otázka a zkoumání institutu „Rule of Law checklist“, tedy ústavního monitoringu realizovaného dle metodologie Benátské komise. Druhá část konference se soustředila na překonávání mezer v právu, především formou interpretace ústavními soudy. Předseda Ústavního soudu se rovněž formálně setkal s prezidentem Arménské republiky Serzhem Sargsjanem a zúčastnil se založení nadace „International Public Analytical Center for Constitutional Culture“ v Jerevanu.

Ve spolupráci s Benátskou komisí Rady Evropy uspořádal lotyšský Ústavní soud v květnu mezinárodní konferenci, jíž chtěl současně připomenout dvacáté výročí své existence. Tématem konference byla otázka justičního aktivismu, přičemž formát konference byl rozdělen na dvě části. Ve čtvrtek proběhly tři bloky v tradičním konferenčním formátu, v pátek potom kulatý stůl s moderovanou diskusí. Za český Ústavní soud zde vystoupil jeho soudce Jan Filip.

V květnu 2016 se také měla uskutečnit konference k 30. výročí Ústavního tribunálu ve Varšavě, avšak v důsledku zásahu polského Parlamentu do rozpočtu soudu musela být konference odvolána. Její organizace se následně ujalo město Gdaňsk, a to v říjnu 2016. Předseda Ústavního soudu České republiky, který přijal pozvání k účasti jako výraz své podpory nezávislosti ústavního soudnictví, se ve svém projevu soustředil na otázku aktuálních nebezpečí, která se objevují ve vztahu k hodnotám demokratického právního státu. Vyjádřil znepokojení nad ohrožením nezávislosti Ústavního tribunálu v Polsku a vyjádřil jeho předsedovi i soudcům plnou podporu. Tak ostatně učinili všichni hosté, přičemž předseda Benátské komise Gianni Buquicchio seznámil více než dvě stovky přítomných s aktuálním stanoviskem Benátské komise, které se silně vymezuje vůči praxi Polské republiky v jejím vztahu k zajišťování nezávislosti soudní moci.

S Benátskou komisí ostatně Ústavní soud České republiky udržuje pravidelné styky, protože jeho soudkyně Kateřina Šimáčková se z titulu náhradní členky Benátské komise účastnila v roce 2016 pravidelných zasedání tohoto orgánu v Benátkách, kde se projednávají zásadní otázky ústavnosti a nakládání se společným ústavním dědictvím členských států Rady Evropy. Analytička Ústavního soudu se v červnu 2016 zúčastnila jednání odborného orgánu Benátské komise (Joint Council on Constitutional Justice), v jehož rámci se pravidelně každý rok setkávají zástupci (liaison officers) ústavních soudů, resp. soudů s odpovídající pravomocí členských států Benátské komise. Tato jednání představují efektivní platformu pro udržení a prohloubení spolupráce při řešení komplikovaných ústavněprávních otázek, což je následně analytickým oddělením Ústavního soudu České republiky hojně využíváno při zpracovávání komparativních analýz či rešerší.

V listopadu 2016 proběhlo u Soudního dvora Evropské unie tzv. „Fórum soudců“, což je setkání představitelů justice členských států se soudci Soudního dvora. Diskuse byla vedena jednak o tématu řízení o předběžné otázce se zaměřením na procesní aspekty tzv. zrychlených řízení, ale také o otázce migrace a přistěhovalectví ve světle aktuální judikatury Soudního dvora. Za Ústavní soud se účastnily místopředsdkyně Mílada Tomková a soudkyně Kateřina Šimáčková. Místopředsdkyně soudu se také na sklonku listopadu zúčastnila konference pořádané Slovenskou akademií věd v Bratislavě na téma „Analýza vývojových trendů v systému sociálního zabezpečení“.

Soudci a odborní pracovníci Ústavního soudu se dále aktivně účastnili přednášek, seminářů a kolokvií pořádaných různými evropskými organizacemi, a to například v Budvě, Bruselu, Neapoli, Budapešti, Skopje, Berlíně, Trnavě, Barceloně, Trentu nebo v Bukurešti.

Vztahy s jinými ústavními orgány a další aktivity

Je nepsaným pravidlem, že si Ústavní soud udržuje ve vztahu k jiným ústavním orgánům České republiky jistou míru rezervovanosti a zdrženlivosti, protože je podle Ústavy České republiky oprávněn zrušit rozhodnutí jakéhokoliv orgánu veřejné moci v České republice, pokud shledá, že je toto rozhodnutí v rozporu s ústavním pořádkem. Jelikož existuje možnost, že ostatní orgány veřejné moci v budoucnu mohou vystupovat před Ústavním soudem jako účastníci řízení, není v zájmu zachování absolutní nezávislosti Ústavního soudu vhodné, aby Ústavní soud a jeho soudci udržovali blízké pracovní či neformální vazby s jinými státními orgány a jejich představiteli. V reálném světě však není udržitelná myšlenka, aby se vrcholný orgán soudní moci zcela izoloval od vnějšího světa a komunikoval s ostatními složkami veřejné moci jen prostřednictvím soudního řízení. Ústavní soud si je proto vědom svého postavení v rámci systému ústavních orgánů České republiky a udržuje s těmito orgány pouze základní formální a společenské vztahy. Je nutno poznamenat, že tyto vztahy nejsou nijak intenzivní a počítají se v řádu jednotek ročně.

Jedinou oficiální pracovní návštěvou, která se v roce 2016 uskutečnila v sídle Ústavního soudu, byla únorová návštěva předsedy a členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Jedním z klíčových bodů jednání se soudci Ústavního soudu byla diskuse o teoretických a ústavně-právních aspektech tzv. klouzavého mandátu. Velký prostor byl věnován také otázce soudcovské samosprávy, přičemž obě strany se shodly na vhodnosti vzniku Nejvyšší rady soudnictví jako garanta vyšší efektivity a nezávislosti justice.

Předseda Ústavního soudu také pravidelně přijímá velvyslance cizích států, kteří jsou akreditováni v České republice. Výjimkou nebyl ani rok 2016, v němž přijal velvyslance Spojených států amerických Andrewa Schapira, velvyslance Rakouské republiky Alexandra Grubmayra, velvyslance Slovenské republiky Petera Weisse nebo velvyslance Francouzské republiky Charlese Malinase.

Předseda Ústavního soudu se v dubnu osobně setkal s jednou z legend československého zahraničního odboje, brigádním generálem Emilem Bočkem. Generál Boček opustil již jako sedmnáctiletý okupované Československo a v září 1940 byl přijat do řad RAF (Royal Air Force). Zde se stal jedním z jejích nejmladších pilotů a až do konce druhé světové války létal v 310. čs. stíhací peruti. Pavel Rychetský jej přijal se slovy uznání a vděčnosti za jeho službu a věrnost naší zemi.

V červenci 2016 měl Ústavní soud jedinečnou příležitost přivítat dva bývalé prezidenty Slovenské republiky. Rudolf Schuster (prezidentem v letech 1999–2004) a Ivan Gašparovič (prezidentem v letech 2004–2014) navštívili sídlo Ústavního soudu na pozvání jeho předsedy a kromě představení aktuální činnosti Ústavního soudu České republiky a jeho postavení v systému ochrany ústavnosti byly diskutovány též současné vztahy České a Slovenské republiky, které zůstávají v Evropě unikátním příkladem přátelství a spolupráce.

Do rámce vztahů s jinými orgány státu náleží také komunikace Ústavního soudu s vládním zmocněncem pro zastupování před Evropským soudem pro lidská práva Vítem Schormem podle zákona č. 186/2011 Sb., o poskytování součinnosti pro účely řízení před některými mezinárodními soudy a jinými mezinárodními kontrolními orgány a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád,

ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o výměnu informací, která se týká stížností podaných na Českou republiku tomuto mezinárodnímu lidskoprávnímu soudu. Za tuto agendu je organizačně odpovědný generální sekretář, přípravy stanovisek a vyjádření Ústavního soudu je pověřen analytický odbor, který je v současnosti personálně obsazen i bývalými zaměstnanci a stážisty Evropského soudu pro lidská práva.

Ústavní soud se rovněž sporadicky vyjadřuje k návrhům právních předpisů, neboť podle legislativních pravidel vlády je tzv. připomínkovým místem, pokud jde o návrhy, které se týkají Ústavního soudu jako organizační složky státu, jeho působnosti nebo procesních pravidel, jimiž se řídí.

Ústavní soud si uvědomuje, jak důležitá je informovanost a orientace mladých lidí v otázkách lidských práv, ústavnosti a právního řádu. V rámci své omezené kapacity se proto snaží pořádat alespoň nepravidelné neformální přednášky a exkurze pro vysokoškolské a středoškolské studenty, na nichž soudci a odborní pracovníci Ústavního soudu studenty seznamují se základy právní úpravy ústavního soudnictví v naší zemi a s aktuálními otázkami, které musí soudci v rámci své rozhodovací činnosti řešit. V loňském roce tak navštívily Ústavní soud skupiny studentů ze všech právnických fakult v České republice, Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, ale také skupiny studentů z CEVRO institutu, Egyptské univerzity v Káhiře, John Marshall Law School z Chicaga, Vídeňské univerzity, Hartwick University nebo studenti právnických fakult z celé Evropy v rámci výměnných programů organizací jako je ELSA (Evropská asociace studentů práv) anebo Common Law Society. Alespoň rámcovou přednášku o smyslu, historii a funkcích ústavního soudnictví vyslechlo v budově Ústavního soudu několik stovek studentů z různých středních (a také z několika základních) škol.

V roce 2016 také proběhly v sídle Ústavního soudu simulované soudní procesy, tzv. mootcourty. Jednalo se o utkání týmů různých právnických fakult, které bojovaly o celkový primát v soutěži s tematikou lidských práv. Studenti práva si tak díky Ústavnímu soudu vyzkoušeli právo v praxi, když stáli jako strany sporu před fiktivním soudem a obhajovali své názory právními argumenty a procesně správným postupem.

Konference a semináře pořádané v Brně

V roce 2015 byla podepsána dohoda o spolupráci mezi Ústavním soudem a Ústavem státu a práva Akademie věd České republiky. Cílem této dohody je prohlubovat úroveň právní vědy, a to nejen v prostředí ryzí právní teorie, ale i v oblasti její aplikace na ústavněprávní úrovni. Praktickým výstupem této spolupráce jsou semináře, které obě instituce pořádají v Brně na aktuální ústavněprávní témata.

V uplynulém roce byl v rámci této spolupráce uspořádán seminář s názvem „Omezování lidských práv v důsledku boje proti terorismu“, který se uskutečnil na konci listopadu. V uplynulých letech se totiž jasně ukázalo, že nebezpečí hrozby terorismu není abstraktním tématem, ale – bohužel – reálnou situací. Jak by ovšem na terorismus mělo reagovat právo? To bylo otázkou, na niž se seminář snažil najít odpověď. Zaplněnou sněmovnou Ústavního soudu nejprve zaznělo krátké úvodní slovo předsedy Ústavního soudu, který představil i oba řečníky – uznávaného izraelského profesora a bývalého děkana Právnické fakulty Univerzity v Haifě Eli Salzbergera a profesora politiky na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně Miroslava Mareše.

Profesor Salzberger se ve své přednášce zabýval teorií právního státu za extrémních okolností a v době teroru a podrobně představil nejen ústavní a zákonný rámec této problematiky v Izraeli, ale také klíčovou judikaturu izraelského Nejvyššího soudu. Miroslav Mareš, který se ve své odborné činnosti zaměřuje na výzkum extremismu, terorismu a bezpečnostní politiky ve střední Evropě, ve svém příspěvku popsal hlavní problémy, kterým může Česká republika a její aktuální právní řád čelit v souvislosti s krizovými situacemi vyvolanými teroristickými aktivitami, a na konkrétních příkladech demonstroval kontroverzní aspekty aplikace českého protiteroristického práva v takových situacích.

Zestručněnou verzi obou vystoupení přinášíme v příloze č. 1 této ročenky.

7. POSKYTOVÁNÍ INFORMACÍ A VZTAH K MÉDIÍM

2016

Ústavní soud poskytoval v roce 2016 údaje o své činnosti v rozsahu, který ukládá orgánům veřejné moci zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů. Základní informace ve smyslu zákona č. 106/1999 Sb. zpřístupňuje Ústavní soud několika způsoby: na svých internetových stránkách na adrese www.usoud.cz, na úřední desce ve foyer svého sídla na adrese Brno, Joštova 8, jakož i přímo prostřednictvím svých zaměstnanců. Jistě nelze v rámci výčtu informačních zdrojů pominout internetovou databázi NALUS, která obsahuje všechna rozhodnutí Ústavního soudu a kterou Ústavní soud zprovoznil již v roce 2007. Databáze přináší odborné veřejnosti, médiím a zájemcům další podrobné informace o rozhodovací činnosti Ústavního soudu a její používání je stále častější.

Převážná část údajů o činnosti soudu byla v roce 2016, stejně jako v předchozích letech, poskytnuta žadatelům ústně, a to telefonicky či osobně. Ve správním rejstříku (Spr. ÚS), v němž jsou registrována podání kromě návrhů na zahájení řízení, eviduje Ústavní soud za rok 2016 celkem 119 žádostí podaných podle zákona č. 106/1999 Sb. Tento počet ovšem přímo nekoresponduje s počtem informací skutečně poskytnutých, neboť část podaných žádostí bývá obvykle členěna na několik dílčích částí. Je tak běžné, že v jedné žádosti je požadováno poskytnutí velkého množství různorodých informací, vzájemně nesouvisejících.

Naprostou většinu požadovaných informací poskytl Ústavní soud v roce 2016 bezplatně. Disponuje však sazebníkem úhrad za poskytování informací, jež svým rozhodnutím č. Org. 34/11 ze dne 15. července 2011, respektujícím možnosti poskytované zákonem, vydal předseda Ústavního soudu. Výše úhrad předepsaných dle sazebníku se v roce 2016, stejně jako tomu bylo dříve, pohybovala obvykle v řádech desítek, výjimečně stovek korun, pouze ve dvou případech byla za mimořádně rozsáhlé vyhledání informací vyměřena úhrada převyšující tisíc korun. V jednom případě došlo k zaplacení úhrady a požadované informace byly následně poskytnuty, ve druhém případě využil žadatel svého práva a podal proti zvolenému postupu stížnost, o které do konce roku 2016 nebylo rozhodnuto.

Není-li možné, aby Ústavní soud žádosti o informace vyhověl, a nejedná-li se současně o situaci, kdy ji pouze odloží, neboť se nevztahuje k jeho působnosti,

je Ústavní soud povinen reagovat vydáním správního rozhodnutí o odmítnutí žádosti, případně její části. Podle organizačního řádu Ústavního soudu takové rozhodnutí v prvním stupni vydává generální sekretář Ústavního soudu. Protože Ústavní soud pochopitelně žádný nadřízený orgán nemá, rozhoduje o odvolání proti prvostupňovému rozhodnutí generálního sekretáře přímo předseda Ústavního soudu a toto rozhodnutí je, alespoň co do správního řízení, konečné.

V roce 2016 vydal generální sekretář v souvislosti s naplňováním povinností dle zákona č. 106/1999 Sb. celkem 20 rozhodnutí o odmítnutí žádosti o informace. Převažujícím důvodem, pro který byly žádosti zcela či alespoň částečně odmítány, byla zákonná výlučka dle § 11 odst. 4 písm. b) zákona č. 106/1999 Sb., tedy že se žadatelé domáhali informací o rozhodovací činnosti soudu. Stalo se tak celkem v devíti případech. Osmkrát musela být žádost odmítnuta s ohledem na § 8a zákona č. 106/1999 Sb. z důvodu ochrany soukromí a osobních údajů dotčených osob. Ovšem většinou těchto rozhodnutí došlo pouze k minimálnímu zásahu do práva na informace, jelikož omezení spočívalo v pouhé anonymizaci osobních údajů v poskytovaných dokumentech. Konečně čtyřikrát byla důvodem odmítnutí žádosti výlučka dle § 2 odst. 4 zákona č. 106/1999 Sb., kdy byla požadována informace neexistující či se jednalo o dotaz na názor, stanovisko či komentář. Pouze v jednom případě bylo odmítnuto poskytnutí informací, které se vztahovaly výlučně k vnitřním pokynům a personálním předpisům Ústavního soudu, tedy v souladu s § 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 106/1999 Sb.

Generální sekretář však ani v případech, kdy požadované informace spadaly do zákonné výlučky z práva na informace, nepostupoval zcela mechanicky a žádosti z těchto důvodů bez dalšího neodmítal. Naopak vždy vážil, zda ústavně garantované právo veřejnosti na přístup k informacím nepřeváží nad právy chráněnými přímo zákonnou úpravou. Stalo se tak například běžnou praxí poskytovat žadatelům návrhy na zahájení řízení o kontrole ústavnosti zákonů nebo jejich jednotlivých částí, a to dokonce již v průběhu rozhodovací činnosti Ústavního soudu. Povinný subjekt totiž naznal, že právo veřejnosti na informace týkající se celospolečenské otázky, kterou řízení o kontrole norem zcela jistě představuje, a případná pozitiva s tím spojené veřejné diskuse

převáží nad veřejným zájmem na nezávislosti a nestrannosti soudní moci, ačkoliv je toto chráněno přímo zákonem o svobodném přístupu k informacím v ustanovení § 11 odst. 4 písm. b). Ústavní soud se v této souvislosti řídí rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva ve věci Társaság a Szabadságjogokért proti Maďarsku ze dne 14. 4. 2009, č. stížnosti 37374/05.

Proti rozhodnutí o odmítnutí žádosti podali v roce 2016 žadatelé celkem 8 odvolání, a to včetně jednoho odvolání proti rozhodnutí předsedy soudu o odvolání, které bylo zamítnuto pro nepřípustnost dle § 92 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. Předseda Ústavního soudu jako nadřízený orgán odvolání zamítl celkem v pěti případech. Ve dvou případech odvolání alespoň částečně vyhověl, rozhodnutí generálního sekretáře zrušil a požadované informace byly poskytnuty. V jednom případě sám generální sekretář rozhodl autoremedurou, tedy své původní rozhodnutí o odmítnutí žádosti částečně zrušil a informace poskytl.

Stížností na postup při vyřizování žádosti o informace bylo v roce 2016 podáno celkem 10 a převážně se týkaly způsobu vyřízení žádostí povinným subjektem. Zejména šlo o nespokojenost s obsahem poskytnutých informací, s vyřízením žádosti poskytnutím odkazů na zveřejněnou informaci, v některých případech se stěžovatelé domnívali, že by měla být informace poskytnuta formou rozhodnutí, anebo její poskytnutí zcela popírali. V osmi případech předseda soudu předchozí postup povinného subjektu potvrdil, v jednom případě bylo vydáno rozhodnutí o odmítnutí žádosti, v jednom případě generální sekretář požadovanou informaci poskytl.

Je třeba poznamenat, že agenda poskytování informací podle zákona č. 106/1999 Sb. přivádí Ústavní soud také jako žalovaný subjekt při výkonu veřejné moci před obecné soudy. Ústavní soud je jedinou ústavní institucí, jež nedisponuje právně a formálně organizačně oddělenou kanceláří (jako je např. Kancelář prezidenta republiky, Úřad vlády, Kancelář Senátu, Kancelář Poslanecké sněmovny či Kancelář veřejného ochránce práv), formálně vzato tedy neexistuje rozdíl mezi Ústavním soudem jako subjektem vykonávajícím soudní ochranu ústavnosti a Ústavním soudem jako správním úřadem při poskytování informací o jeho činnosti. Proti rozhodnutí předsedy Ústavního soudu o odvolání a v některých případech i proti

jeho rozhodnutí o stížnosti podle zákona č. 106/1999 Sb. lze tedy podat správní žalobu, přičemž místně příslušným soudem Ústavního soudu je Krajský soud v Brně.

V roce 2014 a 2015 bylo podáno po jedné žalobě proti rozhodnutí předsedy soudu o odvolání v řízení o poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb., obě již byly rozsudkem Krajského soudu v Brně zamítnuty. V roce 2016 byly podány dvě žaloby, obě podal tentýž žadatel. V jednom případě napadl rozhodnutí předsedy soudu o odvolání, ve druhém rozhodnutí předsedy soudu o stížnosti. Ani o jedné z žalob krajský soud do konce roku 2016 nerozhodl. Měly-li by být vyčísleny náklady, které byly vynaloženy v souvislosti se soudními řízeními o právech a povinnostech podle zákona č. 106/1999 Sb., pak v případě Ústavního soudu připadají do úvahy pouze náklady na vlastní zaměstnance, které činily celkem 3 017 Kč. Jiné náklady, jako například na právní zastoupení nebo náklady na náhradu nákladů řízení žalobcům, Ústavnímu soudu nevznikly.

V souvislosti s novelizací § 59 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, která nabyla účinnosti dne 1. ledna 2013, přikročil Ústavní soud ke změně přístupu v anonymizaci svých rozhodnutí. Zatímco předchozí právní úprava byla založena na přísném utajení jmen všech účastníků, vedlejších účastníků, svědků a dalších osob zúčastněných na řízení, nová právní úprava tento striktní přístup změnila a v souladu s čl. 17 Listiny základních práv a svobod je založena na východisku, že všechny údaje obsažené v soudním rozhodnutí jsou veřejné, ledaže zákon stanoví zvláštní výhradu, a to z důvodů vymezených v čl. 17 odst. 4 Listiny.

Ve veřejné databázi NALUS proto Ústavní soud provádí při zveřejňování rozhodnutí anonymizaci pouze tehdy, vyžaduje-li ochranu osobních údajů zvláštní zákon, v ostatních případech toliko dle kritérií stanovených v § 59 odst. 3 zákona o Ústavním soudu. V těchto případech rozhoduje o anonymizaci zveřejňovaného rozhodnutí předseda Ústavního soudu, přičemž v rozhodnutí zvažuje vztah přiměřenosti mezi právem veřejnosti na informace a dalšími zákonem chráněnými právy osob (ochrana důstojnosti, osobní cti a dobré pověsti, ochrana práva na soukromí) a veřejnými zájmy (ochrana státu, mravnosti).

Právní úprava přitom vychází z toho, že toto vážení činí předseda Ústavního soudu ex officio nebo na základě návrhu podaného kdykoliv za řízení nebo i po něm osobou, která se nezveřejnění údajů domáhá. Podrobnosti těchto procesních postupů Ústavního soudu upravuje § 66 kancelářského a spisového řádu.

Ústavní soud a jeho rozhodovací činnost se často ocitají v hledáčku médií, což lze vnímat pozitivně, protože publicita ve sdělovacích prostředcích pomáhá šířit povědomí o soudu a především jeho rozhodnutích mezi širší veřejností. Komunikace se sdělovacími prostředky obvykle probíhá prostřednictvím tiskové mluvčí soudu, která mimo jiné pravidelně s týdenním předstihem připravuje a zveřejňuje tzv. avíza, tedy anotaci jednotlivých veřejných vyhlášení, a identifikuje potenciálně zajímavé nálezy.

Systematickou pozornost věnují Ústavnímu soudu zejména veřejnoprávní média, tedy Česká tisková kancelář (dále jen „ČTK“), Česká televize (dále jen „ČT“) a Český rozhlas (dále jen „ČRo“), nicméně některá rozhodnutí nacházejí publicitu i v ostatních médiích. Mediálně zajímavá či jinak významná rozhodnutí soud doprovází tiskovými zprávami, aby zajistil jejich co nejpřesnější reprodukci ve sdělovacích prostředcích, protože samotné nálezy by pro novináře bez právního vzdělání nemusely být vždy dostatečně srozumitelné. Tiskové zprávy zveřejňované na webu soudu v rubrice Aktuálně (dostupné z <http://www.usoud.cz/aktualne/>) ale mají význam i pro odbornou a laickou veřejnost, pro kterou představují snadný způsob, jak se rychle a operativně seznámit s hlavními obrysy vyhlášených nálezů. Kromě vlastní rozhodovací činnosti soud informuje média i veřejnost také o dalších zajímavých aspektech své činnosti (např. o zprovoznění nového webu Ústavního soudu či rekonstrukci foyer), o jmenování nových soudců i o návštěvách významných osobností. V roce 2016 bylo publikováno celkem 130 tiskových zpráv a 250 avíz.

V této souvislosti jistě stojí za zmínku, že v září 2015 byly spuštěny nové webové stránky Ústavního soudu, které si uživatelé, soudě dle statistiky návštěvnosti, rychle oblíbili. V roce 2016 bylo zaznamenáno 887 221 zobrazení stránek od 322 977 osob. Největší zájem směřoval na rubriky Aktuálně, Program jednání a Rozhodovací činnost soudu.

Pro brněnskou redakci ČTK představuje zpravodajství z Ústavního soudu jeden z jejích hlavních úkolů. V roce 2016 se věnovala v samostatných zprávách více než třem stovkám témat přímo spjatých s činností Ústavního soudu, což znamená v průměru více než jeden text na každý pracovní den. V dalších stovkách zpráv je Ústavní soud zmiňován v širším kontextu, případně v nich hovoří či jinak figurují představitelé soudu. Jde zejména o politické a ekonomické zpravodajství, které se vztahuje k minulým, aktuálním či očekávaným budoucím rozhodnutím soudu. Představitelé ČTK se účastní mnoha desítek veřejných vyhlášení nálezů Ústavního soudu, aktivně navštěvují webové stránky Ústavního soudu i databázi NALUS.

Také ČT se ve svém zpravodajství často zaměřuje na oblast soudnictví a soustavně sleduje judikaturu i dění na Ústavním soudě. Zájem ČT o oblast soudnictví se odráží i v pořadu s názvem Týden v justici, který se každou neděli na kanálu ČT 24 pokouší mapovat aktuální právní otázky a problémy, zvyšovat právní povědomí a představit práci jednotlivých institucí. Formát půlhodinového magazínu poskytuje mnohem širší prostor pro tuto tematiku než několikaminutové reportáže vysílané v rámci běžného denního zpravodajství. Hosty pořadu často bývají renomovaní právní experti zejména z akademické obce, a pokud má dané téma ústavněprávní rovinu, tak pozvání do pořadu pravidelně směřuje i na Ústavní soud. Brněnská redakce ČT v roce 2016 pro zpravodajský blok na kanálu ČT 24 také připravila celkem 19 půlhodinových živě vysílaných speciálů, jejichž tématem byla významná rozhodnutí Ústavního soudu, a hosty živých přenosů byli i soudci zpravodajové jednotlivých nálezů.

Ve vysílání zpravodajství ČRo byla v roce 2016 problematika ústavního soudnictví zmíněna v 1 102 příspěvcích a některý ze soudců Ústavního soudu pak přímo vystoupil ve 124 příspěvcích. Předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský byl pravidelně v pondělí hostem pořadu „Co vy na to?“ na vlnách ČRo Brno, ve kterém přibližoval svůj pohled na aktuální dění nebo na historické události.

Deník Právo a zpravodajský portál Novinky.cz také na rozhodovací činnost Ústavního soudu soustředí svoji pozornost. V tištěném vydání a na internetu byly soudním rozhodnutím věnovány téměř dvě stovky zpráv, odkaz na Ústavní soud či ústavní stížnost se pak nachází v dalších několika stovkách odkazů.

Zagendy v roce 2016 média hojně informovala o nález, podle kterého má mobilní operátor při předčasném ukončení účastnické smlouvy nárok pouze na 20 % z částky zbývajících měsíčních paušálů, či usnesení, kterým byla odmítnuta ústavní stížnost jedné z úvěrových společností a byl potvrzen právní názor obecných soudů, že exekuce zahájená na základě neplatné rozhodčí doložky nestaví běh promlčecí lhůty. V médiích delší dobu rezonovaly také nálezy, které se týkaly možnosti souběhu funkce předsedy představenstva a generálního ředitele, nebo naopak nemožnosti zpětného dorovnání platů soudců, snížených v důsledku nižšího koeficientu pro jejich určení. Poprvé po několika letech se na Ústavním soudě konalo veřejné ústní jednání, které muselo být kvůli velkému zájmu přesunuto z jednací síně do Sněmovny. Šlo o řízení ve věci ústavní stížnosti směřující proti údajně netransparentnímu přidělování přísedících do trestních senátů na Krajském soudu v Brně. Podobně široké auditorium bylo přítomno při vyhlášení nálezu ohledně možnosti osvojení dítěte registrovaným partnerem. Mediální zájem si získal nálezy, podle kterého zdravotnické zařízení nemůže požadovat poplatek za přítomnost otce či jiné osoby u porodu. Hned zkraje roku pak zaujal odbornou i laickou veřejnost další nálezy Ústavního soudu, týkající se povinného očkování tzv. hexavakcínou. V něm soud poprvé připustil, že rodiče mohou odmítnout nechat naočkovat dítě nejen z náboženských důvodů, ale i kvůli světské výhradě svědomí, aniž by se tím vystavili riziku pokuty.

Ústavní soud v roce 2014 zřídil svůj oficiální profil na sociálních sítích Facebook (dostupný z www.facebook.com/ustavnisoud) a Twitter (dostupný

z https://twitter.com/usoud_official). Za účelem zveřejňování volných pracovních míst se soud připojil též k profesní sociální síti LinkedIn (dostupná z www.linkedin.com). Cílem tohoto v oblasti české justice revolučního počínu je jednoduché a bezprostřední zpřístupnění informací o rozhodovací činnosti Ústavního soudu uživatelům sociálních sítí, jejichž počet stále vzrůstá, a jako jednoznačný benefit je třeba vnímat také bezprostřední zpětnou vazbu od příjemců informací. Převážnou většinu ze zájemců o informace zveřejněné na profilech Ústavního soudu tvoří odborná veřejnost, studenti právnických fakult, gymnázií, advokáti, média, ale i běžní občané, kteří se nechtějí spoléhat pouze na informace zprostředkované masovými sdělovacími prostředky nebo webovými stránkami soudu, které mají z povahy statictější charakter. Výhodou je rovněž rozšíření zveřejněných informací mezi uživateli prostřednictvím sdílení jednotlivých příspěvků či komentářů. Oficiální profily jsou pravidelně aktualizovány a sleduje je velké množství uživatelů.

Ke dni 31. 12. 2016 byl počet uživatelů sledujících dění na Ústavním soudě prostřednictvím sítě Facebook 3 625, z toho 51 % mužů a 49 % žen, převážně ve věkové kategorii 25 až 34 let. Na síti Twitter, která je obecně u nás využívána menším počtem osob, odebíralo ke stejnému okamžiku zprávy 2 018 osob a subjektů z řad fyzických osob, politických uskupení, úřadů či médií. Na tomto profilu Ústavní soud od července 2014 zveřejnil již 472 tzv. tweetů, tedy stručných zpráv.

8. ROZPOČET ÚSTAVNÍHO SOUDU

2016

Ústavní soud je samostatnou rozpočtovou kapitolou státního rozpočtu České republiky vedenou pod číslem 358. Rozpočet Ústavního soudu na rok 2016 byl stanoven zákonem č. 400/2015 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2016.

Ve schváleném rozpočtu nebyl Ústavnímu soudu stanoven závazný ukazatel příjmů, neboť kapitola vykazuje pouze nahodilé příjmy, které nelze z povahy činnosti Ústavního soudu objektivně plánovat. K datu 31. 12. 2016 vykázal Ústavní soud celkové příjmy ve výši 497 831,30 Kč, přičemž příjmy z vlastní činnosti činily 266 390 Kč a nedaňové příjmy 231 441,30 Kč.

Příjmy z vlastní činnosti byly tvořeny zejména příjmy od společnosti E.ON Distribuce, a. s., za zřízení služebnosti (věcného břemene) a za bezesmluvní užívání nemovitého majetku – transformační stanice v budově sídla Ústavního soudu, dále příjmy za poskytnutí informací a příjmy plynoucí z prodeje kolků. Nedaňové příjmy tvořily přeplatky z roku 2015 za vyúčtování nákladů z užívaných bytů, příjmy z úhrad za způsobené škody a uplatněná pokuta (sankce) za porušení smluvně sjednaných povinností při realizaci díla.

Ústavnímu soudu byl pro rok 2016 stanoven závazný ukazatel celkových výdajů spojených s činností Ústavního soudu ve výši 177 947 998 Kč. Konečný rozpočet výdajů Ústavního soudu při zapojení nároků z nespotřebovaných výdajů činil 208 086 405,27 Kč. Prostředky z nároků z nespotřebovaných výdajů byly použity na financování aktivit započatých v předchozím roce, na pokrytí rozpočtově nekrytých provozních výdajů a v souladu s usnesením rozpočtového výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky na financování 5% zvýšení platů zaměstnanců od 1. 11. 2016. Skutečné čerpání výdajů k datu 31. 12. 2016 včetně použití nároků z nespotřebovaných výdajů dosáhlo výše 172 050 755,54 Kč, což představuje čerpání na 96,69% ke schválenému rozpočtu po změnách a ke konečnému rozpočtu čerpání na 82,68%. Nižší čerpání rozpočtu bylo způsobeno nižšími výdaji vynaloženými v rámci aktuálního programu vedeného v Evidenčním dotačním systému a správě majetku ve vlastnictví státu (EDS/SMVS), v němž probíhá mimo jiné financování celkové rekonstrukce fasády a sanace sklepních prostor v budově sídla Ústavního soudu. Tato investiční akce bude dokončena v roce 2017 a fakturace bude probíhat až po řádném ukončení jejich jednotlivých etap.

V běžných výdajích se v roce 2016 promítají zejména výdaje na platy a ostatní platby za provedenou práci a výdaje na povinné sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnavatelem, jejichž konečný rozpočet činil 122 125 585 Kč. Vlastní čerpání včetně zapojení profilujících nároků z nespotřebovaných výdajů činilo 118 720 796 Kč, tj. 98,22% ke schválenému rozpočtu po změnách a 97,21% ke konečnému rozpočtu.

Systemizovaný počet zaměstnanců Ústavního soudu byl stanoven na 127 osob. Průměrný přepočtený stav zaměstnanců za rok 2016 činil 123 zaměstnanců. Důvodem nenaplnění stanoveného limitu počtu zaměstnanců bylo dočasné neobsazení některých pozic k 31. 12. 2016, zkrácené pracovní úvazky a dočasné neobsazení pracovních pozic po dobu výběru a do nástupu nového zaměstnance.

Dalšími položkami, které výrazně ovlivnily rozpočet účelových a ostatních běžných výdajů, byly výdaje na nákup elektrické energie, tepla, vody a pohonných hmot, dále též materiálové výdaje (nákup kancelářského materiálu, spotřebního materiálu IT, drobného hmotného dlouhodobého majetku, knih a časopisů), výdaje za překladatelské služby, udržovací poplatky za podpory užívaných software, výdaje na realizaci běžných oprav a údržbu budov a vozového parku, výdaje na zahraniční a tuzemské služební cesty, pohoštění, náhrady a příspěvky související s výkonem funkce, pojištění majetku Ústavního soudu, převod do fondu kulturních a sociálních potřeb, poplatky a náhrady platu v době nemoci apod.

Konečný rozpočet v ostatních a účelových výdajích činil 68 763 096,70 Kč, čerpání je vykazováno ve výši 39 954 903,05 Kč, což je 58,11% ve vztahu ke konečnému rozpočtu a 94,87% k rozpočtu po změnách, který dosáhl výše 42 114 400 Kč. Nízké čerpání je způsobeno nedokončením plánovaných prací v rámci stavební akce rekonstrukce fasády a sanace sklepních prostor v předpokládaných termínech roku 2016, a to s dopadem do čerpání rozpočtu v objemu více jak 17,6 mil. Kč. Plánované práce nebyly dokončeny především z důvodu jejich zastavení po dobu probíhajícího archeologického průzkumu a nepříznivých klimatických podmínek v závěru roku 2016.

Ústavní soud použil v roce 2016 na reprodukci svého majetku kapitálové výdaje v celkové výši 13 375 056,49 Kč, tj. 77,77% ve vztahu ke konečnému rozpočtu.

Kapitálové výdaje byly rozpočtovány ve výši 17 197 723,57 Kč. Nevyčerpané prostředky budou použity v příštím období zejména na pokračování celkové rekonstrukce a revitalizace památkově chráněné budovy sídla Ústavního soudu a další plánované akce v rámci schváleného programu vedeného v EDS/SMVS; např. na rekonstrukci výměňkové stanice v budově, kterou je nutné realizovat z důvodu změny topného média, nebo na rekonstrukci sociálního zázemí.

Zákonem č. 400/2015 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2016, schválený rozpočet po změnách, resp. konečný rozpočet (po zapojení nároků z nespotřebovaných výdajů) byl ve všech specifických a průřezových ukazatelích státního rozpočtu Ústavním soudem dodržen.

9. PŘEDSTAVUJEME

2016

Konference evropských ústavních soudů

Konference evropských ústavních soudů byla jako nadnárodní a nezávislá instituce založena v roce 1972 v Dubrovniku a sdružuje zástupce 40 evropských ústavních soudů nebo jiných vrcholných soudů provádějících ústavní přezkum.

Konference pořádá v pravidelných intervalech kongresy, čímž podporuje výměnu informací mezi svými členy ohledně otázek, které se týkají metod a postupů ústavního přezkumu, a vytváří tak pro účastníky fórum, na kterém mohou sdílet názory na institucionální, strukturální a praktické problémy v oblastech veřejného práva a ústavních pravomocí. Kromě toho také přijímá opatření na posílení nezávislosti ústavních soudů jako základního prvku záruky a realizace demokratického právního státu a věnuje zvláštní pozornost ochraně lidských práv. Tímto způsobem silně podporuje zlepšení trvalých vztahů mezi evropskými ústavními soudy a podobnými institucemi.

Předseda Konferenci evropských ústavních soudů může pouze soud, který je jejím řádným členem. K obměně dochází v tříletých intervalech. Předsedou Konference (a „Kulatého stolu předsedů“) je předseda toho soudu, který má uspořádat příští kongres; tento soud pak rovněž zajišťuje Sekretariát Konference.

První konference se uskutečnila v roce 1972 v Dubrovniku z iniciativy prezidentů ústavních soudů z Německa, Rakouska, Itálie a bývalé Federální republiky Jugoslávie. Cílem bylo zajistit platformu pro výměnu zkušeností z ústavní praxe a judikatury v obecném a evropském kontextu, a to s ohledem na zásadu soudní nezávislosti.

I když tato setkání neměla žádný formální statut, pokračovala dále pod záštitou „Konference evropských ústavních soudů“, pořádaly ji různé ústavní soudy po svém přistoupení: nejprve v roce 1978 švýcarský Federální soud, poté ústavní soudy ve Španělsku v roce 1981 a v Portugalsku v roce 1984. Na konferenci v Lausanne v roce 1981 byli přizváni jako pozorovatelé Evropský soud pro lidská práva a Soudní dvůr Evropských společenství a následně byla v roce 1996 přizvána také Evropská komise pro demokracii prostřednictvím práva („Benátská komise Rady Evropy“).

Počet členů se zvýšil vstupem francouzské Ústavní rady a tureckého Ústavního soudu (v roce 1987). Nicméně k největšímu rozšíření členské základny došlo v 90. letech, kdy bylo založeno mnoho ústavních soudů ve střední a východní Evropě, a také v důsledku vzrůstajícího zájmu ze strany některých jiných národních soudů z tradičních, dlouhotrvajících demokratických systémů. A tak se postupně stávaly členy Konference ústavní soudy a podobné soudní orgány z Belgie a Polska (1990), Maďarska (1992), Chorvatska, Kypru, Rumunska, Slovinska (1994), Andorry, Ruské federace (1996), České republiky, Litvy, Bulharska, Slovenska, Malty, Lichtenštejnska (1997), Republiky Makedonie (1999), Albánie, Arménie, Ázerbájdžánu, Bosny a Hercegoviny, Gruzie, Lotyšska, Moldavské republiky, Ukrajiny (2000), Lucemburska (2002), Estonska, Irska, Norska (2003), Dánska, Černé Hory, Srbska (2006) a Monaka (2008), takže Konference nyní dosahuje celoevropského rozměru.

Kromě řádných členů zahrnuje Konference také přidružené členy (Bělorusko) a určitý počet pozorovatelů a hostů (soudy z mimoevropských zemí, jako je Izrael, Uzbekistán, Kazachstán, Mongolsko a další).

Vzhledem k mnoha organizačním, ale i technickým otázkám, které bylo třeba řešit v souvislosti s rozsáhlou členskou základnou, bylo více než nezbytné zavést určitý formalizovaný rámec a normativní pravidla pro činnost Konference: v současné době je tak chod Konference založen na statutu (přijátém na jedenácté konferenci ve Varšavě v roce 1999) a nařízení (přijátém v roce 2002 v Bruselu).

Podle statutu Konference může být status řádného člena poskytnut pouze na úrovni evropských ústavních soudů a podobných evropských institucí, které vykonávají ústavní pravomoc, zejména přezkoumání ústavní konformity právních předpisů, a které uskutečňují své soudní činnosti v souladu se zásadou nezávislosti soudní moci, vázány základními principy demokracie a právního státu a povinností dodržovat lidská práva.

Cíle sledované Konferencí evropských ústavních soudů se soustředí na podporu výměny informací o pracovních metodách a ústavní judikatuře členských soudů spolu s výměnou názorů na institucionální, strukturální a provozní otázky, pokud jde o veřejnoprávní a ústavní pravomoc. Kromě toho Konference podniká kroky

k posílení nezávislosti ústavních soudů jako základního prvku při zajišťování a uskutečňování demokracie a právního státu, a to zejména s ohledem na zajištění ochrany lidských práv. Podporuje rovněž snahy o zachování pravidelných kontaktů mezi evropskými ústavními soudy a podobnými institucemi.

Konference má dva základní orgány:

1. „Kulatý stůl předsedů“ jako ústřední rozhodovací orgán složený z předsedů soudů a orgánů s řádným členstvím; a
2. kongres, který se koná jednou za tři roky a účastní se ho řádní členové, ale také přidružení členové a pozorovatelé, jako jsou například nadnárodní evropské soudy, komise a instituce Rady Evropy a Evropské unie zabývající se problematikou ústavní jurisdikce, mimoevropské ústavní soudy a přizvaní hosté.

Ústavní soud České republiky se stal členem Konference evropských ústavních soudů téměř před dvaceti lety ve Varšavě. Měl tedy po dvě dekády možnost čerpat ze zkušeností a idejí svých evropských partnerů a díky tomu obohatit svoji vlastní judikaturu a systém ochrany ústavnosti. Doba však pokročila a nyní je to náš Ústavní soud, který by chtěl svým evropským partnerům oplátit jejich podporu a pomoc.

V listopadu roku 2016 proto byla podána žádost Ústavního soudu České republiky o předsednictví Konference v letech 2017 až 2020 a o pořádání kongresu v roce 2020 v Praze. Ve prospěch naší kandidatury svědčí i jedno významné výročí. V roce 2020, tedy v roce pořádání XVIII. kongresu, uplyne sto let od vzniku prvního specializovaného orgánu ochrany ústavnosti v Evropě, jímž byl Ústavní soud Československé republiky. Kdyby sté výročí evropského ústavního soudnictví mohlo být připomenuto právě na kongresu Konference konaném v Praze, jednalo by se o symbolickou poctu instituci, která je současně pilířem i pojistkou moderního právního státu.

Od července roku 2017, kdy se bude konat XVII. kongres v gruzínském Batumi, by tak mohl Ústavní soud České republiky na tři roky stanout v čele Konference evropských ústavních soudů.

Historie předsednictví Konference evropských ústavních soudů

Kongres	Datum	Země
I	1972	Ústavní soud Jugoslávie
II	1972–1974	Ústavní soud Spolkové republiky Německo
III	1974–1976	Ústavní soud Itálie
IV	1976–1978	Ústavní soudní dvůr Rakouska
V	1978–1981	Nejvyšší soud Švýcarska
VI	1981–1984	Španělský Ústavní tribunál
VII	1984–1987	Portugalský Ústavní soud
VIII	1987–1990	Ústavní soud Turecka
IX	1990–1993	Ústavní rada Francie
X	1993–1996	Ústavní soud Maďarska
XI	1996–1999	Polský Ústavní tribunál
XII	1999–2002	Ústavní soud Belgie
XIII	2002–2005	Nejvyšší soud Kypru
XIV	2005–2008	Ústavní soud Litvy
XV	2008–2011	Ústavní soud Rumunska
XVI	2011–2014	Ústavní soudní dvůr Rakouska
XVII	2014–2017	Ústavní soud Gruzie
XVIII	2017–2020	?

Postup rekonstrukčních prací v budově Ústavního soudu

Rok 2016 byl ve znamení realizace dříve připravovaných stavebních záměrů, studií, průzkumů, projektových dokumentací a nezbytných výběrových řízení.

Ústavní soud zahájil nejvýznamnější stavební akci za několik posledních dekád, a to opravu fasády a pláště budovy včetně souvisejících sanačních opatření ve sklepních prostorách a základovém zdivu. Výběrové řízení na dodavatele bylo uzavřeno v březnu a smlouva se zhotovitelem byla podepsána na konci dubna 2016. Realizace prací byla naplánována tak, aby všechny činnosti byly dokončeny v roce 2017. V souladu s harmonogramem akce bylo zahájeno provádění sanačních opatření ve všech částech budovy a byly zahájeny opravy fasády západní a následně severní části budovy. Sanační opatření jsou kombinovaného charakteru a zahrnují vložení drenážního systému podél obvodového zdivu, chemickou injektáž zdivu, instalaci prvků aktivní elektroosmózy a vybudování systému provětrávaných podlah ve sklepních prostorách. V rámci těchto opatření byly rekonstruovány původní kanalizační stoly a navazující horizontální kanalizace, které jsou vedeny pod budovou. Byly také obnoveny původní průduchy zajišťující pasivní ventilaci sklepních prostorů a zprůchodněny některé komínové průduchy, které budou k provětrávání také využity.

Při výkopových pracích, jako nezbytné činnosti pro vložení drenážního systému, byly částečně odkryty pozůstatky středověkého opevnění města Brna. V této souvislosti musel být proveden archeologický výzkum. Bylo zjištěno, že budova sídla Ústavního soudu je postavena na pozůstatcích hradeb a hradebního příkopu, do něhož byla přiváděna voda z okolních potoků. Právě z těchto důvodů je podloží budovy stále prosáklé velkým množstvím vody a navržena sanační opatření jsou reakcí na tuto skutečnost.

Součástí oprav fasády jsou výměny všech okenních výplní včetně vnitřních a venkovních parapetů a veškerých klempířských prvků. Ke konci roku byla osazena nová okna včetně parapetů a klempířských prvků na západní a severní části budovy, západní fasáda byla připravena k finálnímu dokončení, tj. k aplikaci fasádní barvy. Veškeré práce probíhají za plného provozu a jsou organizovány tak, aby nebyla zásadně dotčena činnost Ústavního soudu. Společně

s rekonstrukcí fasády jsou řešeny úpravy a změny kamerového systému instalovaného na plášti budovy, dále úpravy aktivních prvků elektronického zabezpečovacího systému umístěných v okolí oken, prvků protipožární ochrany ve sklepních prostorách apod.

V roce 2016 Ústavní soud dokončil rekonstrukci prostor v Praze, jejímž cílem bylo zajistit vhodné podmínky pro jednání a krátkodobé ubytování při služebních cestách soudců a zaměstnanců Ústavního soudu. Pokračovaly přípravné práce nezbytné pro zahájení dalších plánovaných aktivit, jde především o úpravu a restaurování sněmovního sálu a jeho okolí a komplexní rekonstrukci sociálních zařízení v budově sídla Ústavního soudu. V této souvislosti byl zpracován záměr provedení průzkumů a obnovy uměleckořemeslné architektonické výzdoby interiéru sněmovního sálu budovy, který byl následně schválen odborem památkové péče Magistrátu města Brna a Národním památkovým ústavem a který je zásadním podkladem pro úspěšnou rekonstrukci tohoto prostoru. Byl také dokončen výběr architekta pro architektonické ztvárnění interiérů budovy sídla Ústavního soudu, jako nezbytné podmínky pro dosažení jednotící linie všech úprav interiérů. Architektonická soutěž byla z hlediska přípravy a organizace specifickou a poměrně složitou veřejnou zakázkou a vyžádala si intenzivní spolupráci s Českou komorou architektů. Do soutěže bylo podáno sedm komplexních návrhů, vítězný návrh byl vybrán k tomu ustanovenou odbornou porotou. Všechny podané návrhy byly veřejně vystaveny v prostorách Ústavního soudu a jsou zveřejněny na stránkách komory. Práce na přípravě architektonických návrhů interiérů byly neprodleně po podpisu smlouvy s vybraným architektem zahájeny tak, aby bylo možné v roce 2017 pokračovat v plánovaných aktivitách a dokončit studie, dokumentace a projekty, které se stanou podkladem pro výběr zhotovitele a vlastní realizaci.

Rok 2016 byl z pohledu rekonstrukce budovy sídla Ústavního soudu úspěšný, byla zahájena realizace dlouhodobě připravované opravy fasády včetně nezbytných sanačních opatření a byly vytvořeny podmínky pro zdárnou přípravu a rekonstrukci sociálního zázemí v roce 2017 a obnovu a restaurování nejvýznamnějších historických prostor budovy v roce 2018.

PŘÍLOHA 1: PŘÍSPĚVKY ZE SEMINÁŘE

„Omezování lidských práv a svobod v důsledku boje proti terorismu“

2016

Protiteroristické zákony a právní stát za mimořádných okolností: Teoretické postřehy a izraelská zkušenost

Eli M. Salzberger
Profesor práva na Právnické fakultě Univerzity v Haifě

V roce 2016 došlo v Evropě k rekordnímu počtu teroristických útoků. Třebaže jiné části světa jsou terorismem postiženy ve větší míře, počet teroristických útoků spáchaných na evropské půdě i počet jejich obětí dosáhl znepokojivého vrcholu. V současnosti je hrozba terorismu větší než kdy předtím. Technologický rozvoj zvyšuje dopad a zhoršuje hrozby teroristické činnosti, jež spočívá nejen ve fyzických útocích, ale také ve využívání sofistikovaných technologií ovládaných na dálku, jejichž cílem je vyvolat chaos a případně také ublížení na zdraví. Ačkoli některé teroristické útoky páchají vyspělé, dobře organizované a finančně zajištěné nadnárodní organizace, stále častěji se jich dopouštějí „vlci samotáři“ ovlivnění fanatickými myšlenkami, kteří útočí na kohokoli, kdo se neztotožňuje s jejich vírou a způsobem života. Evropa zažila historicky nejdelší období míru a bezpečnosti, což se odráží i v ústavních tradicích a právních systémech evropských států. Jak by se tedy měly evropské právní systémy přizpůsobit novým hrozbám terorismu? V tomto stručném pojednání se pokusím nastínit řešení právních problémů v teoretické rovině, přičemž částečně vycházím ze zkušeností Izraele, kde je hrozba terorismu přítomna v každodenním životě již od jeho založení, a přesto si tento stát dokázal uchovat demokratické zásady a umísťuje se na předních místech žebříčků hodnotících dodržování zásady právního státu.

Zásada právního státu

Zásada právního státu je jedním ze základních institutů moderní teorie (a praxe) státu. Znamená, že každý člen společnosti podléhá zákonu, a popírá tak myšlenku, že vládce stojí nad zákonem (jž prosazuje teorie vlády z boží milosti, která převládala v teorii politiky v době před osvícenstvím). Nese s sebou též

povinnost řídit se zákonem a nerozhodovat pouze podle okolností, což může vést ke svévolnému jednání, a vyplývá z ní, že všichni občané jsou si rovni, jelikož podléhají stejným zákonům a jejich jednotnému uplatňování.

Zásada právního státu má dvě roviny: formální a hmotněprávní. Formální rovina se rozumí, že každý smí činit vše, co není zákonem výslovně zakázáno, a naopak státní a jiné orgány smí činit pouze to, co jim zákon výslovně dovoluje. Tato formální rovina se promítá do hmotného práva tím, že státní ani jiné orgány nesmí nikomu bránit v žádném jednání, pokud se nedopustil porušení zákona, a nesmí ani takové jednání trestat, a naopak správní a jiné orgány smí vykonávat pouze pravomoci, které jim zákon výslovně svěřuje. Pokud si tedy vládnoucí orgány za mimořádných podmínek přisvojí výsadní pravomoci, porušují tím zásadu právního státu. Z hlediska organizační struktury je pro promítnutí formální stránky zásady právního státu do hmotného práva nezbytné ustavení a fungování nezávislých a účinných donucovacích orgánů, především orgánů činných v trestním řízení a soudů, bez nichž by nebylo možné dosáhnout vymáhání práva podle zásady rovnosti.

Nicméně právní předpisy mohou občanům stanovit dalekosáhlé zákazy, a naopak státním orgánům přiznat rozsáhlé pravomoci, a to vše zcela v souladu s formální stránkou zásady právního státu. Aby k tomu nedocházelo, musí být doplněna i hmotněprávní stránka. Ta stanoví hmotněprávní omezení ve vztahu k jednáním, jež lze občanům zakázat, a pravomocem, jež lze státním orgánům či veřejným činitelům přiznat. Zatímco z hlediska formální stránky právního státu je pouze nutné, aby byly zákazy uloženy občanům, případně pravomoci svěřené státním orgánům zakotveny v řádně přijatých, obecně platných a jednoznačných zákonech vymáhaných podle zásady rovnosti, hmotněprávní složka vyžaduje, aby tyto zákazy či pravomoci neporušovaly žádné obecně uznávané hodnoty. Jedním z těchto hmotněprávních omezení je institut lidských práv, který vylučuje ukládání příliš přísných zákazů občanům a svěřování příliš širokých pravomocí státním orgánům. Další zárukou představuje zásada dělby moci, jež umožňuje (zákonem) omezit přenesení pravomocí z moci zákonodárné na moc výkonnou nebo jiné veřejné činitele a jejímž účelem je posílit prostor pro uvážení a zabránit zneužití většiny na úkor menšiny v rozhodovacím procesu. Běžným mechanismem k dosažení hmotněprávní stránky zásady

právního státu je soudní přezkum právních předpisů buď zvláštním ústavním soudem (kontinentální tradice), nebo v rámci soustavy obecných soudů (anglo-americká tradice). Základními předpoklady pro naplnění hmotněprávní roviny právního státu jsou tedy nezávislost (zejména na ostatních složkách státní moci), důvěryhodnost a schopnosti soudců.

Právní stát za mimořádných okolností

Ideální podoba právního státu a zejména rovnováhy zajišťované jeho hmotněprávní stránkou jsou zakotveny pro normální podmínky, a pokud tedy nastanou mimořádné okolnosti, může být nutná její úprava. V případě rozsáhlých živelných pohrom (zemětřesení, požár, epidemie), vyhlášení války proti státu nebo náhlého propuknutí hluboké hospodářské krize nemusí řádné právní předpisy, instituce a rozhodovací procesy dostačovat k rychlému obnovení normálního stavu s co nejmenším počtem obětí a s co nejmenšími škodami. Teroristické útoky mohou představovat mimořádné okolnosti, nikoli však ve všech případech. Teroristický útok je trestný čin spáchaný z ideologických důvodů s cílem vyvolat strach nebo ovlivnit státní politiku. Méně významné teroristické činy spáchané jednotlivci nejednajícími ve zločinném spolčení se nijak neliší od jiných trestných činů a v takovém případě by měl být řádný právní rámec dostačující. Teroristické útoky však mohou také nabývat velkých rozměrů a být naplánovány dobře finančně zajištěnou a vyspělou nadnárodní organizací a v takovém případě je lze skutečně přirovnat k vypuknutí válečného konfliktu. Obdobně může představovat mimořádné okolnosti vlna menších teroristických činů. V každém případě posledně jmenovaný argument nastoluje zásadní otázku oprávnění politiků vyhlásit výjimečný stav, které by mělo v řádně fungujícím právním systému samo o sobě podléhat kontrole, vyváženosti a možná dokonce i soudnímu přezkumu.

Z hlediska zásady právního státu by měly být okolnosti odůvodňující odchylku od řádných postupů nepředvídané, bezprostřední a měly by mít dalekosáhlé důsledky z hlediska vzniklé škody a újmy, dotčené populace či zasaženého území. Evropský soud pro lidská práva již před řadou let rozhodl, že výjimečný stav legitimně vyhlášený státními orgány by měl představovat „mimořádnou

krizovou či naléhavou situaci, jež se dotýká celé populace a ohrožuje řádný život společnosti v daném státě“ (Lawless v. Ireland, (1961) 1 EHRR 15)

Z pohledu právního státu za mimořádných okolností lze najít tři základní modely, a to jak na základě pozitivní analýzy (modely, jež jsou v různých státech skutečně uplatňovány), tak na základě analýzy normativní:

1. Stejně předpisy pro všechny okolnosti – není zapotřebí přijímat zvláštní právní předpisy a postupy pro případ mimořádných okolností. Řádný právní systém nabízí potřebná řešení v případě jakékoli politické krize a lze jej přizpůsobit změně podmínek tak, aby fungoval i za mimořádných okolností a umožňoval jejich zmírnění. Pod tento model můžeme zařadit protiteroristický zákon Spojených států amerických známý pod názvem *PATRIOT Act* a právní předpisy Spojeného království týkající se předcházení teroristickým útokům.
2. Zvláštní soubor právních předpisů platných za mimořádných okolností – tento model vychází z římského práva a je běžný v mnoha zemích. V případě vyhlášení výjimečného stavu vstupují v platnost zvláštní právní předpisy a/nebo zvláštní postupy/institute pro přijímání doplňujících právních předpisů zvláštním postupem mimo řádný legislativní proces. Po ukončení výjimečného stavu nabývají opět účinnosti hmotněprávní předpisy a rozhodovací postupy platné za normálních okolností.
3. Vykročení mimo rámec právního státu za účelem účinného zmírnění mimořádné okolnosti s následnou politickou kontrolou. Tento model vychází z politické filozofie Johna Locka a je využíván ve Spojených státech amerických prostřednictvím výsadních prezidentských pravomocí. Lze namítnout, že do této kategorie by bylo možné zařadit i článek 16 francouzské ústavy, který byl uplatněn v loňském roce (toto ustanovení je přinejmenším v rozporu s hmotněprávní stránkou právního státu).

Řada států uplatňuje několik uvedených modelů.

Každý z nich má své výhody a nevýhody. Ačkoli se model „stejně předpisy pro všechny okolnosti“ jeví jako nejlepší, jelikož řádný rozhodovací proces poskytující prostor pro uvážení a kontrolní a vyvažující mechanismy vytváří nejvhodnější pravidla zajišťující rovnováhu mezi potřebou zajistit bezpečnost a dodržováním lidských práv, má dva zásadní nedostatky: za prvé, teoretické postupy nemusí v praxi fungovat, a za druhé, některé mimořádné okolnosti nelze předvídat. Neexistence skutečného mechanismu použitelného za mimořádných okolností může dospět až k úplnému opuštění právního státu. Druhý model, tedy začlenění právních předpisů pro řešení mimořádných okolností do řádného právního systému, může vést k vytvoření nového normálního stavu, kdy jsou státním orgánům svěřeny rozsáhlejší pravomoci a práva občanů jsou naopak okleštěna. Takový je důsledek protiteroristických předpisů přijatých v řadě liberálně demokratických států (například Spojených státech amerických a Spojeném království).

Model „nouzového právního řádu“ je zastaralý. Byl uplatňován za dob Římské republiky, kde byl při výjimečném stavu jmenován diktátor na období šesti měsíců. Je postaven na jasném oddělení podoby právního státu za normálních okolností a podoby právního státu za mimořádných okolností, která umožňuje přenesení některých pravomocí, především zákonodárných, na moc výkonnou (buď prezidenta, nebo vládu) při zachování některých prvků právního státu fungujících za normálních okolností. Toto oddělení brání nekontrolovanému odchýlení od principů právního státu platných za běžného stavu. Jeho hlavní nevýhodou je možné zneužití vyhlášení výjimečného stavu, jehož nejznámější případ zapříčinil pád Výmarské republiky a nástup nacismu v Německu, a prodlužování výjimečného stavu na tak dlouhou dobu, že se stane normálním. Velmi známá je kritika Carla Schmitta, že kdokoli má pravomoc vyhlásit výjimečný stav, stává se svrchovaným vládcem.

Někteří teoretici práva namítají, že vzhledem k nebezpečným rysům obou výše uvedených modelů je nejlepším modelem vykročení mimo rámec právního státu. Ten předpokládá, že i když ústava nesvěřuje prezidentovi nebo vládě zvláštní pravomoci pro případ mimořádných okolností, jsou tyto jejich pravomoci dány již samotnou podstatou státního zřízení, respektive společenskou smlouvou, na níž je stát založen. V praxi je uplatňován za mimořádných

okolností ve Spojených státech amerických již od dob prezidenta Lincolna. Jeho příznivci zdůrazňují, že po odpadnutí mimořádných okolností následuje proces uvážení a rozhodování o schválení či neschválení odchylky od právního státu, v rámci této legitimizace však mohou být přijaty i právní předpisy, které stejně jako v případě ostatních modelů mohou vést k vytvoření nového normálního stavu založeného na mimořádných opatřeních, jak lze ilustrovat na příkladu Spojených států. Mimoto v nedemokratických státech tento proces následné legitimizace nepřipadá v úvahu vůbec a není zřejmé, zda by i v demokratických státech byla možná následná kontrola legitimacy mimořádných opatření přijatých za mimořádných okolností. Podíváme-li se do historie, nenalezneme v těchto následných postupech skutečně účinný úsudek, sledování ani stíhání osob, které přijaly nelegitimní nebo nepřiměřeně široká opatření nad rámec zákona.

Izraelské protiteroristické předpisy ve světle zásady právního státu

Izrael má s terorismem dlouholeté zkušenosti a na území Palestiny docházelo k podobným teroristickým útokům, jakým nyní čelí Evropa, po celé minulé století. Přes svůj účinný boj s terorismem zůstal Izrael po celou dobu své existence demokratickým státem a podařilo se mu účinně zachovat formální stránku právního státu.

Izraelské protiteroristické zákony vycházejí z kombinace modelu zvláštního souboru právních předpisů platných za mimořádných okolností a modelu stejných předpisů pro všechny okolnosti. Izraelské právo stanoví velmi přísné sankce a drakonické správní pravomoci příslušných orgánů v boji proti terorismu, jedná se však o model založený na moci zákonodárné, nikoli výkonné (tj. výsadních či zbytkových pravomocích), jako je tomu ve Spojených státech. Jinými slovy, Izrael neuplatňuje model „vykročení mimo rámec právního státu“.

Druhým významným rysem je úloha soudů na všech úrovních tvorby a vymáhání právních norem. Již od založení Státu Izrael podléhalo praktické uplatňování zákonných pravomocí vždy soudnímu přezkumu, čímž bylo zabráněno

nepřiměřenému výkonu pravomocí, a jejich vyvážení zárukami v podobě základních lidských práv. Izraelské soudy všech stupňů požívají vysokou míru nezávislosti, a jelikož Izrael se v tomto ohledu řadí do angloamerického právního systému, v němž existuje jednotná soustava obecných soudů v čele s Nejvyšším soudem, který plní rovněž funkce Ústavního soudu, je judikatura tamních soudů poměrně jednotná a soudní přezkum je uplatňován na všech rozhodovacích úrovních, včetně rozhodování o bezpečnostních záležitostech (na rozdíl od mnoha jiných států, které se snaží soudní přezkum v otázkách bezpečnosti a mimořádných okolností vyloučit nebo omezit).

Některé izraelské protiteroristické předpisy jsou použitelné pouze v případě konkrétního vyhlášení výjimečného stavu, jiné jsou naopak součástí veřejného pořádku a platí za všech okolností. Příklad Izraele však potvrzuje správnost obecných teoretických výtek proti modelu zvláštního souboru právních předpisů platných za mimořádných okolností a modelu stejných předpisů pro všechny okolnosti.

Z hlediska litery zákona jsou izraelské právní předpisy pro mimořádné okolnosti pozoruhodné: umožňují Parlamentu vyhlásit výjimečný stav až na dobu jednoho roku. Vyhlášení výjimečného stavu má dva zásadní právní důsledky:

1. Vstupují v platnost již přijaté právní předpisy [které nejsou použitelné za „normálních okolností“, například zákon o mimořádných pravomocích (zadržení) z roku 1979 a donedávna rovněž nařízení o předcházení terorismu z roku 1948].
2. Vyhlášením výjimečného stavu také získává vláda nebo jednotliví ministři pravomoc vydávat předpisy „na ochranu státu, veřejné bezpečnosti a zajištění nepřerušovaných dodávek a základních služeb“ s mocí nahradit stávající právní předpisy. Doba platnosti těchto předpisů je nejvýše tři měsíce, pokud je nepřijme Parlament (Kneset) jako řádný právní předpis. Jinými slovy, po vyhlášení výjimečného stavu získává vláda (tedy výkonná složka státní moci) zákonodárné pravomoci. Předpisy platné za mimořádných okolností však nemohou uložit tresty se zpětnou účinností, nesmí porušovat lidskou důstojnost a podléhají soudnímu přezkumu.

Izraelský obecný ústavní rámec týkající se období mimořádných okolností se jeví být přiměřený z pohledu obou stránek právního státu. Knesset však výjimečný stav vyhlášený při založení státu během války za nezávislost každý rok v podstatě automaticky prodlužuje. Poté, co tuto praxi kritizoval Nejvyšší soud, přijal Knesset v rámci příprav na ukončení výjimečného stavu nedávno (2016) nový komplexní protiteroristický zákon, jehož platnost není závislá na vyhlášení výjimečného stavu, a znamená tedy přechod od modelu zvláštního souboru právních předpisů platných za mimořádných okolností k modelu stejných předpisů pro všechny okolnosti. Zákodárci je nutno přiznat, že nový zákon je obecně méně přísný než ten předchozí, obsahuje různé kontrolní a vyvažovací mechanismy (např. proces prohlášení určité organizace za teroristickou organizaci) a veškerá opatření přijatá na jeho základě podléhají soudnímu přezkumu.

Izraelské orgány tak mají k dispozici různé účinné právní nástroje k boji proti terorismu, jejichž uplatňování je důsledně a účinně sledováno soudy tak, aby byla v souladu s novou judikaturou ústavního soudnictví vyvážena potřeba zajistit bezpečnost s požadavky na ochranu lidských práv.

Závěr

Mnohé z výše uvedených problémů nejsou dostatečně prozkoumány a zasluhují podstatně rozsáhlejší prostudování jak z hlediska teoretického, tak empirického. Pracovní rámec pro takový další výzkum by mohl být založen na rozlišování tří možných způsobů fungování právního státu z pohledu případného vzniku mimořádných okolností:

1. Normální okolnosti: hmotněprávní předpisy, postupy a institucionální systém kolektivního rozhodování pro přijímání a změny právních norem a rovněž jejich uplatňování, jejich výkon a použití v soudním řízení, vše uzpůsobené pro řádné, resp. normální okolnosti. Jejich součástí by byla určitá trestní a správní opatření pro předcházení terorismu.
2. Mimořádné okolnosti: zvláštní – sui generis – právní normy, postupy a institucionální systém přizpůsobené různým druhům mimořádných či

výjimečných okolností, které jsou upraveny předem, a příslušný právní režim (hmotněprávní i procesněprávní) tedy existuje ještě před vznikem mimořádných okolností, které pouze zakládají jejich účinnost. Příkladem v oblasti protiteroristických opatření může být zadržení na základě rozhodnutí správních orgánů (bez projednání soudem).

3. Výjimečný stav: možnost výrazného vykročení mimo rámec právního státu platného za okolností uvedených pod bodem 1, kdy nastane rozsáhlá nepředvídaná krize, a tudíž ani opatření uvedená pod bodem 2 nedostačují – tj. skutečně výjimečné okolnosti (resp. výjimečný stav), kdy jsou zavedeny účinné rozhodovací postupy.

Hrozba terorismu pro Českou republiku a související vybrané právní výzvy v České republice

Miroslav Mareš, Katedra politologie Fakulty sociálních studií
Masarykovy univerzity v Brně

1. Úvod

Terorismus je závažnou hrozbou soudobého světa. Jeho projevy představují výzvu pro bezpečnostní politiku i pro právo na domácí i mezinárodní úrovni. V tomto textu je věnována pozornost vybraným aspektům této problematiky ve vztahu k České republice. Text z velké části vychází z příspěvku „Krizové situace vyvolané terorismem: vybrané právní výzvy v České republice“, který byl autorem přednesen na semináři „Omezování lidských práv a svobod v důsledku boje proti terorismu“. Pořádal jej dne 23. listopadu 2016 Ústavní soud České republiky ve spolupráci s Ústavem státu a práva Akademie věd České republiky. Dílčí změna tématu je způsobena diskusí a dalšími úvahami nad zmíněným konferenčním příspěvkem a rovněž novelizací českého protiteroristického práva na sklonku roku 2016.

2. Vývoj hrozby terorismu na území České republiky po roce 1989

Území České republiky bylo v historii zasaženo několika akty, které byly v dobovém kontextu označeny za teroristické a lze je za takové považovat i podle stávajícího pojetí terorismu (např. atentát na československého ministra financí Aloise Rašína v roce 1923). Je však třeba připomenout, že dodnes neexistuje všeobecně uznávaná vědecká definice terorismu a taková v zásadě nebyla sjednána ani v rámci mezinárodního práva (nicméně na definici se shodla Rada bezpečnosti OSN).

Stávající politický režim se rozvíjí od konce roku 1989. Bezprostředně po pádu komunismu existovaly obavy z možnosti teroristických aktivit bývalých struktur Státní bezpečnosti, ty se však nepotvrdily (není přítomn obsažen výbuch na Staroměstském náměstí v Praze dne 2. června 1990). Ve stejnou dobu se

objevila možnost teroristických operací pod falešnou vlajkou v důsledku změny československé zahraniční politiky na Blízkém východě. Tato hrozba však byla eliminována.

V následujících letech bylo na území České republiky spácháno několik aktů, které je možné chápat v širším pojetí jako teroristické, byť tak nebyly ve své době právně posouzeny anebo se nepodařilo odhalit jejich pachatele (např. nevybuchlý nástražný výbušný systém v Kolíně v roce 1992, ke kterému se telefonicky přihlásili slovenští nacionalisté – vadila jim autogramiáda knihy poukazující na negativa tzv. Slovenského státu z let 1939–1945; dále pak zápalná bomba ve velínu lanovky v Moravském krasu v roce 1995, k čemuž se přihlásila Animal Liberation Front; neobjasněná série výbuchů na Přerovsku koncem devadesátých let apod.). Individuální bombovou kampaň s ne zcela jasně formulovanými politickými cíli vedl na přelomu tisíciletí Vladimír Štěpánek. Sporný je z hlediska terorismu charakter činu a motivace ruského občana Alexandra Kručnina, který dne 2. srpna 2002 v pražském metru chystal s vlastním vybudovaným zbrojním arzenálem útoky na lidi a zavraždil přitom policistu. Největší počet obětí politického násilí na životech v polistopadové éře mají na svědomí útoky krajní pravice proti lidem vybraným na rasistickém či ideologickém základě, které však zpravidla nejsou jako terorismus chápány (i když u některých z nich se teroristický kalkul objevuje). Teroristické metody navíc byly v ultrapravici propagovány, zvláště pak v několika variantách českých pokusů o etablování sekce Combat 18 anebo specificky v neonacistické scéně ve Slezsku a na severní Moravě.

Česká republika však byla zajímavá i z hlediska mezinárodního terorismu. Bezpečnostní informační služba v roce 2003 zamezila plánovanému útoku raketovou střelou na redakci iráckého vysílání v tehdejší budově Rádia Svobodná Evropa. Dominantní hrozbou se – přinejmenším od 11. září 2011 – stal islamistický terorismus, přestože na území České republiky nebyl doposud spáchán žádný dokonatý teroristický útok. Několikrát se však objevily informace o hrozbě takového útoku, která však byla vždy eliminována (např. v roce 2003 plánované únosy letadel ze střední Evropy, zmařené pákistánskými bezpečnostními složkami; v roce 2006 hrozba vůči pražskému Židovskému městu; v roce 2007 spekulace o útocích na pražské letiště stejnou strukturou, která předtím uskutečnila útok na letišti v Glasgow apod.).

Přes území České republiky se pohybovala řada členů teroristických uskupení, včetně atentátníka z Burgasu v roce 2012 (zřejmě byl příslušníkem šíitské organizace Hizballáh). České bezpečnostní složky zadržely v roce 2005 teroristu Usámu Kassira, kterého poté vydaly do USA. Do konce roku 2016 se však tři čeští občané stali obětí islamistického terorismu v zahraničí, několik českých občanů bylo uneseno či se jiným způsobem dostalo do interakce s islamistickým terorismem. V několika operacích bojovali proti terorismu i příslušníci českých vojenských a dalších bezpečnostních složek v zahraničí.

Z hlediska soudobého hlavního reprezentanta sunnitského islámského terorismu, kterým je Islámský stát, je Česká republika zemí „křižácké koalice“ bojující proti tomuto quasistátnímu útvaru. Jako taková je označována i v propagandistických materiálech Islámského státu (magazín Dabiq, video No Respite). To zvyšuje intenzitu hrozby. Zmínit je třeba i protiislámskou politiku některých aktérů v České republice, která by mohla vyvolat násilnou reakci (a to i ze strany domácích radikalizovaných jedinců z řad místních muslimů či muslimských studentů v České republice). Riziková je i přítomnost turistů ze specifických zemí na území České republiky (zvláště izraelských a amerických, z hlediska kavkazského terorismu pak i ruských), kteří by se mohli stát oběťmi útoku.

Nicméně z hlediska globálně operujících islámských extremistů a teroristů není zřejmě Česká republika tak atraktivní jako několik zemí západní Evropy (Německo, Francie, skandinávské země), kde se navíc tyto teroristé mohou spolehnout na logistické zázemí ve čtvrtích s převládajícím muslimským obyvatelstvem. Další směry terorismu mají pouze omezený potenciál, nicméně dílčí útoky mohou uskutečnit i další náboženští, ultralevicoví, ultrapravicoví či etnicko-teritoriální teroristé, vyloučit nelze ani tzv. operace pod falešnou vlajkou, které by směřovaly k cíli zdiskreditovat nepřátelský politický či náboženský směr.

3. Přehled vybraných právních výzev z hlediska terorismu v České republice

Terorismus představuje dlouhodobou právní výzvu pro právní systém České republiky i jejích státoprávních předchůdců. Tato výzva se projevuje v různých

právních odvětvích, specificky pak v trestním právu hmotném i procesním a v ústavněprávních konsekvencích trestněprávních ustanovení. Úprava v trestním právu hmotném získala současný rámec po 11. září 2011, a to především díky „euronovele“ trestního zákona provedené zákonem č. 537/2004 Sb. Tato právní úprava byla s dílčími změnami přejata i do zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. V důsledku vlivu mezinárodněpolitických krizí a nárůstu významu tzv. zahraničních bojovníků (v tzv. Islámském státu či v bojích na východě Ukrajiny) se ukázalo, že zde české právo není připraveno na rozvoj a dokazování trestné činnosti (v roce 2016 to pak potvrdily i právní spory ohledně tzv. džihádisty ze Spáleného Poříčí). Proto byla přijata novela – zákon č. 455/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Ta upravuje i problematiku propagace terorismu, kde bude specifickou výzvou výklad novelizovaného ustanovení.

V procesněprávní oblasti je specifickým problémem (ne)možnost využití poznatků zpravodajských služeb pro účely trestního řízení v případech souvisejících s terorismem. „Výkladovou hádanku“ představuje nález Ústavního soudu ze dne 29. 2. 2008 (sp. zn. I. ÚS 3038/07). V případě, který se týkal použití informací Vojenského zpravodajství pro dokazování hospodářské trestné činnosti, bylo ze strany Ústavního soudu konstatováno, že použitím těchto informací ze strany Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality SKPV Policie České republiky, expozitury České Budějovice, bylo ve věci „porušeno základní právo stěžovatelky na soukromí, garantované čl. 13 Listiny základních práv a svobod“. V odůvodnění se Ústavní soud vypořádal i se stanovisky institucí, které oslovil v souvislosti s řešením problému. Ministerstvo vnitra zřejmě (stanovisko je dodnes v utajovaném režimu) upozornilo na problém důkazní nouze v případech souvisejících s terorismem, pokud by jedinými důkazy byly informace zpravodajských služeb. K tomu Ústavní soud uvedl, že „považuje za vhodné podotknout, že si je plně vědom, že terorismus [zmíněný Ministerstvem vnitra ve stanovisku citovaném výše v bodu 8.e)] představuje vážnou hrozbu, avšak v projednávané věci nečelila Česká republika bezprostřední hrozbě, kvůli níž by snad bylo nutné široce prolomit ústavní garanci základních práv za účelem ochrany jiných statků. Ústavně aprobatelný účel trestního řízení nemůže být oporou pro zákonem nepředvídaný způsob získávání, shromažďování a nakládání s informacemi. A nakonec, avšak nikoli v poslední řadě Ústavní soud podotýká, že kompetence vykládat

zákon se váže pouze a jen k soudci, který rozhoduje konkrétní věc. Právní názor vyjádřený jinak než v rozhodnutí tuto ústavně podloženou autoritu postrádá [viz výše argumentaci uvedenou v bodech 4 a 8.d) a 8.e)]. Dalšími namítanými porušeními se Ústavní soud nezabýval, neboť zjištěná pochybení postačovala k rozhodnutí obsaženému ve výročí tohoto nálezu ...“. Výkladem citovaného odůvodnění a *contrario* by bylo možné dospět k názoru, že v případě vážného ohrožení terorismem by prolomení použití informací zpravodajských služeb (tedy získaných v netrestním řízení) bylo pro účely dokazování teroristické činnosti možné. Jasný výklad však v daném směru chybí.

V případě teroristického útoku se objevuje i výzva pro správněprávní oblast bezpečnostního práva. Může dojít k souběžnému překrytí několika možných krizových opatření, které naše legislativa (včetně podzákonných norem a interních normativních aktů) umožňuje. To není problémem formálního výkladu práva, ale spíše problémem percepce a srozumitelnosti právní úpravy pro širší veřejnost. Z iniciativy Ministerstva vnitra přijala vláda systém vyhlášení stupňů ohrožení terorismem (ten není přímo zakotven v zákonech a není podrobněji podložen právními předpisy). Jedná se o systém založený na tzv. stupních – stupeň 0 (ideální stav, nemá grafické znázornění a není samostatně vyhlášován), stupeň 1 (je třeba zvýšené bdělosti), stupeň 2 (blíže neurčené riziko směřující vůči České republice) a stupeň 3 (vysoká míra jistoty, že se něco stane).

V případě uskutečněného teroristického útoku na specifickou součást infrastruktury mohou být vyhlášeny stavy nouze podle zvláštních zákonů, např. stav nouze v elektroenergetice dle § 54 odst. 1 písm. e), stav nouze v plynárenství dle § 73 odst. 1 písm. e) a stav nouze v teplárenství dle § 88 odst. 1 písm. e) zákona č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Konečně „hlavní“ krizové zákonodárství vycházející z Ústavy České republiky a z ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb., umožňuje vyhlásit krizové stavy. Pokud budeme brát do úvahy subverzivní nestátní terorismus (nikoliv tedy např. teroristické použití jaderných zbraní ze strany cizího státu), tak stav nebezpečí

a nouzový stav mohou být samy o sobě vyhlášeny na základě teroristického útoku či kampaně, u stavu ohrožení státu a u válečného stavu by se jednalo spíše o subsidiární element. Přestože v jednotlivých zákonech upravujících krizovou legislativu existují možnosti omezit důležitá práva, pro státní správu i veřejnost by byl potřeba i jasný a přehledný katalog toho, jaká práva mohou být za konkrétních stavů omezena. Obecně je právní výzvou i rozpracování právní reakce na specifické druhy teroristických útoků (tedy – s jistou nadsázkou – obdoby plánů typových činností, s nimiž pracují složky integrovaného záchranného systému).

Co se zřejmě nedá jasně převtělit do právních norem, je porušení základních lidských práv v případě hrozby mimořádně závažného teroristického útoku. Často zmiňovaný hypotetický případ je, že teroristé umístí do velkého města nukleární bombu a spustí časový spínač. Zpravodajská služba se to dozví, ale neví, kde bomba je. Policie dopadne pachatele a nyní vyvstává morální a etická otázka, jaké prostředky může a má stát či občan použít, aby se získala informace, kde bomba je. Lze v takové situaci ospravedlnit např. mučení? Z právního hlediska by se nabízelo ustanovení o krajní nouzi. Stále ale zůstává otázka nadřazenosti mezinárodního práva – Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (143/1988 Sb.) a nemožnosti derogace kogentních norem mezinárodního práva. V případě využití prezidentské milosti pak může nastoupit jurisdikce Mezinárodního trestního soudu apod. Nicméně v takových případech je použití platného práva upozaděno rozhodnutím o volbě většího či menšího zla s morální odpovědností toho, kdo rozhoduje o použití mimořádných prostředků.

4. Závěr

Jak vyplynulo z předchozích řádků, Česká republika byla v minulosti vystavena různým hrozbám terorismu. V soudobé éře se oběťmi terorismu stávají čeští občané v zahraničí. Riziko terorismu na území České republiky nelze podceňovat, i když se s ohledem na události v některých jiných státech jeví jako menší (stejně jako problematika odchodů tzv. teroristických zahraničních bojovníků). Právní systém je schopen se adaptovat na některé nové výzvy v oblasti boje

proti terorismu, ne vždy však tyto výzvy předjímá (o čemž svědčí např. nedávná nutnost úpravy postihu zmíněných zahraničních bojovníků v teroristických uskupeních). Nevyjasněnou otázkou zůstává využití informací zpravodajských služeb pro účely trestního řízení v kontextu odůvodnění Ústavního soudu z roku 2007. Pro praktické potřeby by bylo třeba rozpracovat právní řešení možných teroristických ohrožení České republiky (už jen vzhledem k „přehršli“ různých stavů, které terorismus dle právního řádu může vyvolat). Určité zásadní morální a etické otázky ve vyhocených situacích zcela podrobně právními nástroji však zřejmě upravit nelze. Pokud by to bylo třeba, je nutné přistoupit ke složitému posuzování z hlediska obecných hodnot spravedlnosti.

Použitá literatura:

- BÍLKOVÁ, Veronika. *Boj proti terorismu z pohledu ochrany lidských práv*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014.
- MAREŠ, Miroslav. *Terorismus v České republice*. Brno: Centrum pro studium demokracie, 2005.
- MAREŠ, Miroslav. *Islamismus jako bezpečnostní hrozba pro Českou republiku*. *Vojenské rozhledy*, 2011, roč. 20 (52), č. 4, s. 118–128, dostupné z <http://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/islamismus-jako-bezpecnostni-hrozba-pro-ceskou-republiku>.
- MAREŠ, Miroslav. *Soudobé problémy a výzvy aplikace trestného činu teroristického útoku*. *Státní zastupitelství*, 2015, roč. 18, č. 2, s. 16–23.
- MAREŠ, Miroslav a VÝBORNÝ, Štěpán. *Foreign fighters z pohledu českého trestního práva*. *The Science for Population Protection*, 2015, roč. 7, č. 2, s. 1–11.
- VANÍČEK, Jiří a kol. *Právní úprava krizového řízení v ČR. Vybrané problémy právní teorie a praxe*. Praha: Eurolex, 2006.

PŘÍLOHA 2: FOTOGRAFIE Z AKCÍ

2016

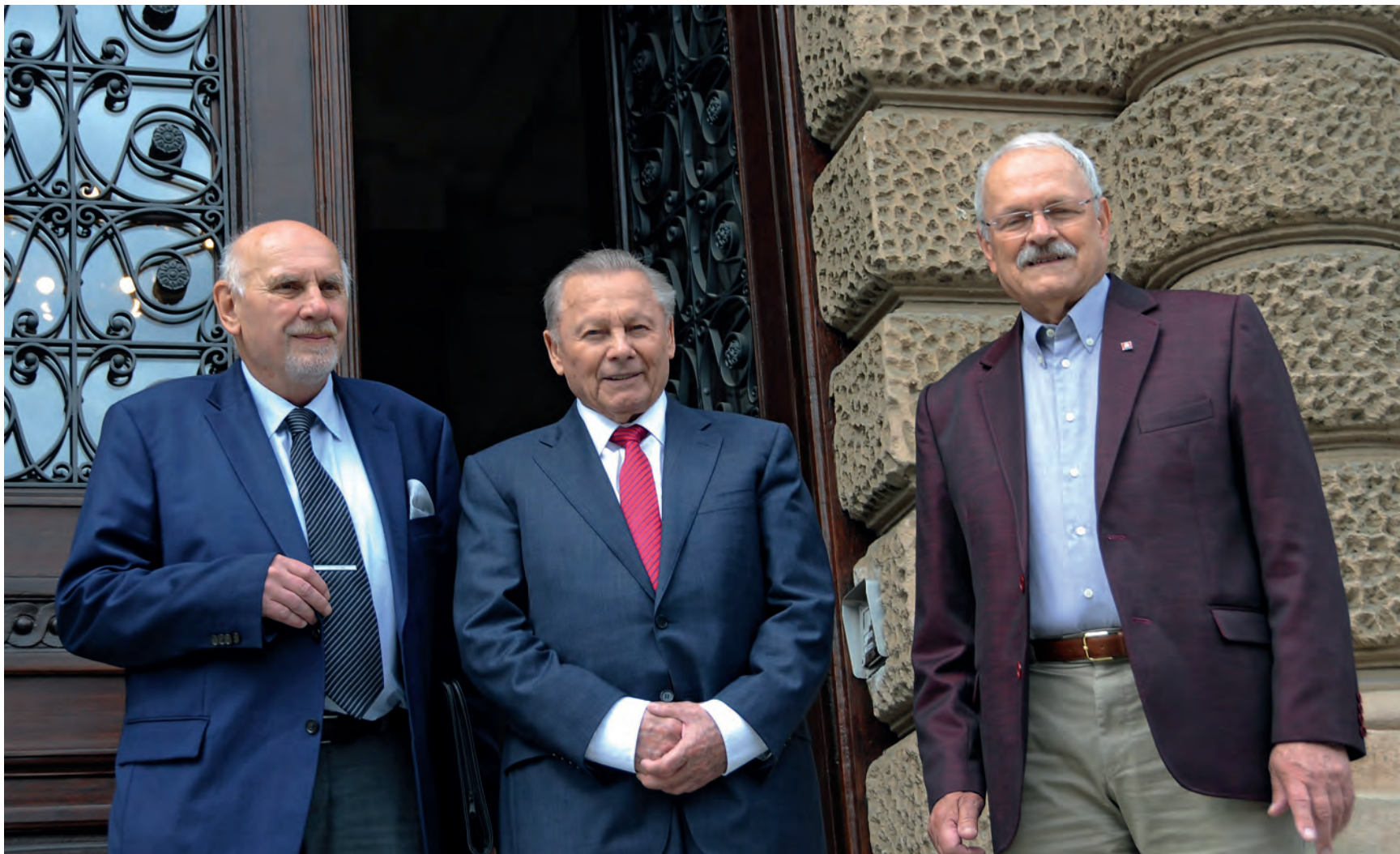
Příprava na jednání s ústavně právním výborem Poslanecké sněmovny, únor 2016

Předsedkyně Ústavního soudu Srbska Vesna Ilić-Prelič, duben 2016

Setkání s emeritními slovenskými prezidenty, červenec 2016

Trilaterální jednání s ústavními soudy Belgie a Lotyšska, říjen 2016

Vědecký seminář pořádaný ve spolupráci s Akademií věd, listopad 2016

Konference k 30. výročí polského Ústavního tribunálu, listopad 2016

ROČENKA 2016

Vydal:
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno
tel. (+420) 542 162 111

Kontaktní osoba: JUDr. Vlastimil Göttinger, Ph.D.,
e-mail: vlastimil.gottinger@usoud.cz

Grafická úprava a tisk: ASTRON studio CZ, a.s., Praha

Vydání první, 2017, vazba brožovaná

ÚSTAVNÍ
SOUD